

Церковно-адвігійний,
літературно-мистецький
і науковий щомісячник.

ЗАЛЬЦБУРГ
1946

№

На правах рукопису.

ЦЕРКВИС-РЕЛІГІЙНИЙ,
ЛІТЕРАТУРНО-МІСТЕЦЬКИЙ
І НАУКОВИЙ-ШІСЛОЯЧНИК

2-3

СЕРПЕНЬ - ВЕРЕБЕНЬ, 1943.

РЕДАГУВ КОЛЕГІЯ

ВИДАЗ ВРАТОТВС ОВ. ПОКРОВИ при УКРАЇНСЬКІЙ
АВТОКЕФАЛЬНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ
в Зальцбурзі.

ЗМІСТ:

	стор.
I. О.Дмитро Фокій - Віра і Україна.....	34
2. М.Могильницький - Хрищення Укр.Народу.....	9
3. Борис Слександров - Інтермешто.....	29
4. Сл.Грабенко - Утрачена мрія.....	30
5. І.Качуровський - Вірші.....	36
6. Слєсій Оацюк - Ще вежі заговорять.....	37
7. Ганна Черінь - Вірш.....	54
8. Борис Слександров - "т 5" /Вірш/.....	55
9. І.Качуровський - Мушкет.....	56
10. Юрко Степовий - Опоміліла надія.....	57
11. М.З - Вежі	70
12. Слєсій Оацюк - В погоні	72
13. Г.Гсліян - Сон	73
14. І.Підкова - Буря	75
15. І.Качуровський - Кілька слів з історії рими.....	76
16. І.К - ий - Шлях до художнього викон.хор.твєрів.....	78
17. Микола Зеров - Близнята	84
18. Др.Ю.Мачук - Андрій Лятовецький	85
19. Інж.М.Софієвський - Сади	90
20. С.Бутенка - Кубанщина	98
21. Ів.Рудевський - Металеві стопи	104
8 життя і проси:	
22. З життя УАПЦ на еміграції.....	109
23. З церковного життя на Україні.....	118
24. Високі укр.школи на терені Німеччини.....	114
25. Музей-бібліотека в Авгсбурзі	114
26. Укр.Вільна Академія Наук	114
27. Слександер Богомолець	115
28. Авенір Коломиєць /посмертна згадка/	117
29. Капела бацьуристів в Еропі.....	117
30. Укр.Мистецька Виставка в Зальцбурзі.....	119
31. Укр.Оперний Театр у Зальцбурзі	119
32. Ген.Директор УНРРА в Авгсбурзі	119
33. Патріярха нагороджено орденом	120
34. Історія замаху на Гітлера	120
35. "Представники нової Європи"	123
36. Кому попадає допомога?	124
37. Атомова бомба помагає хворим	124
38. На Нюрнберзькому суді	124
39. Скільки допоміжних комітетів у США?	125
40. Срання трактором, керуваним через радіо	125
41. Соціалізація без революції і без крові	125
42. Потресували української сировини	125
43. Сліпонароджена дитина стала бачити	125
44. Повітряний шлях у 1887 р.	126
45. З нових видань.....	126
46. Гумор і розвага	127

—
Обкладинка роботи артиста-маляра М.Бутовича.

—
Передруки й цитати вільно робити лише за наведен-
ням джерела.

Відбито 600 прим. у друкарні Вид-ва "Д З В і Н"

РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА

о.Дмитро Фокій.

ВІРА І УКРАЇНА.

Український народ усе був віручим, але стара українська віра – була віра поганська. Однак, наші предки, хоч були і поганами, рівень їх етичної культури не вказує на те, щоб вони були вже такими поганями, як іх де-хто насвітлює. Це можна ствердити на підставі тих скро-мних джерел про стару українську віру, які збереглися до нашого часу.

Грецький історик Прокопій, з VI ст. по Хонсті, ось що каже про наших предків: "Вони визнають владика всіх единого бога, що посилась близкевку. Це був Бог-Со-нце, або Сварог – батько Даждь-Бога" /Архієп. Др.Іларіон Огієнко – "Українська Церква", Прага, 1942, т. I. стор. 49/.

Народ і князь були об'єднані довкола своєї віри. Вони жилися з нею, міцно трималися її та не іншу мінятися не бажали. Князі, що вже розуміли вагу "нової ві-ри" не відважувалися змінити стару на нову, бо зміна ві-ри могла принести небажані політичні наслідки так для самих князів, як і для держави.

Навіть княгиня Ольга, яка перша явно визнавала християнську віру – як нам про це розповідає літопис – ставши жінкою князя Ігоря і будучи вже християнкою з переконання, ще досвого вагалася з хрещенням. Во вона як княгиня, а коли Ігор помер /945 р./, як регентка малолітнього свого сина Святослава, маючи здоровий політичний розум і державницький хист, знала, що вона мусить бути ті-єї ж віри, що й народ, якого вона княгинею.

Син, уже хрещеної Ольги, Святослав Завойовник, якого мати всіма засобами старалася хрестити, ніяк не хотів на це погодитися. Він бо любив походи, був міцно звязаний з дружиною /військом/ і знає, що зміна віри внесе розбрат-неагоду між ним і військом. Тому на настовдання матері обороняється: "Також з того буде сміятися дружи-на" ... – так розповідає літописець.

Уже тоді питання релігійні були тісно пов'язані

зані з державно-політичними питаннями. Перукаючи одних — відбивалося на других. Це добре розуміли тодішні наші державні мужі-князі і тому вірними залишилися вірі свого народу — для добра держави.

* * *

З прийняттям Нової віри християнства, починається нова, світла доба в житті українського народу. Володимир Великий, вихований у християнському дусі своєї бабкою Ольгою, став ініціатором цієї доби. Обдарований прекрасними здібностями, вишого стилю державний чин, він дивував на спрви своєї великої держави в широкому маштабі і так само розумів її потреби. Пригнінувши тодішній Європі, побачив, що вона була культурою вище за Україну — Його державу. Стож, щоб піднести її до європейського рівня, Володимир ріків прийняти християнство — носія європейської культури і зробити Його державною вірою.

Одночасно з християнською вірою ширилася між українським народом близькуча грецько-римська культура. Князь Володимир започатковує в нас шкільництво, засновує школи для дітей, для підготови священиків, будує Десятинну Церкву, виховує освічених громадян, скріплює державу. Володимирова держава зростала на силі, кріпкості, могутності і згодом стала однією з найбільших і наймогутніших держав на сході Європи.

Нова віра в'язеться в один вузол з державою, який щораз більше затягається і не можна Його розв'язти, треба відділити віру від держави. Вони зростають в одному.

Започатковану Володимиром працю продовжував його син Ярослав, прозваний Мудрим. Він поглибував віру між масами, ніс її в найдальші глухі закутки, бо знав, що вона є поштовхом до розросту державної сили. Спровадив багато книжок, що були головним чинником у поширенні християнства і освіти. Князь Ярослав, як може літопис, "собра писці многи", щоб вони поперецькладали книги з гречкої мови, "и многи списав положи въ церкві святої Софьи", треба заснував першу бібліотеку. Цей князь давав також про збільшення числа церков і монастирів.

Дедалі споріднення віри з державою посилюється і одна сприяє ростові другої. Під впливом християнства число освічених людей, тобто української інтелігенції зростає і вонь все більше засвоює європейську культуру. Як бачимо, насіння християнських ідей дає багаті і корисні плоди для держави.

Церква, що уособлювала собою віру, була тісно зв'язана з народом, з від цього росли обов'язки на силі й на дусі. Український народ, під впливом Церкви і завдяки своїй природній високій духовності, став одним з найбільш побожних народів, з це Його ще тісніше зв'язало з сідним краєм.

Сіра і Нація взаємно покриваються. Цю тайну, особливу глибоку в житті нашого українського народу, викрили—розвгадали наші сусіди і, щоб нас як мілітарну і політичну силу перемогти, знищити, починають наступ на нашу віру. В першу чергу, припускає цей наступ Польща — під плащиком і при допомозі католицизму. Наступ католицизму на православ'я був рівнозначним з винародовленням і з ополяченням.

Організується самооборона під виглядом товариств, що звалися церковними братствами. Обсона віри означала оборону своєї власної душі, оборону народної чести. Травославна віра стала виразником національності, українства, а Церква — осередком національного життя.

Релігійність — питома і споконвічна присмита душевності нашого народу, під польським натиском у другій половині ХVІ ст. значно піднеситься, а в парі з нею, підноситься і кріпче національна свідомість. І це не випадкове явище, що в часах, коли нам грозила найбільша небезпека екнародовлення, релігійно-церковні братства стають найміцнішим народним проводом. Упродовж усього нашого існування і боротьби за існування, Церква і Віра завжди йшли в першому ряду. В одного боку, Церква бореться за національну справу, а з другого, наша тодішнє військо, українське козацтво, виступає під кінець ХVІ ст. як сильний оборонець нашої віри — православ'я.

Коли українські землі підпали під польсько-литовських князів, православна віра послаблюється, а відроджується щойно в часах козаччини. З цього бачимо, що наша віра під своїм проводом підносилася, а під чужим падала.

Найбільш загострена і найзазятіша боротьба відбувалася довкола унії, заключеної в Бересті 1596 року. У противагу декільком єпископам, які прийняли і підписали унію, дещо пізніше гетьман Петро Кондзевич-Сагайдакий /з усім військом запорозьким/ записується в Київське Богоявленське Братство. Як козацтво, воюючи за віру, вважало, що веде боротьбу за державу, так і Церкви добачала в козаках своїх оборонців. Отож, козаки були борцями за Віру і Батьківщину.

В часах козаччини особливо виразно скристалізувалося пов'язане з собою поняття Віри і України. Йдучи в бій за батьківщину, козаки казали, що йдуть у бій за віру християнську. На Запоріжжі, коли приймали новиків, то питали їх, чи вірють у Бога, і заставляли хреститися. Це було іспитом національної свідомості та мірилом хоробрості.

"Коли Богдан Хмельницький урочисто в'їхав до Києва, та там його привітав патріарх Фруєзимський Георгій і поблагословив на дальшу боротьбу з латинотвом; трохи пізніше прибув до нес патріарх Коринфський, — він теж поблагославив Хмельницького на боротьбу з Польщею й підважав йому меч, освяченого на самім Гробі Господнім" /Арх. Іларіон Огієнко — "Укр. Церква", т.2, стор. 82/.

Самі священики й ченці включалися в боротьбу за Віру і Батьківщину. Коли гетьман Б.Хмельницький підпісав з Москвою Переяславську угоду 1654 року, то українське духовенство виступило проти об'єднання України з Москвою. Свое невдоволення висказали устами Черкаського протопопа Федора Гурського на Чигиринській Раді 1654 р. Протест проти приєднання України до Москви записав чернець Криницький до Луцьких книг. /Українське духовенство противилося політичному з'єднанню, бо воно знало, що це приведе до церковного об'єднання. Як церковна єдність мала замету сполятити український народ, так політичне з'єднання з Москвою вело до змосковщення православної віри на Україні/.

Тодішній Київський Митрополит Сильвестр Коссів зрікся приводити до присяги своїх дворових людей.

Церква боролася за державну незалежність і самостійність і навіть тоді, коли політично її втрачено.

Нові геройські зусилля за волю батьківщини і за віру виступають у нашій історії під назвою "коліївщини" /1768 р./. Ці гайдамацькі повстання дозрівали і вийшли з монастирських мурів. У цій боротьбі відзначився як провідник – ігумен Мотронинського монастиря – Мельхиседек Значко-Яворський /на Київщині/. Наші монастири, приховані в глухті та глибокій гущині лісів, були душою не тільки боротьби за православ'я, але й за батьківщину. Вони служили захистом для провідників народного руху. 5 Мотронинського монастиря, де був послушником, вийшов також Максим Залізняк.

Іван Гонта, запалений боротьбою за волю батьківщини, так тісно пов'язує цю боротьбу з вірою, що називати своїх рідних синів "каре смерть за те тільки, що вони були католиками.

Після скасування Гетьманщини /1765 р./ і зруйнування Січі /1775 р./ Москва цілковито загарбую в свою посіданість українську землю і волю. З упадком держави підупадає і значення віри. Так, у 1786 р. Москва Відбирає всі маєтності від українських монастирів і владик. Занепадає своя народна освіта, а монастири, що опинилися в московських руках, стають осередками русифікації.

Разом з українським усонаціональним зрывом у 1917 році, відкривається і наша Церква від Москви, куди належала з 1386 р., та устами свого уряду проголосував 1.1. 1919 р. автокефалію Української Церкви. В недовгому часі після того знову втрачено волю і віру.

Ж Ж Ж

Церква дала нам зразок писаного законодавства. Під відмівом Церкви народжується українське письменство. Сінним із перших наших письменників був митрополит Іларіон /перша половина ХІІІ ст./, автор патріотичної "Похвали князю Володимиру". Крім цього, були ще й інші, як: епископ

Кирило Туровський /ХІІІ ст./, що писав проповіді; св. Теодосій Печерський; чернець Яків і св. Нестор; у ХІІІ ст. митрополит Клим Смолятич, Симон та Полікарп, по неписаним "Києво-Печерський Патерик", ігумен Данило та інші. /Гроб. Дмитро Дорошенко - "Історія України", Краків-Львів, 1942, стор. 51/.

Найстаріший монастир Київсько-Печерський /заснований св. Антонієм і Теодосієм у ХІ ст./ став осередком культури й освіти. Тут береговий початок і розмежується найдавніша і національна частина стародавнього нашого письменства - літописи.

Як літописець уславився чернець Печерського монастиря Нестор, який написав найстарішу історію нашої землі, відому під назвою "Повість временних літ", по нраві яна глибоким патріотизмом.

У рамках церкви плекалося й мистецтво: будування та оздоблення церков, золотництво, емаль, книжне малярство, малюнки і орнаменти.

На початку ХІІІ ст., за готевана Мазепи, огнищем української освіти й культури стається Київ з Могилянською Академією. Звідци виходять зразки літературних творів.

У ХІІІ і першій половині ХІV ст. ст. більші частини письменництва походили з духовного стану. До визначніших належать: архієп. Теофан Прокопович, вихованець Київської Академії; Митрополит Донгалевський і Юрій Кониський. В архітектурі появляється свій стиль - українське бароко. Зразки цього стилю зустрічаються в архітектурі величних церков у Києві, Чернігові і Переяславі. Поруч із цим, розвивається мальарство, гравюра і музична творчість /Бортникський/. Київська Академія дала нам світової слави філософа, Григорія Оковореду /1722 - 1794/.

Після Церкви приходить на Україну в 1491 р. друкарство.

* * *

Як бачимо, ідеї християнської віри та ідеї національної свідомості сплітаються в одній цілості, в один чудовий твір - Україна. Цих ідей ніяк розлучити не можна, бо вони взаємно доповнюються й утеплюються. З історії видно, що, коли віра була в нас сильна, була могутня й держава, а упадок віри тягнув за собою й упадок держави. В боротьбі одна, воюючи за другу, воювала тим самим за себе.

Віра - це мати, що народила нас, українців; це обхороня і збереження наше відроджені вікових лихоліть; це полководець, що водив нас у бій; це бальзам, що лікував ревни і смерть змінив у дитячу іграшку; це гарячий патріот, великий державник; це вчитель і просвітитель наш; це життя наше. Можна сміло сказати, що в нас у понятті Віра міститься поняття Україна, а в понятті Україна - поняття Віра.

Состанніми роками віра наша була пощужена. Сьогодні вона знову оживася. Наше національно-державне відродження і наше майбутнє знову в вірі християнській. Хто каже, що він українець і бажає нам бути, той, у першу чергу, мусить бути віруючим християнином. Іс тільки той може бути добрым українцем, хто шанує свою батьківську віру. Це ж наша традиція! У нас завжди вважалося, що збереження батьківської віри означає і збереження своєї національності.

Тому то цю віру, з якою ми прошли цілі віки, пильно бережімо, бо в ній — наша Україна. В цьому й лежить сила і значення Віри в нашому минулому, сучасному і майбутньому.

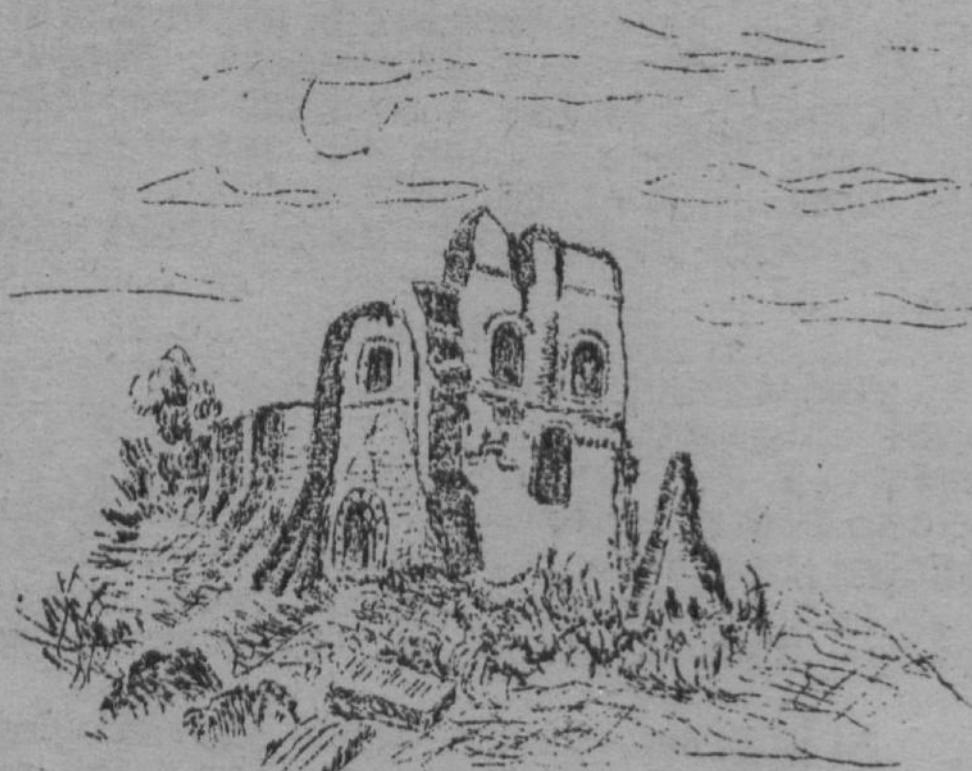
Маючи цю віру, витворимо з себе сильних та корисних громадян, поставимо на сильні та здорові моральні підвалини наше родинне життя, внесемо згоду й зрозуміння в наше громадське співжиття. Ми цим відчинимо браму Україні в світле майбуття, піднесемо її до сили, величі та могутності і закріпимо перед світом одвічну правду: "Хто в Богі живе, живе вічно".

Ідімо ж за заповітом нашого національного пророка, Тараса Шевченка:

"Свою Україну любіть,
Любіть її во время лютє,
В останню тяжкую минуту,
За неї Господа моліть".

—ooooo—

Зальцбург, 1. VIII. 1946.

Руїни Десятинної Церкви сперед 1930 р.
/Тепер не існують/.

М. Могильницький.

ХРИСТАНСТВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

28 липня цього року минуло 958 років від часу, коли заходами Великого Князя Володимира охрещено Український Народ і християнство стало державною релігією, спричинившись до швидкого культурного розвитку нашого народу в ту давнину.

Історія зберегла для нас мало даних про цю епохальну в житті нашого народу подію. Безупинні війни, що точились на українських землях, навали різних орд зі сходу, заходу і півдня — нишли без жалю різні пам'ятки нашої давнини.

Сусідні народи зберегли про цю подію також досить мало документальних даних. Натомість латинники та їхні приятели, з політичних міркувань, свідомо перекручують історичні факти, намагаючись довести, що княгиня Ольга, а пізніше князь Володимир прийняли хрещення від Папи, а не від греків; що християнство на Україні запровадили віоланці Папи і лише згодом український народ відідав від послуху Папи, призначивши Грецьку Єпархію. Звідци і підхід до нас правоолавних з боку католиків — як до "нез'єднаних".

Стара українська віра.

Про стару українську /поганську/ віру маємо відомості не лише наших літописців, а й свідчення грецьких істориків /з них найдавніші грецького історика VI століття Прокопія/ та згадки деяких арабських і інших письменників того часу.

Віра наших предків у значній мірі була пов'язана з навколишньою природою. Предки наші вірили, що світом править багато богів. Грізні сили природи /сонце, вітер, грім, блискавка/, нерозгадані в своїй осні, наші предки обожували. Найбільше шанували Всіх і славили світло і тепло — як джерела життя на землі. Як сонце повертало на весну, предки наші вже тоді святкували прихід нового року. Ще й досі зберігся на Україні звичай, що в свят-вечір ставлять на покуті сніп і за вечерию бажають собі доброго врожаю, а на Новий рік щедрувальники посипають зерном "на-щастья". Все це залишки тих часів, коли наші предки ще не були християнами.

Коли приходила весна, наші предки співали веснянкої, а як сонце повертало з літа на осінь, було свято Купала. Його ще й досі справляють на Україні. Назагал, чимало обрядів, що збереглись від тієї давнини до наших днів мають досить слідів поганської віри.

Відомий лацький історик УГ віку по Україні, Прокоп, про наших предків зазорить, що вони "візнають владицю всіх единого бога, що посилася блискавкою; в жертву йому приносять корів або іншу жертву". Це був Бог-Сонце, або Сварог — батько Даждь-Бога. Боги-грому наші предки називали Перуном, бога схін — Сварожичем, сином Великого Сварога, що був богом світла і сонячного огню. До старших богів належить також Велос—оборонець худоби.

Крім цих головних богів, предки наскі вірили в водяників, русалок, лісовиків, болотянників, домовиків і інших духів, яких шанували і приносили їм різані жертви, щоб запобігти їхньої ласки та уникнути гнізу.

Храмів цим богам нащадки не будували. Не було в них також жреців, які б приносили жертви. Но жен предок молився і приносив жертву за сею і сім'ю, але сам, десь у затишному місці поблизу води. Ідолів своїх богів предки мали, але зрідка, переважно, по містах. Так, у Києві на горі стояла велика дерев'яна статуя Перуна, зі срібною головою і золотими вусами.

Наші предки вірили в загробне життя. Ховаючи покійника, в домовину разом з ним клали різні домашні речі і худобу. Траплялося, що жінка або невільниця вбивали себе на могилі і їх клали в могилу разом з покійником. На могилі справляли поминки, пили, гуляли, відбувалися різні гри і т.д.

Ось кілька свідчень чужинців про віру та звичаї наших предків. Ген-Даст у творі "Книга добрих скарбів", яку він написав у першій половині X століття, подає про наших предків таке: "Як котоий помре, вси палять його троуп. Жінки їх, як хто вмре, деруть собі ножем руки і лице... . . . При спалюванні небіжчика гучно бенкетують, радіючи з насци, яку виявив до нього бог... . На другий день після палення небіжчика йдуть до того місця, де це сталося, збирати попіл, окладають у посудину і ставлять на горбі. За рік по смерті небіжчика беруть кухлів і ванить меду, іноді трохи більше, іноді трохи менше, несуть на той горб; там саме збирається й родина небіжчика, ідуть, п'ють і потім розходяться.

Всі вони погани. Найбільше сіють просо; в жнива беруть просіяні зерна проса в корці, підносять до неба і кажуть: "Боже, ти послав нам отраву, дай і тепер її доситай!"

А ось з цього ж джерела кілька рядків, що свідчать про високе почуття гостинності наших предків:

"Гостів начають і добре поводяться з чужинцями, що шукають у них оборони; з усіма, хто в них часто бував, не дозволяють ні кому зі своїх країнити й утискати таких людей. У випадку, як хто скриєдить або угнітить чужинця, допомагають і боронять /покривленого/. Але поруч із тим, чужинці вже тоді підмітили і негативні сторінки вдачі наших предків, які в великий мірі спричинились до упадку Ки-

ївської держави.

"Усі постійно носять при собі мечі, бо мало вірять один одному, а що підступ, у них звичайна річ: кому вдається здобути хоч малий насток, зараз же рідний брат все товариш починає заздро позирати і смукується, щоб якнебудь того вбити все зрасувати" /Січинський/ - "Чужинці про Україну".

Понирення християнства на Україні до князя Володимира.

Історія, на жаль, не зберегла нам відомостей про те, коли саме різні українські племена, що жили родовим устроєм, створили першу українську державу. Сповідання літописців загадують про цю подію лише в другій половині IX сторіччя. За цими даними, десь коло 862 року до Києва прибули варяги Аскольд і Дир, заволоділи цим містом і землею Полян, звільнивши їх від хазарської залежності.

Трудно припустити, щоб цей процес організації Української держави відбувся так просто, як оповідає літописець. Імовірно, що Українська держава виникла десь наприкінці VIII або на початку IX століття. Перші князі були, очевидно, місцеві, українські. Народні перекази говорять про братів

Літописець Нестор.

Кия, Щека та Хорива, які заснували Київ. Але якось певних відомостей про цю подію не маємо.

Новостворена держава мусіла в той чи інший спосіб зареагувати на християнство, що поступово, але непреривно завойовувало нові простори, посувуючись із заходу на схід.

Ідеї християнства почали ширитись на наших українських землях з найдавніших часів, десь з I-го сторіччя по Різдві Христові. Найдавніші грецькі перекази, досягають апостольського віку, свідчать, що апостол Андрій Перезваний проповідував Євангелію в далекій, дикий Скитії. Так еп. Кесарії Палестинської Евсевій Памфіл, /помер 340 р./, в своїй "Церковній Гісторії" пише, що "святі апостоли і учні Спасителя розпоролися були по всьому овіту /для науки про Христа/. Хомі випадає доля йти в Парфію, Андрієві — в Скитію, Івану — в Азію, де він жив і помер" /І. Малишевський — "Сказанія о посищенні Русской страны св. апостолом Андреем". Владимироский Сборник, Київ — 1888, стор. I/.

Чернець Спираній, що жив укінці VIII і початку IX сторіччя, на підставі давніх джерел, свідчить, що ап.

Андрій справді проповідував Євангелію в Скитії на берегах Чорного моря.

Стож, уже з кінця I-го століття на цих землях було відоме християнство. Подорожуючи по цих землях, ченець Єпифаній зібрав місцеві сповідання про ап. Андрія, бачив церкви, образи св. Андрія, хрести, записав навіть назви учнів апостола Андрія, які були першими єпископами на цих територіях.

До наших часів збереглася літописна легенда про те, що ап. Андрій був на Київських горах і поблагословив ці гори. Наукового підтвердження вона, жаль, не має. Такі легенди про ап. Андрія поширені були в Греції, Москві, Польщі і ін.

Безсумнівним фактом залишається те, що апостол Андрій був дійсно на нашій землі і навчав наших предків Слову Божому, можливо, що й плив по Дніпру, але, як високо, цього ми напевно не знаємо.

Вищепередані факти являються незаперечними доказами того, що Церква Українська Православна є Церквою Первозванною.

Відоме сповідання про св. Клімента, якого імператор Траян наприкінці I-го століття прислав до Корсуня. Тут він зростає до двох тисяч християн і своєю проповіддю цількість збільшує.

До наших часів збереглися вістки про те, що готи, які під натиском гунів урятувались на Кримському півострові, вже в ІІІ столітті прийняли християнську віру і в цей час мали вже свою єпархію. Готський єпископ Криму брав на початку ІІІ століття участь у Вселенському Нікейському Соборі.

По сусідству з готами існувало українська удільнє князівство Тмутаракань, розташоване на побережжі Сиваського моря. Воно перше прийняло від готів християнство. Та найбільше впливала на наших предків Візантійська імперія, яка в той час переживала новий розквіт культури, мистецтва, науки.

Візантія була могутньою, висококультурною державою, що свої політичні і культурні впливи поширювала на своїх далеких сусідів. У тісному зв'язку і підпорядковані Візантійській державі була Грецька церква.

Впливи християнства на наших предків дедалі дужчали, заточуючи щораз ширші кола, зокрема, серед провідної верстви. Народ у своїй масі міцно тримався прадієської віри. Однак, ця остання не була загальною. Кожне українське плем'я мало свої вірування та звичаї, відмінні від вірувань і звичаїв інших племен. Християнство своєю догматичною викінченістю, проповіддю християнської любові, було набагато вище від старої віри.

Християнство несло з собою греко-римську культуру, якої вплив на наших предків став з щораз сильніший.

Уже перші українські князі не жили ізольованим життям, не відгороджувались стінами від заходу, а, навпаки, утримували з іншими народами живі зносини.

Тодішня інтелігенція та купці, зустрічачись з народами греко-римського світу, переймали від них не лише культуру, але й ідеї християнства.

Наші князі рано відчули силу накинутої тоді римсько-візантійської культури і потребу пошипити її хочби в деякій мірі своєму народові. Отож, ідеї християнства вже тоді знайшли сприятливий ґрунт для свого розвитку на українських землях. І ні дивно, що християнство дедалі все більше шириться серед наших предків.

Грецькі джерела вперше згадують про охрищення українських племен Русів десь коло 860 р. Ці племена жили, ні думку дослідників, на берегах Чорного Моря. Вони дуже рано прийняли християнську віру від греків і мали досить високу культуру.

Перший учитель слов'ян, св. Кирило, подорожуючи десь коло 860 року до хазар, зупинився в Херсоні і, як пише літописець, "собіт же ту Євангелію і Псалтир, руськими письмени писано и человіка обріт, глаголюща тою бесідою". Приблизно, в цьому ж часі з Візантії до Русі-України прибуло грецьке духовництво, що охристило багатьох і між ними, мабуть, і самого Київського князя Аскольда. Не могли Аскольда якийсь Сльма збудував церкву св. Миколи.

Пізніше Греція надіслала для тих перших християн навіть окремого епископа.

Цікаві дані містить літопис про поширення християнської віри при українському князеві Глорі /913-945/.

Під кінець свого життя князь Глор зробив два походи на Грецію: перший похід 941 р., а другий - 944.

Після другого походу послані князя Глоря укладли договір з грецькими царями: Романом, Константином і Степаном. У цьому документі українська сторона так зобов'язалася дотримуватись угоди:

"А кто з Руської стороны осмілиться порушувати цей договір, то охрищені /"єлико их крещене прияли суть/ нехай приймуть піmostu від Бога Вседержителя та засудження на погибіль у цей вік і в зік будучий; є нехрищені, щоб не мали помочі ні від Бога, ні від Перуна, щоб щити їх не охороняли, і нехай погинуть від мечів своїх, від стріл і від іншої зброї свої і щоб були вони рабами в цей вік і в зік будучий".

У кінці цього договору літописець зазначує:

Аскольдова могила в Києві.

"А ми, скільки нас є охриденых, клялися церквою святого Іллі: "В сбормій церкві, при чеснім хресті й писані цьому, клялися берегти все, що тут написано і нічого не порушувати; а хто порушить це з боку нашого, чи князь, чи хто інший, хрещений чи нехрещений, щоб не мали вси помочі від Бога, щоб був той рабом у цей вік і в вік будучий, і не хай буде заколений своєю зброєю. А нехрещена Русь нехай покладе щити свої та мечі наголо, обручі свої й іншу зброю, і нехай клянеться берегти все, про що написано в договорі цім, від Ігоря, від усіх бояр і від усього народу українського /"от страни Руския"/. /Літопис по Лаврентіевому списку, стор. 48/.

Далі літописець оповідає, як Ігореві послі повернулись до Києва з послами греками і спільно присягали виконувати умови договору.

"На другий день покликав Ігор послів і прийшов на горбок, де стояв Перун, і поклав зброю свою, щити і золото, і присягнув Ігор і люди його, скільки було поганої Руси, а охрищена Русь присягла в церкві св. Іллі, що над Ручаем; це була "сборная" церква, бо багато варягів були християни" /Там же, стор. 52/.

Договір князя Ігоря з греками – дуже важливий історичний документ, з якого видно, що вже за князя Ігоря християнство пустило міцне коріння серед наших предків на Україні. Воно так поширилося, християнська партія при княжому дворі була така сильна, що князь не лише мусів її визнати, але і вважати рівноправною навіть при укладанні договору з греками. Більш того, в цьому договорі, з боку князя Ігоря, першою згадується охрищена Русь, а нехрещена – другою. Отже, без перебільшення можна сказати, що християнство за часів князя Ігоря стало рівноправною вірою зі старою українською вірою. Серед дружини /війська/ князя Ігоря було так багато християн, що вони, як бачимо, заснували собі в Києві навіть церкву св. Іллі, яку літописець називав "сборною". Проте, князь Ігор, як варяг з походження, не міг відкрито стати християнином, хоч, можливо, він відчував перевагу християнства над старою українською вірою. Але народні маси міцно трималися прадідівської віри і не дозволили б князеві міняти що віру на іншу.

Отже, з політичних міркувань князь Ігор не міг одверто задемонструвати своє ставлення до християнства. Однак, можна припустити, що князь Ігор постійно визнавав ідеї нової віри.

По смерті Ігоря на княжому престолі в Києві опинилася його жінка – княгиня Ольга. Ця княгиня була першою з князів, що відкрито відзначала християнську віру.

Княгиня Ольга ще з молодих років стала християнкою з переконання. Але вона, як норманка з походження, в перший період свого життя, після трагічної смерті свого чоловіка князя Ігоря, як жінка князя і володарка держави, а піз-

ніше як регентка молодого князя Святослава, не могла з політичних міркувань одверто змінити віру того народу, на чолі якого вона стояла. Жише тоді, коли кермо держави перебрав до своїх рук кн. Святослав, княгиня Ольга вже в похилому віці прийняла хрещення, правдоподібно, десь коло 954 року. І про цю подію історія зберегла нам скуті відомості.

Княгиня Ольга.

Літописець розповідає, що княгиня Ольга хрестилаась у 955 році в Візантії, прийнявши від своєї хресної матері, цариці Слени, ії ім'я. Інші джерела заперечують це. Так, грецький імператор Константин Порфірій, який урочисто привіз у себе княгиню Ольгу, в своїй книзі "Про звичаї, або церемонії Візантійського двору" докладно описує це прийняття, але ні словом не згадує про хрещення княгині Ольги, а, навпаки, стверджує, що вона приїхала до Царгороду із своїм духовником свящ. Григорієм. Отже, більше правдоподібно, що княгиня Ольга хрестилась у Києві, до Візантії ж вона їздила в якихось інших політичних справах, можливо, в справі зближення з Грецією, які також прагнула встановити тісніші звязки з сильною Українською державою.

Крім встановлення зв'язків з Грецією, княгиня Ольга шукала безпосереднього контакту з тодішньою культурою Західної Європи. В 959 р. вона відрядила з якоюсь політичною метою посольство до німецького цісаря Оттона Великого. Трудно встановити тепер, яке завдання мало це посольство.

Цісарі Західу, в тому числі й Оттон Великий, косо дивились на зміщення впливів Візантійської Церкви на Русі-Україні. Вони ж об прагнули за всяку ціну поганити свої впливи на східні простори, заселені нашими предками.

Оттон Великий¹¹, як ревний насадитель християнства серед слов'ян, прийнявши посольство княгині Ольги, надіслав діс неї своїх послів, очолюючих найближчим його помічником у справі християнізації й колонізації сходу – бенедиктинцем Адальбертом, якому й доручив намовити княгиню Ольгу прийняти обряд Західної Церкви. Цісар був настільки певний, що місяць Адальберта буде успішною, що навіть дав наказ висвябити його на спісона суд. Але проти християнські настрої серед народних мас на Русі-Україні були в той час такі великі, що Адальберт не осяжив своєї мети.

Гільдесгаймський літопис кінця Х століття про це посланство розповідає таке:

"Прийшли до короля Сттона посли Руського народу й просили Його, щоб він послав до них одного із своїх єпископів, який показав би їм дорогу правдиву, і говорили, що хотять покинути язицтво і прийняти християнську віру. Король послухався і послав до них єпископа Адельберта, але всин, як показав кінець справи, в усьому набрехали" /Ф. Голубинський, стор. 103/.

На цій підставі католицькі письменники іноді твердять, що княгиня Сльга прийняла хрещення від католиків. Але той же Гільдесгаймський літопис стверджує, що року 926 вернувся назад єпископ Адельберт, бо не мав успіху в тім, за чим Його послано. Коли він віртався, деяких співвісланців, що були разом з ним, убито, а сам він насилину втік. /Ф. Голубинський, стор. 103/.

У світлі таких історичних фактів смішним відається твердження, що кн. Сльга прийняла хрещення з рук цісарського вісланця Адельберта.

Як зазначує Др. Гл. Стінко: "В той час ще обидві частини християнства, - Гречія і Рим, - не розходилися, а тому для того часу рано ще говорити про католицтво: подруге, Сльга була вже, безумовно, охрищеною".

Охрищення княгині Сльги залишилось її приватною справою. Як зазначено вище, кн. Сльга була вже відкритою християнкою. В даній про те, що вона навіть будувала церкви. Але політичні обставини були в країні такі, що кн. Сльга, очевидно, не відважувалась запроваджувати християнство серед свого народу.

У глибокій старості померла княгиня Сльга 969 року, а вмираючи, "заповідала Сльга не творити тризни над собою, бі бо імущи пресвітер сей похорони блаженну Сльгу" /Лаврентіїв Літопис, рік 969/.

Синові і наступникам Сльги, князю Святославові більш імпонувала стара віра, ніж християнство з Його проповіддю любови і всепрощення.

Усе своє буйне життя князь Святослав провів у безустанних походах. Післятаючись з походу з Балканів у 972 році, він у боротьбі з печенізькою оддою, що заскочила Його біля Дніпрових порогів, склав свою буйну голову.

Хоч Святослав не прийняв християнства, але ніякого переслідування нової віри він не робив. Про нього літопис говорить: "Аще кто хотяше креститися, не браняху, но ругахуся тому".

Князь Святослав, якого історія назвала Завойовником, володів великою, багатою і сильною Українською державою зі столицею в Києві, що не мала собі суперників ні на сході Європи, ні в близькому сусідстві в Азії. Святослав звільнив надволжькі простори від панування болгарів і хазарів, підкоривши їх Київській державі. Він посунув також

далеко на північ і в значній мірі на південь границі Київської держави і почав поширювати їх на захід, намагаючись добути доступ до Середземного моря. На жаль, ця велика держава, з огляду на безустанні походи кн. Святослава, залишилась після його смерті непорядкованою.

Син князя Святослава Володимир підніс Українську Державу до вершина сили і слави.

Князь Володимир Великий народився близько 960 року, а виростав і виховувався в християнському оточенні своєї бабуні Ольги. Ставши князем, Володимир здійснив те, про що лише мріяла княгиня Ольга — охристив український народ, запровадивши християнство як державну віру на Україні.

Життя князя Володимира можна поділити на два періоди, що відрізняються між собою по характеру його діяльності. І так, перші 12 років княжої діяльності Володимира Великого заповнюють безустанні війни з зовнішніми ворогами: поляками, мадярами, ятвягами, печенігами, надволжанами, болгарами та північно-фінськими племенами. Після смерті князя Святослава пройшло 7 ро-

ків безустанної боротьби між його синами. Переможцем в цій боротьбі вийшов князь Володимир. Здобувши Київ, він почав закріплювати свою владу в усій Київській державі, придушуючи окрізь бунти племінних князів та визначних боярських родів.

В останні роки панування Святослава, а ще більше по його смерті, за семилітнього панування на Київському престолі Ярополка та його війн з братами, почала валитись будова Київської Держави. Місцеві боярські роди і племінні князі почали підносити голови. Частина новоприєднаних земель від'рвалась від Київської Держави, як, напр.: в'ятичі, радимичі, хорвати; інші ж, використовуючи слабість Києва, почали жити самостійно під проводом своєї місцевої влади. Безустанні напади печенігів зі сходу збільшували безладдя в Київській Державі. На заході натомість поляки намагались поширити свої впливи на українські землі. Отож, кн. Володимиrowі прийшлося вести одночасно боротьбу в середині країни і з зовнішніми її ворогами.

Війна з поляками в 981 р. закінчилась заняттям українських міст — Перемишля, Червоня та інших міст і земель, які поляки, використовуючи хвилеве послаблення Київської Держави, захопили під свою владу. Друга війна з польським королем Болеславом Хоробрим у 942 році закінчи-

Кн. Володимир Великий

лась теж успішно для князя Володимира. Він заполегливо стремів до того, що підсилити зв'язки з західно-европейськими країнами. Польща ж по звому року за річному положенню між Україною та західною Європою була запором на шляху України до Європи і перешкодила Україні налагодити тісніші зв'язки з останніми. Викликавши третю війну з поляками в 983 році, князь Володимир усунув їх небезпеку і міцною ногою став на західному кордоні.

Похід на ятєягів 983 року відкрив Україні доступ до Балтійського моря. На той же час припадають війни кн. Володимира з мадярами за Закарпаття, війна з чехами, що захопили Krakів і частину західних українських земель. Воі ці війни мали на меті промостили Україні шлях до західної Європи, до Атлантичного океану і берегів Балтійського та Середземного морів.

У 984 р. нова війна на сході з надволзькими болгарами за панування над рікою Волгою і Каспієм, та з фінськими племенами на півночі — для створення безпечно-го запілля для берегів Балтійського моря.

Найзапеклішою була боротьба з печенізькою ордою на півдні. Ця дика сorda прорвалася зважаючи Волги через Хазарську державу і захопивши надчорноморські степи, робила безустанні наскоки на українські землі, добираючись навіть до Києва. Князь Володимир до кінця свого життя провадив запеклу боротьбу з цією ордою. Як свідки цієї боротьби залишились високі вали на півдні і на південному сході від Києва, над річками Стугною, Трненем, Россю, Сулою. У цій безустанній боротьбі кн. Володимир мало не наложив своєю головою в 996 р. під містом Васильковом.

Провадячи таку жорстоку боротьбу за оборону і поширення границь Київської Держави, князь Володимир одночасно скріплював свою державу і відповідно, приборкуючи різні племена, які, користуючи з послаблення центральної влади, почали бунтуватись проти Києва. Підкоривши ці землі, він скрізь усував місцевих князів, а ставив своїх синів під опікою досвідчених дружинників.

Українська держава часів Володимира Великого була однією з наймогутніших держав на сході Європи. До складу її входили землі і городи полян, сіверян, радимичів, дреговичів з головним містом Турів, Новгород, Псков, Полоцьк, Смоленськ, Муром над Окою, Волинь, Закарпаття і, врешті, Тмуторакань /Крим, Донщина, Кубанщина, Північний Кавказ/.

Князь Володимир як могутній володар цієї держави, за прикладом княгині Ольги, тримав постійні зв'язки з представниками тодішніх західно-европейських земель. Після різних держав, що відвідували князя Володимира, звертали, очевидно, його увагу на вишестє європейської культури. І сам князь Володимир не міг не бачити переваги культури Західу над культурою його народу, тому він гостро відчував потребу піднести культурний рівень свого народу. Але

переїздою до здійснення цих намірів була стара віра наших предків.

У той час кожне українське плем'я мало свої відмінні вірування, своїх окремих богів, свою племінну ідеологію, яку народні маси вперто боронили. Стара віра стала поважним гальмом до дальшої консолідації окремих племен.

Попередники Володимира Великого створили сприятливі умови для розвитку християнства. Воно з кожним роком все більше поширювалося на українських землях. Наступ час, коли запровадження християнства серед широких народних мас стало державною конечністю, а то з огляду на ту високу культуру, яку воно несло з собою. Потрібна була людина залишої волі, яка б узяла на себе тяжкий обов'язок зламати стару віру і запровадити нову – християнство. Такою залізною постатью і був князь Володимир Великий.

Охрищення князя Володимира.

Літописець оповідає, що на восьмий рік князювання Володимира 986 року різні народи, довідавшись, що він хоче прийняти християнство, присилали до князя своїх місіонерів, які намовляли його на свою віру. Прибули волзькі болгари і вихвалаючи магометанську віру. Хазари, в свою чергу, намовляли на мідівську віру. Пізніше прибули німци з метою приєднати Володимира до Західної Церкви. Врешті, звернувшись до князя грекський місіонер, який переконував князя перейти на грекський обряд. Оповідання місіонерів не задовольняли князя. Найбільше враження зробило на нього сповідання грека, якого він прощав щедрими подарунками.

Далі літописець розповідає, що князь Володимир, щоб упевнитись, яка віра краща, в наступному 987 році виолав своїх послів у різні країни, доручивши їм ознайомитись, як виглядають ці віри в себе вдома. До хазарів він не виолав послів, бо мідівську віру вважав для себе невідповідною. Після деякого часу посли князя Володимира повернулись і розповіли йому про віри різних народів. Найбільше сподобалась їм грекська віра.

Візантійський імператор, довідавшись про приїзд послів від князя Володимира, звелів патріярхові відправити вроčисту службу Божу. Літописець не шкодує слів, щоб змалювати красу і велич цієї Богослужби, що зробила на послів найглибше враження.

Кінчаючи доповідати князеві про велич візантійського обряду, посли заявили: "Кожна людина, коли спро-бує солодкого, не прийме потім гіркого; так і нам нема чого тут бути" /тобто, лиматися при старій вірі, – автор/. Бояри, що були присутні при цьому, додали від себе: "Коли б лихюсь була грекська віра, то не прийнела б її твоя бабка Ольга, якона ж була розумніша від усіх людей".

тера. Вближення з Візантійським імператором, як бачимо, потрібне було і кн. Володимирові. Для цього потрібна була лише нагода, яка згодом і з'явилася.

За літописним переказом грецького історика Якія, в 987 році збутиувався грек Варда Фока, проголосивши себе царем. Він швидко захопив чимало грецьких земель. Греческі імператори спинилися в небезпеці і, бачачи, що власними силами не зможуть здушити цей бунт, відрядили послів до князя Володимира, прохаючи в нього допомоги. Князь погодився допомогти, але при умові, що Візантійські імператори віддаадуть за нього свою сестру Ганну. Володимир виявив при цьому свою згоду хреститись. Можливо, що тоді він і прийняв хрещення разом із частиною своєї дружини.

Весною 988 року князь Володимир послав на поміч імператору Візантії свеє військо. Це стверджує чернець Яків оловами: "На друге літо по хрещенні Владимира к перегам ходи" / "Труди Київської Духовної Академії" 1888, кн. I, стор. 134—135.

За допомогою війська князя Володимира бунт Варди Фоки було придушене. Але коли небезпека минула, греческий імператор не дотримав умови, не віддавши своєї сестри за князя. Щоб примусити його до виконання цього вебов'я зання, князь Володимир, як уже згадувалось, пішов на Корону і здобув його.

Володимир Великий так настирливе домагався руки греческої царівни з мотивів не особистих, а чисто політичних. Це мало підібне значення, які хрещення, бо було розраховане на піднесення Української держави і на піднесення назовні авторитету Київського князя.

Прийняття християнства від могутньої на той час Візантії приносили користі кн. Володимирові і самій Візантії. Остання була зацікавлена в тому, щоб приєднати Україну до своєї віри, бо ставши християнською, Україна припинила б напади на греків.

Так закінчився перший етап у житті князя Володимира. Всі українські землі були об'єднані його залишкою рукою в одну могутню державу і були відбиті навали численних ворогів. Переможцем вернувся Володимир з Візантії на чолі сильного війська і як родич могутнього Візантійського імператора. Тепер авторитет його піднявся до небувалої висоти. Він почував себе настільки міцним, що вирішив накласти свою тверду руку на найбільшу святиню народу — його стару віру.

Хрещення Українського Народу.

Як розповідають літописи, князь Володимир, вернувшись з Корсуня з царівною Ганною та групою греческих священиків, наказав пінищити статуї ідолів. Ідола Перуна він зволів привезти коневі до хвоста і тягти його з го-

ри до річки, є люди мусіли підпихати киями, потім кинути в Дніпро і відпихати, щоб не випливти на берег.

На другий день князь Володимир через післанців наказав киянам: "Хто не прийде завтра ранком на річку, чи багатий він чи богатий, старець чи робітник, той стане противний мені". А люди, чуючи це, за словами літопису, радо сходилися кажучи: "Коли б це христення не було добрым, князь і бояри не прийняли б Його".

Кали народ зійшовся, було наказано роздягнутись і увійти в воду, а священики стояли на березі та читали молитви. Охристивши свій народ, князь Володимир наказав знищити решту ідолів і на місцях, де вони стояли, будувати церкви.

Трудно припустити, щоб усе це відбулося так просто, як уявляв собі літописець. Очевидно, запровадження нової віри проходило далеко складніше.

Прибувши з Корсуня зі священиками, князь Володимир не відразу приступив до охристення народу. До цього слід було належно підготувати ґрунт: треба ж було мати свєте духовенство, бо грецькі священики, здебільшого, не розуміли української мови. Така підготовка збрала, певно, чимало часу.

Трудно також повірити, щоб нарід христився з радістю. Ніякий бо нарід, і ніколи не міняв так легко віри своїх батьків. Можна повірити, що частина киян, менш відповірна, виконала наказ князя і пішла хреститись, але мусіло бути досить і таких, що не злякались погроз і не охристились. Цю думку підтверджує і літописець, розповідаючи про те, що коли тягнули Поруні: "Плакахуся его нівірніи людієм"

Киян охрещено, правдоподібно, не 988 року, а 990, тобто через рік після взяття Корсуня. Одні джерела доводять, що христення гідбулося в Дніпрі, інші натомість називають річку Почайну, а деякі - Хрештатик.

Після охристення киян князь Володимир взявся за поширення Христового віри в усій Київській державі. Однак, охристити всю Україну - це була для сучасній людини робота не під силу, хочби ця людина була така енергійна і вельможа, як Володимир Великий; це була праця для кількох поколінь. Але літописець досить просто уявляє собі цю справу, коли пише: "Почав Володимир ставити по містах церкви, та священиків, та зганяти людей на охристення по воіх містах і селах".

Запровадження християнства зустрічалося з великим спротивом народу, який цутко тримався своєї прадідівської віри і звичаїв. Якщо в Києві, де християнство мало підтримку з боку бояр і дружини князя, частина киян не забажала хреститись, наражаючи себе на немилість князя, та на великих престорах охристення людности тривали не один десяток років. Нову віру народ мусів полити своєю кров'ю.

Для охристення численного народу потрібна була

велика кількість духовенства. За короткий час таку дистанцію кількість ні можна було підготувати, а крім того, не було людей, які б займались цією справою. Князь Володимир мусів розв'язати пекуче питання про власну церковну єпархію – митрополитів та єпископів, які б зайнялися церковною організацією і перейняли в свої руки кермо в поширенні своєї віри. Володимир просив собі єпархію з Візантії, але греки не поспішали надіслати її.

У 991 році грецький митрополит Фокій надіслав телеграмму до князя Володимира першого митрополита до Києва, Левона, та до Новгороду – архієпископа Якима Корсуняніна. З цього часу в Україні почалася розбудова церковної єпархії. Підом митрополит Леон висвятив деякую кількість єпископів виславши їх у найбільші тоді центри Української держави: як Переяслав, Чернігів, Володимир-Вол., Новгород, Ростов, Білгород, Полоцьк, Туровськ, і Тмутаракань. Нижче духовенство князь спровадив у значній кількості з Болгарії, а частинно – з Криму, що був здавна українізований, хоч знаходився під грецьким пануванням.

Нові єпископи дбали за підготову і висвячення духовенства та дальше поширювання християнства. Найперше християнізувалися найбільші міста, натомість села і міста, розташовані дальше від Києва, дуже неохоче приймали нову віру. Особливо великий спротив робили мешканці північних земель України. Багато людей, утікаючи від хреста, ховалося під лісах і нетрях. Так, про хрещення новгородців склалася навіть приповідка: "Путята /тисяцький/ хрестив їх мечем, а Йордан /посадник/ – огнем".

Поруч з християнством ішло поширення освіти серед українського народу. Ще до князя Володимира в Києві і інших містах України приватні вчителі навчали боярських дітей грамоті, письму та елементарним відомостям з математики, географії тощо. Але це була приватна справа окремих сімей та інших представників тодішньої провіднії верстви. Натомість князь Володимир не мав часу і бажання займатися пропагандою освіти. Але, як каже літопис, він: "...нача поимати у нарочитої чади діти и давати на учение книжно". За його наказом, дітей визначних боярських родів і ліпших геслян силоміць забирали до школ.

Необхідні книжки для церков і для шкіл спроваджувалися з Болгарії.

Навчання в школах стояло, як на той час, на відповідному рівні. В них пізніше вийшла ціла низка високоосвічених людей, серед яких найвизначнішим був Київський митрополит Іларіон.

Отож, змістом другого періоду життя Володимира Великого було поширення християнської віри як державної віри, розбудова церковної єпархії і ширення освіти серед провідної верстви наших предків.

Православна церква, поруч з мілітарною силою

князя Володимира була в той час найсильнішим цементуючим чинником, що єднала в одну духову цілість "руську землю" не лише в період розквіту Київської держави, а й тоді, коли в наслідок незгоди і взаємної боротьби між окремими князями через сто років по Володимиріві впала сила Київського князя.

Князя Володимира поховано в Десятинній церкві, яку він сам збудував на місці, де раніше стояв Перун. Згодом цисто Великого Князя канонізовано /зараховано в число святих/.

Пам'ятник Володимира Вел.

На Володимирській горі в Києві побудовано монументальний пам'ятник Володимирові Великому. З високої гори відкривається чудовий вид на Лівобережжя. Від Олександрівської вулиці до пам'ятника ведуть сходи. Крім пам'ятника, в центрі міста уцілів величний Володимирський собор, що останніми роками був склад макулятури.

Після смерті Володимира Великого син його Ярослав Мудрий до того продовжував почате батьком діло: поширював християнство й освіту.

Літописець належно оцінив працю кн. Ярослава. Порівнюючи її з працею кн. Володимира, він пише: "Яко же об се нікто землю розотреть, дружий же насієт, тако й сей /Ярослав/; отец ба его Владимер взера и умегчи, рекше крещеніем просвітив, сей же насія книжими словеси серца вірних людей".

Ярослав Мудрий поширював християнство в найглибших закутках своєї великої держави. Ще в більшій мірі він провадив освітню роботу. За його світлого панування значно зроола кількість шкіл і збільшилося число духовенства. Цей князь присвятив особливу увагу виготовленню книжок, що були підвілинною поширення християнства і освіти на Україні. З цією метою він зібрав багато перекладачів споміж болгар, греків і вихованців своїх шкіл, які виготовили велику кількість книжок. Літописець стверджує, що за князя Ярослава було так багато виготовлено різних книжок, що при церкві св. Софії засновано першу книгозбирню.

В прийняттям християнства на стародавньому українському ґрунті зіткнулися віч-на-віч два світогляди: паганський, тобто погляд повний примітивізму на ідоту культу і божества, та християнський, високовироблений у східних монастирях візантійськими подвижниками. Як уже згадувалося раніше, спочатку християнство серед наших предків, в значній мірі, ширилося примусово. Нарід, який примушувано

охриститись, приймав нову віру зовнішньо, бо охрищення не могло раптово змінити його дух, світогляд і віру. Світогляд предків і після охрищення залишився попереднім, правда, дещо надщербленим. Нові християнські форми наші предки заповнили старим змістом, з яким вони з давніх часів міцно зрослися.

Але час робив своє, і народні маси, хоч і півільно, на протязі віків засвоїли основні засади християнства, залишивши одночасно значну частину старих звичаїв і вірувань. Витворилось цікаве двоєвір'я, що подекуди збереглося і до наших часів.

Запровадження християнства як державної віри мало величезне значення в історії нашого народу, бо:

1. Християнство, поруч з мілітарною силою кн. Володимира, допомогло набагато змінити Київську Державу так унутрі, як і назовні. Україна стала однією з наймогутніших держав на сході Європи.

2. Споріднившись з Візантійським імператором, князь Володимир увійшов у коло великих європейських володарів, які рівний з рівними.

3. Християнство спричинилося до піднесення культури, що видного розвитку освіти, церковного письменства, мистецтва, зокрема, церковного малярства і будівництва. Засновано велику кількість монастирів, що згодом стали серед наших предків.

Про великий вплив ідей християнства на наших предків Д.Дорошенко пише:

"Під благодійним впливом християнських понять зм'якшуються первісні примітивні пристрасті, злагіднюються грубі звичаї поганського війовничого суспільства, зникає повільно невільництво, засвоюються гуманні погляди і поняття... Тому, що східня Греків Церква була тісно звязана з візантійською культурою, сама являючись її яскравим виразником і носієм, зрозуміло, що в цій самій ролі носія і провідника культурних впливів виступила й Православна Церква на Україні" /Д.Дорошенко – "Православна Церква в минулому і сучасному житті Укр.Народу", стор.22/.

* * *

Тернистий шлях проішов український народ на протязі своєї довговікової історії. Траплялися моменти, коли, здавалося, не було жадного порятунку. Проте, удари долі викликали нечувану відцорність нашого народу. Українська православна віра була тим чинником, що в найтяжчі часи ддавала українському народеві свіжих сил, допомагаючи йому врятувати своє національне існування.

Віра Христова, яку з такими муками сприйняли наші предки, згодом стала для нашого народу найбільшим скарбом, в якого ми склали на протязі віків величезні

жертві. Загальновідсма роля православних братств у боротьбі за нашу віру. Лицарі-казаки своєю кров'ю вписали славні сторінки в історію нашого народу. І ця боротьба за Українську Церкву була одночасно боротьбою українського народу за своє національне визволення.

Наступ на Українську Православну Віру відбувався з усіх боків. Ми добре пам'ятаемо безустанні натиски московського православ'я на Нашу Церкву і намагання Москви всіма способами затерти сліди окремішності і національного обличчя Української Православної Церкви. Дійшло навіть до канонічного узaleження Нашої Церкви від Московського патріярха, але мимо все, Наша Церква як Церква Національна мала досить сили, щоб свою окремішність зберегти.

С особливими тяжкими утисками і переслідувань зазнала Українська Православна Церква в останньому чвертьстолітті. Події на Холмщині і на східних українських землях ще й досі стоять у кожного з нас перед очима.

Але які б не були тяжкі переслідування Української Православної Церкви, вони не зламають її! Вона й зарод в найсильнішим чинником у боротьбі за наші національні права.

Ми віримо, що український народ, шануючи славні традиції наших лицарів-козаків, наших князів і гетьманів, — буде й надалі бороти свою прадідівську віру, віру князя Володимира, — як найбільшу святиню, від усіхих наокукив, не залежно від того, з якого боку вони б походили.

Золоті Ворота в Києві
/з пол. ХУІІ ст./

ВЕЛИКИЙ ГЕТЬМАН
У КРАЇНИ

І ВАН МАЗЕПА

Вибраний гетьманом 4. УГІІ. 1687.
Помер 8.IX.1709.

І ТЕРАТУРД МИСТЕЦТВО

Борис Олександров.

ІНТЕРМЕЦІО.

Деось -

Обездолена, скута,
В погляді - втома і жах...
В тіло врізаються пута,
Фарбю -
Кров на губах...

Щевам?

І що вам -

неситі?

Все опопеліло в огні! ...
... Помстю очі налиті;
Дихають злобою дні...

Ви -

Оправедливі, гуманні;
В ким ви єднались роки?
Бачите? -
Знову "тригранні"
Світ прокололи штики!

Вірите -

В думці їх мир був?
Власну будуете кліти
Хочете? -
Сердце вам вирву,
Виплюну з кров'ю:
- Беріть!

18.1.1946.

Л. Грабенко.

У ТРАЧЕНА

М Р І Я.

/Оповідання/

— І ви справді були так захоплені цими творами?

Він дивився на маленьку постать співрозмовниці веселими напівпримуженими очима крізь скельця, неначе і здавалось, що це не очі, а скельця випромінювали посмішку...

— Справді! Про вас я багато чула. Це було ще в ті тяжкі грозові дні, коли небо дихало смертю, а на костях старої Європи гарцювали новітні варвари. Ви ці дні, певно, добре знаєте... Я була тоді в невеличкому місті на Шлезьку, в шпиталі для ранених. Десять далеко на сході були мої рідні, але нас роз'єднала огнista смуга фронту. Я не знала, чи побачу їх знову і чи не загину в пекельному хаосі буднів. Та над цим якось мало думала... На очах умирали щоденно десятки людей, і моя особиста трагедія була тільки кволосю тінню вселюдського горя. В цій жорстокій воєнній бурі притупилася моя вразливість, заніміла душа. Я спокійно дивилась на смерть і каліцтво, байдуже слухала дике ревіння сирен /що ж — умерти колись прийдеться!/ і посправжньому боялась тільки одного — самотності...

Підвела голову і вперше глянула в очі розмовників. Він побачив у них відблиск омутку, таємного жалю за чимсь далеким і марно втраченим. Такий погляд був у його сестри та ще, може, в одного, передчасно померлого на засланні, друга. Зробив знак говорити далі.

— І самотність прийшла до мене. Непомітно під краєм пусткою, відібрала останніх друзів і звilaється біля серця холодним вужем.

У тому місті українців було небагато, і я мала лише двох друзів: хлопця-студента з Києва і дівчину-молоду співачку з Перемишля. Після нелюдської щоденної праці вони приходили до мене і в короткі вечірні години ми ділилися своїми думками, спогадами, читали книжки й газети. Студент філології був, як виявилось, ваш земляк і палкий прихильник. Він багато говорив мені про вас, а одного разу приніс твори, і я довго сиділа в той вечір над дрібними рядками новель, упивалась їх тяжким чаром і багато-багато думала... Уявляла: який ви є? Молодий чи літній, стрункий чи кремезний, ручкий чи чорнявий, лагідний чи суровий?... З тих дрібненьких

п'ятітніх рядків я вичаровувала в уяві ваш образ і, хоч зовні він був туманний, мов повитий серпанком незнаності, мені все ж здавалося, що я давно вас знаю, що я навіть десь бачила вас, тільки зараз забула це... Ви так гарно писали про душу людини, про її благородність і самопсевяту. Серед жахів цієї війни, серед шалу вселюдської ненависті ваше слово було, наче дивний, цілющий бальзам. Ви писали про людські почуття, про все ясне і вічне так гарно і вдумливо, які ніхто з ваших сучасників. Так, принаймні, мені здавалось. І я не раз подивляла ваше вміння опоетерігати, відчувати найтонші нюанси людського настрою...

... Говорила справді охвильовано. Він задумливо вважав цигарку, покрутив її нервово в тонких пальцях і запалив. Тені усмішка в скельцях пінена пагасла. Між бровами з'явилась досадлива зморшка.

— Потім друзі мої відіїхали, і я лишилась сдна. Потягнулись ністерпні, безрадісні сірі будні. Але в мені було два світи: світ важкої марудної праці і світ власних фантазій. Скільки я передумала в ті безприсвітньо-пухурі ночі! Скільки разів я гірко плакала від пекучої туги за рідними й друзями, за ясними ланами. Поділля. Між дні згорнула безлика самотність, і тільки в блакитному темику ваших творів, що постійно лежав у мене під подушкою, я знаходила спокій і втіху. Не глумітесь в мої наївності. Я признаюсь вам щиро, що в ті чорні, сумні вечори я не раз розмовляла з вами. Це було, разуміється, тільки в уяві... Відчинялись низенькі двері мої кімнати, і заходили ви — такий добрий, ласкавий, чуйний... Легко сідали на краю мого ліжка, брали мою руку в свою і щось говорили. Я спускала погляд і слухала. І тоді якож звучали ваши слова, добрі знані мені з ваших творів... Так було вечорами, а вдень — грубі вигуки чужою мовою, стогні хворих і рев літаків. З нетерпінням чекала вечора, щоб замкнутись у своїй кімнаті, почитати свіжу газету і помріяти. Одного дня я довідалася з газет, що ви в Відні, що виступали там з великим успіхом перед численним авдиторією. Як заздрила я тим щасливим землякам, що мали змогу вас слухати! Яким сірим, нестерпно-нудним зробився мені в той день шпиталь з чужинцями, які не тільки не розуміли й не могли розуміти мене, а ще й глумились над мою мовою! А між тим неблизьким фронтом. Був глибокий прорив на сході, і наш шпиталь мусів евакуюватись у глиб запілля. Нам наказали готовитись до виїзду. І куди б ви думали? — У Відень! Боже, як радісно забилось мое серце від цієї звістки! Адже, я мала в Відні кількох знайомих, які, напевно, мені допоможуть вирватися з "Вермахту", а до того ж — у Відні я могла б зустріти вас!

Западали вечірні сутінки. Крізь мережані шиби готичних вікон синіла широке озеро. Десять тужила самотня чайка і її різкий крик відбивався луною від прибережних скель. Оповідачка замовкла, наче б відчула якусь нез-

ручністю, і хвилину дивилась на кольорові шиби стрільчас-
тих вікон, німовішала там увірвану нитку розмови.

- І що?

У його голосі раптом відчула новий, ще не знан-
ний їй досі тембр. Щось мідяне і сталово-пружне. Такий го-
лос був, здається, в її шкільному вчителя поведінки. Але
глянула в оканця піонсної і побачила там увагу.

- І я в Відні таки вас зустріла. Не ходила
цида шукати /це здавалось мені незручним/, але трапився
звичайний збіг обставин. Мій земляк, а ваш добрій знайомий
Н. запросив мене до опери. Ішов, здається, ^зногописний дзвін
у сусідній з нашою льохою сиділо дві гарні молоді жінки і
якийсь мужчина в ясному одязі і в окулярах. Він був зов-
сім байдужий до того, що відбувалось на сцені. Весь час
розмовляв з жінками, сміявся і, взагалі, поводив себе ненормаль-
но. Я мимохіть звернула на нього увагу і несподівано по-
чула кілька слів, сказаних ним по-українськи. Це збудило
мене цікавість, і я звернулась із запитом до свого колеги.
Він засміявся і сказав, що то "дуже цікава, але дивна людина". Одночасно назвав мені ваше прізвище... Від несподі-
ванки в мене похололо в грудях. То це він — той славетний
психолог і мрійник! Але ж яквін поводиться! Я дивилася
на вас і думала, що вам бракувало трохи поваги. Не знала
взагалі, що мені думати... По двох днях випадково зустріла
вас знову. Ви сиділи на лаві в міському парку і кінцем ма-
сивної різьбленої палиці щось малювали на піщаній доріжці.
У вас було таке вдумливе гарне чоло і глибокий спокійний
погляд. Ви видались мені дивно простим. Десять відразу за-
терлось враження від того вечора в театрі, і мені так хотілось підійти, привітати вас, почути ваш голос. Але мене
чомусь опанувала непереможна ніяківість. Я навіть приско-
рила крок, щоб скоріше пройти біля того місця, де ви сиділи.
І неначе боялась, що ви все знаєте і тільки чекаете нагоди,
щоб зловити мене на збиточному вчинку.

Більше ми не зустрічалися, але я довго думала про вас, про нашу зустріч, про химерність людської вдачі... Потім усе пішло дивно швидко. З тріском рухнув могутній Райх, ця модерна тюрма народів. Вихри нової дійсності роз-
віяли нас по всій Європі, і я довго нічого не знала ні-
льки про вас, а й про моїх друзів, яких я більше знала. Спі-
сля все з бігом часу оформилось, уляглися перші переломові
грози, і люди почали шукати один одного. Творились збірні
українські колонії, і в одній з них, після цілого ряду ці-
кавих пригод, опинилася і я.

І тут знову почула про вас. На одному цікавому
диспуті хтось заслався на ваше ім'я. Я дізналася, що ви
живете поблизу, і ця думка мене й потішала, ѹ чомусь бенте-
жила. Хотілося знову побачити вас, але якось не могла на-
важитись на відвідини. І тойно після того, як я прочитала
передрукований на машинці рукопис вашого ~~більшого~~ твору, по-

уття подолала ніякість. Я вирішила вас відвідати, висловити вам свою симпатію, подив, повагу; розказати про ті йсні сумні вечори в лікарні, про все, чим так довго жила на чужині... Не сумніваюся в тому, що ви правдиво зрозумієте мене. Не соромлюсь своєї сповіді. Такий тонкий знаєць людини та ії почувань, ви не потрібуете мене як шукачку цікавих вражень. Я цілком щиро дивлюсь вам у вічі і говорю все це з довірою — як синові тієї ж землі, що й я, як месму новому, але вже давно знаному приятелеві...

У кімнаті запала мовчанка. Він устав, підійшов до вікна і якийсь час мовчки дивився ввечірне тирольське небо, офарбоване кров'ю заходу сонця. Рівно стукав стінний годинник, відбиваючи частки вічності... С напіврозхилених дверець книжкової шахви тъмяно усміхались, тиснені золотом, назви книжок у чужій мові. Це був хором його мрій і творчості.

Обернувся й почав говорити. Спершу тихе, немовби замурено, а згодом твердіше, з нотками гіркого гумору в голосі. Очі його були злегка примуржені, в прихованій глибині іскрами, і дивились кудись удалечінь, повз ії обличчя.

— Так, я справді зрозумів вас добре, і ви нітрохи не потрібуете вносити що якісь додаткові пояснення про мету ваших відвідин. Я знов, що ви скінчите вашу розповідь саме так, і мені було трохи прикро. Бо ту гарну, виплекану ватим бажанням і уявюю мрію, я муши значно спростити. Роблю це не без відчуття гіркоти, але за вашу кірість було б нечесно платити нещирістю. Знаю, що це буде для вас утрата мрії. Але кожен правдивий письменник мусить бути нераз хірургом. Це правда, що я навчився слухати таємний голос людського серця, проникати в глибокі нетрі душі, вичувати найтонші нюанси людського настрою і почуття. Та й не тільки людського. Я навчився розуміти першисну мову лісів і рік, неезорих степів і гірських полонин. Умів знайти їх безсмертну прадавню душу і сказати про неї в творі. Однак, це було гірке вміння. Задля цього я зрікалася світлої, безтурботної юности, пошматував свою душу найглибшим самоаналізом, бо для доброго знання інших хотів спершу пізнати самого себе. Я до восього підходив із скальпелем. Ще не встигла розkvітнути в серці якось тепла юнацька мрія, як я холодно рвав ії з коренем, витягав під лупу і дивився, як вона... і так довго мордував її своїм дослідженням, доки крига скептицизму і холодної логіки не вбивала її цілком...

Тоді довго тужив за мрією. Воскрешав її знову в пам'яті, щоб знову краяти ножами сумніву. Це була якась дивна хвороба. Так поволі спустошив душу і на тих попелищах уже не міг виростити нічого. Отак приглядатись до інших. Прокрадався в інні душі, заглядав у найглибші закутки, спостерігав і слухав, а пожадлив пам'ять усе

це фіксувала в таємній кілзі. Їй це може колись пригодитись... і так, може мимо своєї волі, я став скарбником людських почуттів. Бачив світанки людської радости і її темний, понурий захід, бачив іскорки сміху в людських очах і нектарі перлини сліз... Світлі мариша щастя в житті чергувались з холодними тінями горя. Цих останніх я бачив більше. Та до восього підходив із спокійними поглядом об'єктивного спостерігача—дослідника, якого цікавить тільки психологічна сторона явища.

Не раз мені здавалося, що я десь загубив своє серце. У грудях звив кубло якийсь хитрий, стоокий демон. Він водив мене між людей, заставляв з невтомною впертістю порпатись у їхніх душах, викрадати таємні скарби і приносити їх у жертву його ненаоитній цікавості. І я довго ходив між людей незрозумілим і важким диваком. Але й цього йому було мало. Він не раз заставляв мене замкнутись у каті і поглинати гори книжок, щоб знайти в них те, чого не зміг відшукати в людях. І я в довгі самотні ночі до світанку сидів над книгами, а мій демон шептав:

"Книги — морська глибина.

Хто веній пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивній перли виносить!"...

Так, з тієї глибини я справді виніс чимало коштовних перел. А що всякі коштовні речі — рідкісні і їх немарне не розкидають, то й я став боятись, щоб не загубити їх у бруді життя. Я таємно втішався ними, але став невимірюємо скучий і заздрісний. Не хотів бути щирий ні з ким і з вирахованою байдужістю зачинив двері до свого "я". Не хотів співчувати ні кому. Лише зрідка, як залізні лещата самотності надто міцно стискали серце, я брав папір і писав, з почуттям отруйно-солодкої муки виривав з книги пам'яті цілі сторінки, вибирав найовітліші образи. Вбирав їх у коштовні перли, звеличував, сміявся і плакав з ними. І тоді мені здавалось, що хтось великий і не знаний владно натягнув у моїх грудях співчу струну, і вона легко й пружно тримтіла...

... Він на хвилину замовкі і глянув на свою співбесідницю. Тіні легкого смутку лягли на її звичному профілі. За вікном знову тужно заскіглила чайка, наче сала прощальний привіт заходячому сонцю. Він почав говорити знову:

— Так я став диваком і химерою. Говорили, що це — від таланту. Але це було просто від сірості буднів, від почуття самотності серед людей і важкого вміння бути думкою десь поза дійсністю. Люди розділи, сумували, творили уявні замки для хвилевої втіхи, ліпили хатніх і суопільних божків, щоб потім повалити їх у порох і шукати нових. Я дивився на все байдуже. Во я знов наперед кожен рух цих метких мурашок, кожну заповітну стежку їхньої логіки й наст-

сю. Так я говорю вперше і радий, що говорю з вами. Ваша сповідь злегка торкнулася тієї отруни, яка часами звучить у моїх грудях. Але ви — тільки новий мотив для неї. Може, це віть не зовсім новий, а лише виразніший і милозвучніший за попередні. І хоч я певно роблю вам прикрість, все ж му-шу сказати, що найкраще про вас уже знаю, а реально — для мене ви зовоїм далека і нецікава, як і десятки інших, що вже відчули марну пустку моєї душі і відійшли. Я вам дуже і думе вдячний за довіру! ... Вибачайте мені за ширість...

... Він поглянув у ясні очі розмовниці і побачив у них перли сліз. Щось ледвечутно озвалось у душі, але все те здумила твереза увага пам'яті. Знову скельця пенсне випромінювали спокійну усмішку. Він запалив нову цигарку і крізь пахучий синоватий димок дивився на маленьку постать своєї гості.

Вона встала і, ледве отримуючи плач, що підійшов до горла, подалась до дверей. Відчуваю велику пустку в грудях, звідки байдужим і нещадним хірургом було вирвано квітку так пишно розквітлої мрії.

Він не спинив її, не потішив... Знав, що цим тільки збільшив би біль її серця і прорвав би гать ридань.

Глухо стукнули вихідні двері, наче вдарили його невидимим обухом по голові. Підійшов до вікна і крізь м'які вечірні сутінки дивився на рівну доріжку парку. Тут тільки проходила вона. Не в-o-n-a, а лише його мрія. Он, не відому грунті доріжки ще лишились маленькі сліди її ніг... Що тепер вона думає, одинока?... Чи побачить він її знову? Рій вечірніх думок кружляв у його уяві, обортався легким туманом і зникав десь у нетрях пам'яті... На хвилину заплюшив очі і побачив себе за працею. Швидко бігло його перо по аркушиках паперу, м'яркою химерні візерунки літер, а в уяві світилась — Мрія. І були в неї ясні очі з перлинами сліз, невеличка дівоча постать, а вуста вимовляли слова вже чутого ним признання.

I. Качуровський

З вікна я бачу чорне пасмо гір,
Угадую грізні ворожі скелі...
Десь в висоті, здається, поміж зір,-
Огні в гостелі.

Тунелями іде залізна путь,
П'єренида мости через долини,
І струмені заковані ревуть
Про міць людини.

А там у нас, де вітру вільний спів
І жита шелестіння постаємне,
В перівнянні з безмежністю степів -
Усе нікчемне.

Хмар не спиняють мури кам'яні,
Повільно в'ється степова дорога.
І тихі тихі чуються пісні
Про велич Бога.

* * *

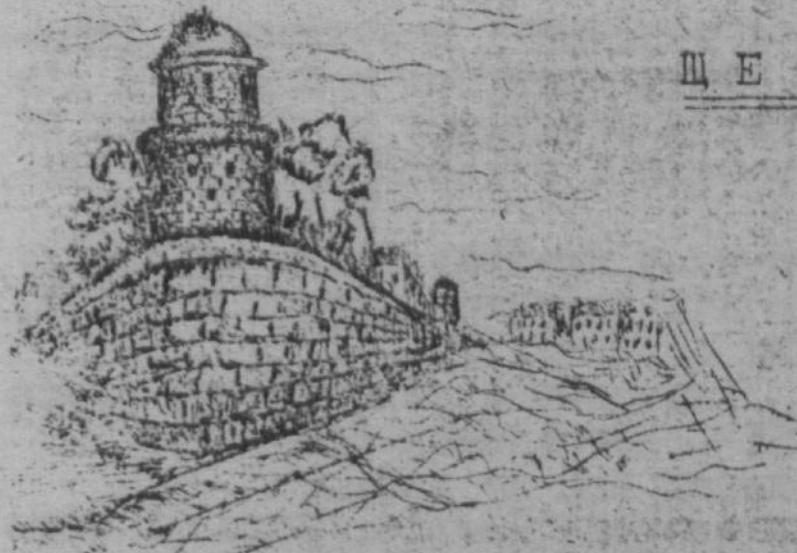
Ми чули легенди і вірили їм,
Що з'явиться промінь над краєм моїм.
Що з'явиться промінь - і морок густий
Імлу, що не тане ніколи,
Мов меч золотий,
Розколю.

Тепер ми пізнали далекі світи:
Той промінь ніавідки не може прийти.
Стойть нетпорушна похмура тюрма,
І камери темряви повні,
Бо світла нема
І назовні.

Мов чорні сильвети на чорному тлі,
Ми впірто шукаємо в давній імлі
Меча, що засвітить нам сяйво ясне,
Що з каменю викреше пломінь,
Що ніч розітне -
Як премінь.

ЛєкоД Сацюк

ЩЕ ВЕЖІ

ЗАГОВОРЯТЬ...

/Оповідання/

1.

У передвечірній тиші спокійно лилася меланхолійна і повна чуття дівоча пісня та ніжними барвами оксамиту слалася по берегах і широких плавних річки. І ква тихо-тихо несла свої зеленкаві води, немов заслухаєсь у чарівні звуки пісні. Закурені комиші наливались сумом і жалісно шестіли, неначе скаржились похилим вербам, що літо минає...

Тамара йшла зеленим лугом, наближаючись до берега. З її молодих, хвилюючих грудей пливла тужна пісня: "Сі, одна я, одна, як билинонька в полі"...

За хвилину ввірвалася пісня, і дівчина зупинилася над водою. Її мрійний погляд побіг униз річки, наче шукав когось на блискучому, рівному плеся. Незабаром у невеликій віддалі показався зза комишів одинокий човник. Хтось жваво перебирає веолами. Райдужними кольорами грава вода проти сонця, обхоплюючи барвистими хвилями човен.

Радісно забілося серце дівчини, і на рум'яно-му личку спалахнув веселий промінь. На радощах махала рукою.

— Уу-гуу-у! ... — лунко пронеслося від човна.

— Петруу-сю! ... — весело відгукнула дівчина.

Весла застрибали ще жвавіше, і за хвилину човен причалив до берега. З нього високочив усміхнений Петрус і міцно стиснув у своїх обіймах розміряну дівчину.

— Довго чекала, Тамарко? — ніжно спітав, не відригаючи закоханих очей від її синіх зіниць.

— Ні, Петрусю, — восього кілька хвилин.

Посідали в човен і відплівли на тихі плавні, що широко розливалися по обох боках річкового русла.

Сонце вже не пекло, тільки своїм лагідним промінням пестила густі комиші, стрибало по вітті задуманих верб і сміялося до закоханого Петра й Тамари.

— Як тут гарно! ... — в захопленні сказала дівчина.

— Чудово! ... — підхопив Петро.

— Скільки тут чаруві краси! Скільки поесій і новисказаної туги! ... А скільки рідного тепла! Подивись,

Петрусю, на ті зеленкаві води, що так спокійно точить їх ріка, немов ткаючи самсцвітну стрічку на золото-зеленому килимі рівнин. І все це така рідне, близьке, таке до безтями привабливє і дороге серцю... Це ж чарівне плетиво неподільмої руки...

Петро стиха гріб веслами і вслухався в Тамарині слова, немов у приемні звуки степової мелодії. А дівчина линула зорем у далечінь: у розкидані по небезорих рівнинах села, вдалеку синяви гаїв і в застиглу оталь мовчазних обріїв.

- Знаєш, Петрусю, як я дивлюсь на цю чудову природу, то мені здається, що від неї німа кращої в світі. Вона неначе живе і розмовляє зі мною...

- Так, Тамарко, - задумано сказав Петро, - наша земля повна краси, а надра її - небоцінених багатств.

- Тільки долі народ наш не має...

- Бо наша земля кожного вабить. Усяк ії прагне, як гарної дівчини, усяк ії хоче мати свою. Недаром наші діди і прадіди клали за неї свої голови...

- Вона є чарівною казкою, дзвінкою піснію і відночас - налитою горем тугою...

- І невмирущою легендю... - додав Петро.

Човен поволі наблизався до острівка, на якому споміж соковитсі зелені дерев виблискувала білими стінами невеличка мурована церква.

- Люблю я цей тихий закуток, - дивлячись на облиті вечірнім багром бані церкви, промовила Тамара. - Тут такий спокій, така настроєватиша, що в ії сутінках про все забуваєш і відпочиваєш отомлена душа.

Підплівли до острівка. Петро жваво метнувся і в одну мить витяг носок човна на берег. Услід за ним висіла Тамара і обое знялися на горбочок.

У тіні лип і осокор світились пусткою лавочки. Сіли. Дівчина потонула в мріях, а Петрові насувались різні спогади з недавнього минулого. Неначе й зараз чує сухі ляски револьверогів пострілів, що рік тому бігли за ним навадогін, коли він останками сил гнався понад он тим берегом, вирвавши із рук кровожадних конвоєнтів. Он зеленіть ті садки, через які біг тоді. А онде за містом, на горбочку, сині гайки, що заслонив його перед убійниками.

- Аж холодом проймає, Тамарко, - сказав уголо, коли пригадаю собі той страшний вечір.

Тамара мовчки склонила голову на його груди і слухала, як у нього серце гратло.

- Були б убили та ще й окатували б. При мені ж тоді знаходились важливі папери, яких я в останній хвилині не встиг знищити. Але щасливо склалося. Не прийшлося на віть довго тинятись по лісі, бо за тиждень підкотився до нас фронт, і я спокійно вернувся додому.

- Як я в той час переживала, Петрусю... Мене

на саму думку, що тебе можуть злівити, огортаючи. Я не могла поночах спати — щеміло серце... Забагато ударів було нараз.

— Бідна ти... Тоді десь і батьків твоїх вивезли.

По Тамариному обличчі скотилася сльоза.

— Яка їх там доля? — сказала сумовито. Чи жи тут хоч? Може, вже й снігом занесло їхні могили в холодний тайзі?...

Петро посумнів і задумався, а по хвилині з тугою в голосі промовив:

— Віками кладемо гекатомби і кінця їм немає! Хто б не прийшов на нашу землю, бере криваві жертви. Але народ, наш, як верба придорожня — обрубують її, ламають, а вона все відростає і щовесни пускає нові пам'ялодки та знову буйно розростається. Її не всушіши одним ударом сокири, хібащо викорчуєш, вирвавши з землі коріння. Та ще й тоді вона довго зеленітиме, бо її пень втягнув у себе багато життедайних соків з ґрунту.

На хрестах княжої церковці доторяв останній багрець, а по закутках, під стінами і між віттям дерев стиха сідали легкі сутінки. Десять у місті монотонно баламкав вечірній дзвін. Від річки потягало приємною прохолодою.

Коли з комишів вийшли тумани і лягли над плесом води, від тихого сotrіvka відплив човник і, злегка погойдувшись, поволі віддалявся в напрямку міста.

II.

Полями йшла золотиста осінь, зривала з дерев пожовклені листя і штурляла його на розбиті панцерами дороги. Клуні бреніли буйним урожаем, а десять далеко, за Дніпром, стогнала земля під ударами сталі...

Волухалася Тамара в цей стогін і здавалося їй, що разом з ним долітає з холодних тайг півночі тужливий плач бездольної матері. Болем наливалося Тамарине серце, тихо щеміло...

Цього вечора їй особливо якось важко на душі: вона сама відхаті, тітки нема і Петро чомусь не приходить. Дівчина зітхнула, відклала книжку, підійшла до старої комоди, що стояла під стінкою, взяла альбом і почала переглядати. Хвилинами стихав шелест грубих листків, і Тамара довго вдивлялася в поодинокі фотографії, відовіжуючи в своїй пам'яті спомини минулого.

Так, похилену над альбомом дівчину застав Петро своєю несподіваною появою.

Тамара невимовно зраділа і, залишивши відкритий альбом на канапі, кинулась Петрові назустріч.

— А я думала, що ти вже не прийдеш, — промовила ніжно.

— Вибач, Тамарко, і не бери мені цього за зло. Я останніми днями був дуже зайтий.

- Може, нові книжки одержав до книгарні?

- Дещо одержав. Але не тільки книжки мене зачарували...

- Нове доручення? - допитливо глянула Тамара.

- Нова купівля, - крізь таємну усмішку сказав Петро.

Тамара знову допитливо глянула на нього, а він сів на канапі і майже пошепкю розповідав:

- Місяць тому нам пощастило купити в Мадярів три важкі кулемети, а тепер - двісті гвинтівок, десять ящиков гранат і польову гарматку.

Дівчина посміхнулась і не зводила зору з Петрового обличчя.

- Я мусів цю справу як слід полагодити і спустити кінці в воду... Через те не заходив до тебе.

- Чи добре набуток приховали?

- Будь спокійна...

- А де?

- В Обгівському, в зимовиках...

- Коли ж будемо вимати ті приховані скарби?

- Настане час! - коротко кинув Петро і задумано дивився в один пункт.

Спід блакитного абажура розилвалося по кімнаті м'яке світло електрики, що надавало Тамариним очам відтінку синього оксамиту. Петро повернувся і спершись на спинку канапи, мрійно вдивлявся в ті безмежні сині оксамити.

- Тамарко... - промовив стиха, беручи її руку в свої долоні. - Коли ж ми поберемося?

Тамара обвела його теплим поглядом.

- Може, ще цієї осені?

Дівчина мовчала, а на її обличчі кружляли журні вітерки.

У коридорі скрипнули двері, і до кімнати ввійшла Тамарина тітка.

- О, їй Петрусь нас відвідав, - промовила з порога і додала, мов на виправдання: - Я трохи заїзділась у Софії Петрівни. Чайком частувала, балакали та їй час проходив, а вно вже й пізно.

Повісивши пальто, тітка сіла біля столу і продовжувала:

- Тепер же йти поночі темними вулицями - одна мука. Доба можна розчерепити. От наткнулася біля замку на телеграфний стовп, аж свічки в очах заблисили. Докучила вже війна і ті прокляті затемнення!

По короткій паузі тітка звернулась до дівчини:

- Тамарко, чи ти наставила самовар?

- Наставила, тіт'ечко. Вже давно загрівся.

- І не забула ти? - посміхаючись двозначно, питала тітка. - Бо я завжди забувала, коли була в тесному віці і коли мене чорновусий Петрусь приходив...

- Петрусь недавно прийшов, а самовар я наста-

рила ще звчора, очікуючи вас, — відповіла засоремлені дівчина.

— Ти подай но чайку.

— Ви ж пили в гостях, — жартом перебив її Петрусь.

— І то випила, мабуть, склянок п'ять. Що ж, я людина старої дати. Для мене найприємніший напіток — це чай і то з самовара. Я п"ю його...

— Для підтримання традиції, — хутко підхопив Петрусь.

— А ти зараз,шибенику, аби колиснути стару!

— Хіба неправда? Сьогодні це, дійсно, схоже на традицію, бо з того восього лишився тільки старий самовар. Чай і цукор — це продукти буйнаї уяви. Шестеро настяне на кип'ятку зілля з сахариною і уявляєте собі "китайську рому".

— Це правда, сину, — з тугою в голосі сказала тітка. — І то вже четвертий рік тягнуться ті злидні. Коли ми діждемося кращих часів?...

— Якщо теперішні наші "визволителі" виграють війну, то нікто іх не дочекаємося.

— Впадаєш у зневіру, хлопче.

Петро відчув у тітчиних словах докір і йому стало неприємно.

— Ні, тіточко, в наше майбутнє я вірю незламно. Ми дочекаємося кращих часів! Я також певний, що німці війну програють. Їх танки вже зупинилися в своєму розгні і стоять під Сталінградом.

— Вони й так уже задалеко загналися.

— З більшим тріскотом падатимуть!

— А якщо не впадуть?

— Мусить упасти. Все-таки знайшовся такий, щоб на кістках міліонів збудував своє царство. І якщо комусь і вдалося, то це тільки хвилеві успіхи. Це апогей його ненаочитного гону, це кульмінація, після якої, як закономірність, мусить настути опадання. А хто знає, чи для раз бурханої стихії спід знаку сповіреного хреста Сталінград не стим апогеєм?...

— На світі все можливе...

— Але коли б їм іоторія накарбувала цей зворотний пункт в іншому місці, тоді нас чекає велика руїна.

— Нехай нас Бог хронить, — в задумі сказала тітка.

— Тіточко, може, вам що чай? — спитала Тамара, яка весь час уважно прислухалася до бесіди.

— А налий, налий що склянечку тої, як каже Петрусь, традиції.

Петре глянув на годинник:

— О, вже за чверть одинадцята. Мушу йти.

— Пссідь ще, Петруся, — припрошуvalа Тамара.

— Ні, Тамарко, треба поспішати, бо зближається поліційна година. Ще чого доброго, підстрілять по дорсі. Та ж учора гебітськомісар видав наказ, щоб кожного, хто ходи-

тим після одинадцятої стріляли без передження.

— Ти йди, йди, Петрусю. Їм краще не вірити.

Петро відійшов, а за пів години пізніше погало під блакитним абажуром світло, і Тамара з тіткою лежали в ліжках, предовжуючи нездокінчу розмову.

III.

Лапаті сніжинки білими метеликами сідали на замерзлу землю. Вулиці й дахи домів сягалися в зимову шату. А замкові вежі, що віками, немов сторожі, стояли на мурах над глибокою фосою, прикривши білою пеленою снігу, дихали ще більшою таємничищю і романтикою.

Скінчивши працю в книгарні, Тамара поспішала додому. Пройшла кілька вуличок, повернула на Замкову і спускалася вниз. Хвилинами її зір зупинявся на наріжній вежі, що грізно дивилася темними отворами бійниць. У голові дівчини снувалися різні думки, а в уяві малювалися образи припорошених сивиною середньовічних замків — як рефлекс давніх прочитаних романів.

"Понурі мури! — подумала дівчина. — Ви криєте в собі таємницю віків! Стоїте холодні і мовчазні! Дивитеся спокійно і байдужно, як віки минають, карбуючи на ваших стінах свої сліди. Коли б ви вміли говорити, то ви не сдну тайну усіх поколінь, і тим поколінням, що прийдуть у супроводі нових століть"...

В міру того, як Тамара сходила вниз вулиці, наріжна вежа все наблизялася і лишалася збоку, аж доки зір дівчини не відірвався від неї, переніошись на окляний гачок невеличкого дому. За хвилину була вже в середині і обтрущувалася з пухкого снігу.

— Ах, як тепло і приемно в хаті! — промовила, знімаючи снігівці.

— Намерзлася, доню? — співчутлива опитала тітка.

— Трохи замерзла, тіт'я. Надвірі навіть не дуже зімно, але вистояти весь день у книгарні, то таки можна закостеніти. Слабо опалюється — Петрусь ще дрови не розстарався.

— Ти нехай купить, бо перемерзеш і здоров'я змарнуєш.

— Коли тепер дуже важко їх купити — ніхто до міста не везе. Селяни бояться, бо жандарми перепиняють по дорогах.

— У мирний час, — наче приемний спомин онувала тітка, — кожна пора року мала свою красу. А тепер — айма! наводить жах на людей. Немає ж бо ні топлива, ні нормальних харчів, і одяг за тих кілька років війни зносився. Та нам ще нічого, доню, — маємо покищє огорітий куток і їжі можна ще якось роздобути. Алести подумай, як народ мучиться на фронті... Там отраждає і всяк, і мирне населення, яке нэсподівано попало в крутіж шаленості боротьби...

А як мучиться тато! Й мама десь на далекій

півночі... — сумовито додала Тамара.

Деякий час у кімнаті висіла напруженна тіла. Дівчина мовчики вечірляла, а тітка, надівши скуляри в рожевій оправі, читала якесь книжку.

— Чи ти чула, Тамарко, що нашу гімназію замкнули? — з нечев'я спітала тітка.

Дівчина здригнулась:

— Невже?

— Так, так... — покивала стара головою.

— Звідки ця вістка?

— Та від Кулішенної Наталки. Прийшла бідна з плачем і оповідає: "Нема вже в нас школи — замкнули"... Їм прочитали наказ генералкомісара про припинення праці школ.

— То як це — замкнули всі школи?

— Усі в цілому повіті!

— Чому? На який підставі?

— Ніби на тій, що брак палива і діти не мають у що одягнутись. Вихідячи з цих міркувань, влада боїться, щоб між шкільною молоддю не виникла пошесть.

— Ні, тіточко, — подумавши, сказала Тамара, — причину цього треба шукати глибше. Не йде ім про забезпеку дітей унтерменшів перед пошестями. Ні! Вони в цьому мають свою ціль і вона ясна — починають виконувати намічену програму, заготовляючи ґрунт під колонію на наших землях. Ми ж повинні знати, що їм потрібна робоча сила, слухняні раби, а рабам школи не треба, бо вона їх посе.

— Ти правду кажеш, доню, — підтакнула тітка...

— Кожен займанець, — продовжувала Тамара, — а особливі, наш сучасний — є на підбитій території наже садівник-орендар. Він рік-річно стинає ті памолодки, які вибуяли понад нормальний рівень дерев, та обрізує молоді, паростки, щоб таким чином збільшити видайність старого дерева. Але чи за кілька років старий садок не всохне, він тим не турбується, бо це не його власність. Теперішньому садівникові навіть залежить на тому, щоб садок чим тваринами. Тоді він на прочищеному ґрунті зможе наводити нових сортів.

— Так, так, доню... Здається, що вони до того і йдуть. Але все в Божих руках...

Тамара ще довго розмовляла з тіткою в привітний і теплій кімнаті, а надворі з захмареного неба все апались і сипались лапятивні сніжинки...

ІУ.

Через високі кучугури снігу і в супроводі холodних вітрів полями та людськими оселями продиралася занесена зима. Водохрищі вже давно минули, і вона спроковляла, несхоже наблизилася до своєї неминучої кризи. Але речорами на шибах вікон ще буйним цвітом квітував мороз, заглядаючи до нетоплених хат.

Всіма дорогами, що вели до міста, день-у-день тяглися по скрипучи довгі валки саней, навантажених збіжжям. На них сиділи сумні й замурені селяни.

Сьогодні Миротощанська дорога якось особливі була певна підвід. Господарі часом від часу погукували на коней, а дехто звертався до сусіда:

— Кажуть, що Бульба має чималу армію.

— А кажуть... — відповідав інший.

— Не знаю, чи цьому правда, але в нього кіби вже більше п'ятдесяти тисяч!

— Чому б йому стільки й не мати? Народу є, слава Богу, а власть кожному не поміші, та й ідуть люди.

— Та що нам з того? Він ще сидить у Псліських болотах, а ми, як візили всякі поставки, так і в зимо.

— Ба! Ви хотіли б, сусіде, щоб він уже прийшов і став нам на захист. Почекайте трохи. Воного ж нараз не можна. Він спершу сам мусить звестися на ноги, а тоді, може, щось і подумав... Тя же й весна далеко...

Петро віртався із села і йшов побіч підвід. Почувши цікаву розмову, він звільнив крок і уважно прислухався.

— А ви чули, — півголосом продовжував селянин, що з ним нібито сам райхокомісар вів переговори?

— Чув, чув! Бере на хитрості, скажений!

— На мирову йде, сусіде. Прощає все, тільки домагається, щоб Бульба партизан розпустив ізів домах.

— Хіба б дурний був Вони ж цього й чекають! Ти, мав, розпусти людей, а потім ми вже вясіх загнуздаємо. О, нехай він краще буде обережний!

— Не бійтеся, Бульба ні в тих, щоб так легко зловитися.

Петро підійшов до саней, поздоровкався з селянином і вступив у розмову.

— Чекаєте захисту, дядьку? — спитав повагом.

— А доки ж терпіти? Пора вже й собі зуби показати! Б'ють нас — мусимо й свій кулак мати!

— Такий кулак наростиє і хутко замахнеться, а покищє терпімо, — оказал Петро і віддалився від саней.

З наближенням до міста, селяни замовкли, лише зрідка погукували на коней. Під замерзлими снігу протяжно скрипіли сани.

Петро йшов витягнуто в сні. Соковою стежкою і в своїй голові снував мережу думок. Він ціраз більше впевнявся, що селяни дишуть ненагально до окупента і чекають захисту з "лісу". "Але чи виїде яс дати вам цей захист?" — подумав майже вголос.

Минув передмістя і підходив до мосту. Пішоходом напроти нього йшов грубий, недутий мандарм. Щоб обминути його, Петро перескочив на другий бік і мимоволі зупинив свій зір на похмурих, вежких мурах величезної в'язниці. Крізь мозик майнула думка: "Шкоди прикрили, а це і

установи що ніхто не пробував ліквідувати. Навпаки, її ще розбудовують і поширюють, щоб більше вмістила"...

З цими думками він прибув на Чернеччину, де, в гущавині невеличких домиків, вирізнявся своєю охайністю дім Тамариної тітки. Тепер тут була Петрова родина пристань. У цьому затишному і привітному закутку він і Тамара зараз після шлюбу звили подружнє гніздо.

У кімнаті застава дружину, яка сама збиралась до книгарні.

— Ааа... Петрусь! — радісно вигукнула і кинулась до нього.

— Васкучала? — м'яко спитав, дивлячись їй у вічі.

— Васкучала, любий... Тебе так довго не було.

— Усього два дні.

— Два дні, як два тижні. Ми ж недавно побралися...

Петро ніжно поцілував дружину і, знявши намерзле пальто, сів біля столу.

— Тітка вдома? — спитав по хвилині.

— Ні, нема. Ще вдосвіта пішла до кооперативи звіняти чергу, бо сьогодні мають цукор на картки видавати.

Тамара нашвидку подала чоловікові сніданок, а опісля обеє пішли до книгарні.

Щоб скоротити дорогу, вони нічшли біля замку, лише направилися вздовж задротованої огорожі гетта. Зза дротів грізно дивилися опуотілі domi повибиваними вікнами і повириваними дверима. Між домами і на вулицях валялося брудне шмаття і купи пір'я.

— Петрусь, юдімо он тою вуличкою, — схильовано сказала Тамара. — З тих стін ще кров парує...

Окрутили праворуч і проходили повз ратуш. На мурах будинку лазили робітники.

— Розбирають... — досадно сказав Петро. — Не будуть, а нищать...

— Вамість хреста, меч на руїнах хочуть убити...

Напристи з'явилось двох гестапівців.

Петро злегка торкнув дружину під бік, і розмова ввірвалась.

За хвилину протяжно зашуміла залізна штора, і Петрова книгарня почала свій робочий день.

Зрідка заходили покупці, вибирави дещо споміж книжкових залишків, платили і відходили. Покупців обслуговувала Тамара. Натомість Петро, як звичайно, в невеличкій кімнатці, до якої входилося крізь стару шахву, приймав якихсь невідомих гостей. Останніми днями особливо часто заходили сюди ті невідомі люди, але довго не затримувались — все поспішали. У їх руках була помітна схильованість, а поведінка вказувала на велику обережність.

Сьогодні з самого ранку шугнув за шахву юнак, з обличчя десять знайомий Тамарі, і довго сидів у темній

кімнатці. Опісля непомітно вийшов і країлькома, поза будинком, подався вниз — у напрямку густих комишів, що шуміли на замерзлій річці.

Незабаром засяхви показався Й Петро. Був зуманий і трохи схильований, але за хвилину підкинув голову додори і, посміхаючись, сказав зі спокоєм:

— Мусимо втікати, Тамарко.

— Коли?...

— Ще сьогодні вночі.

Тамара посумніла.

— Щось сталося? — допитливо глянула Петрові в очі.

— Мають відбутись масові арешти. Про все докладно розкажу вдома. Зачиняймо книгарню й ходімо.

Вийшли і хутко поспішали на Чернеччину. Проходили біля замку. Стари вежі дивились на них темними отворами бійниць і на своїх мурах непомітно карбували свіжі знаки...

У.

Уже давно минула поліційна година. Місто спало. Невеликий десант на Чернеччині також був сповитий тихим сном. Густа темрява ночі гойдалася над дахами і наче прислухалась до ледве чутного шуму дрібних сніжинок, що рожими круїляли над опустілими вулицями.

Понурі вежі старого замку тупо дивились у густу пітьму зимової ночі. Хвилинами вони глухим відгомоном віддавали важкі кроки озброєних патрулів, що вештались по схрещеннях міських вулиць.

Петро одягнений лежав на канапі і нетерпільно курив цигарку за цигаркою. Час від часу стримував віддих і уважно прислухався.

Тамара дрімала на ліжку також у повному одязі. Часто прокидалася і питала схильовано:

— Петрусю, ти спиш?...

— Ні, ні... я вартую... Спи ще.

У сусідній кімнаті отиха покашлювала тітка.

Давно вже вибила північ, і в повітрі повиола напружена тиша.

Тамара знову прокинулася:

— Петрусю, ти спиш?...

— Ні, ні...

Не могла вже заснути. Лежала і слухала, як за рікном неомільво завивав вітер. Нараз почула якийсь сильний шум і неначе стугін кіноських копит, що доносилися десь з околиці замку. Напружила слух. Серце тривожно застукотіло, і настала коротка хвилина вичікування.

Вуличкою хтось біг. Між будинками і закамарками лунали чиєсь кроки.

Тамара притеїла віддих. Її слух прудко вибіг на вулицю і вловив легкий скрип хвіртки. Кроки наближають-

зі д~ вікна. Забубоніло по шибі.

- Петруу...

- Цос! ...

Знову задзвеніла шиба.

Петро спішно підійшов до вікна, прикладав ухо до шалівки.

- Петре! ... Петре! ... - тихо донісся голос із надвору.

Петро мовчки подався в сіни і за хвилину вернувся. Підбіг до ліжка і охвильовано:

- Вставай, Тамарко!

Вона миттю зіокочила і швидко одягла пальто.

- Куди? - впало кротко питання.

- Не знаю! За річкою чекають сани...

У тітчиній кімнаті - сонна тиша.

- Ходім, Тамарко... - охвильовано шепнув Петро.

- А тітка? ...

Нашвидку видір із записної книжечки листок і потемки написав:

"Мусимо втікати.

Прощайте, люба тіточко! "...

Записочку поклав під подушку і, вхопивши дружину під руку, швидко подався до виходу. Отиха дзенькнула клямка, і в коридорі зашаруділи кроки.

* * *

Бранці сиділа біля столу замурена тітка. Поразів кілька перечитувала знайдену під подушкою записку. На її обличчі сідали чорні думки і в очах мірехтіли ользи.

- Мусимо втікати... - промовила вголос і важко зітхнула.

Підійшла до вікна і задумано дивилась на вулицю. Тупий зір ковзаеться по пішоході, а думки біжать даліко поза місто і шукають на снігу свіжих слідів Петра й Тамари.

Хтось увійшов до хати. Тітка чує за спиною чийсь голос, але не відвертається.

- Пані Вишневська... Пані Вишневська... - вже виразно чує той самий голос.

- Пані Вишневська, ви чули?

- Що? - питав байдужез.

- Наші повтікали. Пішли геть уся поліція.

- Куди?

- Авже, до лісу...

Тітка знову мовчки повернулась до вікна і сумно-сумно дивилась крізь мутні шиби, а сусідка сповідала притишеним голосом:

- Усіх мали арештувати. Закидають співпрацю з партизанами. Хлопці про це довідались завчасу і підготували втечу.

Тітка сіла на канапі і слухала.

- Учора надвечір наїхало багато підвід і за-
трималося в провулках біля жандармерії. На них ніхто й
уваги не звертав, бо кожен думав, що то якісь звичайні під-
води, вигнані німцями на стійку.

- Учора звечора, кажете?

- Так, ще звечора. А коло півночі задирчав телескоп - хтось кликав поліцію на рятунок. Це з повітової лікарні. Там був напад. Розбудили жандармів. Вони вскочили на авта і погналися за місто. Однак, уже під лікарнею їх застали нікого, лише сліди на снігу і гільзи з вистрільних патронів. Жандарми почали допитувати хворих. А вони один голо заявили, що хтось таки нападав на лікарню і була стрілянина і крики. Ось, мовляв, перед хвилиною вони кликни напасники. Якби трохи раніше приїхали, то були б вони зловили. Покрутились жандарми, повинняли та й вернулись додому. Але тут - очі витрішили: на станції ні живої души, в магазинах - ні зброї, ні амуніції. Все немов мітлю вимело... І по підводах, що звечора стояли в провулках, ні сліду.

Почувши це, тітка здригнулась і отривожено глянула на сусідку:

- То й зброю забрали?

- До цурпалка!

- Знову будуть арешти і братимуть закладни-
ків...

Сусідка сумово відкинула головою.

VI.

У глибині Обгівського лісу, серед широкої долини куріли огні. Дим синіми вужами зникав вгору і лінією розливався між темно-зеленим віттям сосон. Червоні язики полум'я лизали сухе гілля і рясними снопами стояли над огнищами. Навколо розливалося приємне тепло, наче глум над морозом і снігом, що ніччу осів лебединим пухом на кущах тернини.

Долиною котився веселий гомін і хвилинами вибухав широкий, як саме життя, парубоцький сміх. Пашіли бадьорістю і життарядісно цвіли їх молоді обличчя. Один стояв у півколі друзів і голосно розповідав про нічну пригоду:

- І коли ми наскочили на лікарню, я поставив по одному на рогах будинку, а решта почала громати прикладами в двері і вікна. Внутрі зчинився крик. Ми тоді давай і собі кричати та стріляти вгору. Налякані хворі, як щурі, шугали з кімнати до кімнати.

- Довго ж ви там галасували? - опитав інший.

- Хвилин п'ять, не більше. Я тільки чекав, щоб якнайскоріше вискочив наш "хворий". Та ні встиг вистрілити й трьох патронів, як передо мною з "явивою Грицем".

Перубок показав на худенького хлопчину, що гордо стояв з гвинтівкою наперевіс.

— Тікаймо! — каже.

— А зателефонував? — питало.

— Вже, вже...

— Обізвався ж хтось із міста?

— Обізвався! Тікаймо!

— Я свиснув — збіглися хлопці. "Тепер уноги" —
гукнув до них. А Гриць аж просить: "Ще по одному"... "Ва-
ли — кажу. — Чорт з тобою!" Бухнули сальвою і погналися
жолобком позаміто. За годину ми вже були тут.

— Ах, і молодці! Ах, і штуку впорали! — зах-
лювався кремезний парубок, що стояв біля огнища.

— Я б хотів бачити їх викривлену міну, коли
они вернулись і нікого не застали на станції та ще й ма-
газини порожні! — додав інший.

— Нехай знає підлота, що нас не легко можна
загнудати...

Ще довго Гомоніли хлопці про нічну подію, яка
виросла в іхніх очах до небувалих розмірів геройства.
Хвилі здорового сміху лунко відбивалися об стіну струнких
сосон.

Осторонь, на пеньку сиділа невиопана Тамара,
що задумана вдивлялась у веєлий танок полум'я. В ії голс-
ві спліталися різні думки: то веоняні, повні цвіту, то зно-
ву сумні, як хмарна осінь. Над нею тужливо шуміли вікові
сосни, німові співали ранкову молитву "Творцеві..."

Тамара зводить зір до темнозеленого верховіт-
тя і вслухається в молитву дерев. Її душа наливється ча-
рівними звуками лісу і гартується до нового життя. В уяві
мігнула Чернеччина, сумні замкові вежі, тихі тітчини хати і
хризантеми під вікном, присипані снігом. Усе минуло, і кві-
ти зів'яли на морозі...

Шумлять сосни. Дзвенить туга і вітер грає в
сухостоях...

Тамару вабить хтось в обійми. Грає вітер. Шум
сосон...

— Я ж...

— Ходи... ходи...

Тамара весело сміється і йде, як любка, в обій-
ми лісу-чаклуна...

* * *

Довкола огнищ кружляв беажурний сміх, котивоя
гомін по долині, і зброя в молодих руках — краще золота
дзвеніла.

А коли скісне проміння березневого сонця га-
рячою пурпурою розлилося по темних кучерях смерек, нові зе-
гони партизан тяглися вглиб лісів. Там — деось у нетрях і
яругах чекали на них ще зліта заготовлені зимовики.

На самому кінці довгої валки окрипіли невели-
чкі луб'яні сани, що везли Петра Й Тамару.

— Ти не змерзла? — спитав, обтулюючи її ноги
кожухом.

- Ні; Петрусю, - ніжно відповіла і перевела на цього вдячний погляд.

- За пів години будемо в зимовиках. Там гримося і почнемо нову поєму наших днів.

- Але яким змістом вона наллеться?

- Ми жереб кинули - хай доля важить! ...

УП.

Дихало весною. Веселий тепловій гуляв безжурх над полями, забігав у ліс і ніжно пестив іржаві стовбури ялин. Сніг давно поплив з водою, хібащо по ярах, де сонце не могло заглянути лежали брудні кучугури.

Сьогодні Тамара вже назбирала навіть перших пролісків, зробила з них букет і поставила на столику в своїй землянці. Дивлячись на ці весняні квіти, тонула в погадах-думках. Немаче бачить батьків хутір - у садку біленка хата, за нею став блищити і гай синіє... Вона з росницями біжить по шовковій траві в тінь дерев, зривають квіти, плітуть вінки і весело гукають, аж відкликається синя даль... Це ж наче вчора, а одночасно стільки змін: батьки далека на чужині, ворожа рука спалила хутір, гайок викорчували підлі люди, а її саму доля закинула в гущавину лісу...

Боляче стиснулося серце, і на кінчиках темних вій росяними краплинами заблисли слізози...

У сосновках заграв весняний вітер, підхопив Тарине плетиво сумних думок і поніс його, немов сухий клейкий лист...

Тамара встала, швидко вийшла із землянки, поглянула на ліс і, вдихнувши повною груддю свіжого повітря, сумно посміхнулася.

За хвилину на стежці, що вела до команди кіші, з'явився Петро. На його темному обличчі, насміганому вітром, лежала повага.

- Ти сама? Щехлопці не вернулись? - спитав з турою в голосі.

- Сама; Петрусю. Хлопців німа ще зранку.

- Гм... - важившись у голові, а опісля наче про себе: - Мабуть, нове завдання.

- Завдання?

- Не інакше.

Увійшли до землянки. Тамара метнулась до печі і за хвилину поставила на стіл теплу страву. Але Петро не брався за ложку, лише над чимсь задумався.

- Іж, Петрусю. Чому ти посумнів?

- Тамарко, я також маю доручення, - сказав з вимушеним спокоєм;

- Яке?

- Є наказ зробити випад до міста і звільнити в'язнів із в'язниці.

- Коли?

- Цієї ночі.

- Чому так нагло?

- Во маємо нагле повідомлення, що завтра вранці воїх поведуть на розстріл. Уже в Палестинському гайку викопано для них ями.

Тамара важко зітхнула і, подумавши хвилину, спітала:

- Якою силою випад?

- Силою однієї чоти.

- Хто веде?

- Я... - коротко кинув Петро і перевів тупий зір на сніжнобілий букетик пролісків.

Тамара спохмурила.

- Петрусь, я піду з тобою, - промовила стиха.

- Ні, Тамарко, ти краще лишишся вдома. Я таді буду спокійніший.

У Петрових словах звучало наче тихе благання. Тамара відчула це і більше не настоювала.

Після обіду Петро приліг трохи спочити, щоб бути свіжим у дорогу. Натомість дружина вийшла в ліс, назбирала сухого хворосту і почала лагодити вечерю.

Швидко минали години, і коли над лісом ніч розлилася брудною каламуттю, чота лісевиків долинами продиралася в напрямку міста.

Тамара довго стояла під землянкою і приолухалася. А вози протяжно скрипіли і поволі віддалялися. Уже деось далеко... Вона ледве чує, як дерева передають останній скріп коліс, неначе притишенну журавлину пісню.

У Тамариному серці відзвивався сильний біль. Її душу раптом пройняв крижаний хглед і якась невиоказана тривога. Її хочеться кричати в густу темряву ніч, бігти, здоганяти вози! Але ліс мовчить і не хоче повторити клокоту коліс...

Тамара вернулась до землянки, сіла на тапчан і довго сиділа, поглибившись у тривожних думках, що прикипали до розпаленого мозку. Погане передчуття вужем сбивало груди і не давало заснути самотній в спустілій землянці.

... Уже давно погас каганець на стіні - була пізня пора. Тамара зняла з вікна кел і вдивлялася в темну безодню неба. Де-неде споміж роздертих хмар неомільво блімали бліді зірки.

Спроквела тяглися години, повільно минала неопкійна ніч.

Тамара відчула втему, пожилилася на тапчан і працювала, як перелетний сон осів на її повіки. Вералися буйні кошмарі, і перед очима сонні душі ставали привиди. Нараз прокинулась і напружила олух: шумить тужливо вітер... Здається, і вози торохнутять. Надворі людський гомін. Іх багато. Ідуть прямо до землянки.

— Вернулись! Слава Богу! — тихо виривається з Тамариних грудей.

Вона зривається й до виходу! Але нагло відчинаються двері, і перед нею якось люди. Вони щось несуть і то важке. Кладуть на тапчан.

Тамарою отрепенуло! На мить завмерли думки.

— Петруся! ... — скрикнула з жахом і кинулась до тапчана. Але Петрусь не обзвивався. Від нього віяло мечезністю і холодом...

УІІІ.

Весна широко розгортала свій зелений килим і, мось дбайлива ткаля, мережила його барвистим квіттям, а ліси вбирала в свіжі ізмарагди. Життєтворне сонце наливало природу новими осками і на звалинах руїн сіяло проміння. Здавалося, що дух творіння замагається із страшним демоном руїни і хоче смерть переброти. А смерть і знищення, як рідні сестри, взявшись за руки, з диким ревом проходили степами, відвідували міста і села. Де тільки отала їх нога, лишались згарища і трупи. Невблаганні сестри нікого не щадили: ні дітей, ні старців, ні жінок.

Тепер і люди наче скам'яніли: ішли під дула ветоматів і не знали вже, чи плакати їм, чи сміятись. На їх устах застигла болісна скарга до Бога, в очах малювалося терпіння, а в душі родився безмежний одчай.

У нетрі і яруги Обгівського лісу щодня масово прибували мешканці довколишніх сіл, щоб у цій лісовій глибині знайти для себе захист або вигріти зерно помоти проти хижих орд, займання.

З усіх закутків надходили щораз тривожніші вістки про вбивства, розстріли, знищення і громади. В народі розповідалась вужем тривога; і над обріями повисли грозові хмари.

Перед хвилиною прибув до лісу сивоголовий дідусь. Ось сидить на пеньку і сумово розповідає:

— Одного ранку наскочили на село. Ловили людей на роботи. Зловили його. Повезли воїх на вокзал. По дорозі багато втікло /декого й застрілили/. Втік і мій. Але вдома лишитись було небезпечно. Він викопав землянку в чагарнику і там жив. Стара, царство їй небесне, щовечера носила істи.

По змарнілому обличчі дідуся покотились сльози.

— Заслав бідолашний, і ми його забрали додому. Я в клуні зробив для нього схованку, де й лежав він собі спокійно. Минуло тижнів два. Ми трохи заопохілися — думали, що вже все забулося. А вчора вранці вдруге наскочили. Палили село і стріляли людей. Я чудом вирвався, а стару й хворого сина живцем кинули в огонь...

Дідусь замовк, і здавалося, що вся його істо-

та - це уособлення болю і страждання.

Обличчя лісовиків, що слухали сумного сповідання, затягнуло холодною повагою. Кожен щось думав і переживав.

З гурту вийшла Тамара, одягнена в єднострій італійського вояка, і повільною ходою подалася на горбок, де під старою сосною зеленіла Петрове могила. Стала навколошки і гаряче молилася. До її блідокам'яногого обличчя прикипіло безмежне терпіння.

Довго молилася Тамара і в часі молитви їй причулись наче Петрові слова:

- Відиши, Тамарко, в серці біль і роздуй в душі твоїй огонь життя! Це тверда заповідь твоїх часів...

... Коли сонце хвальнось за верховіття сосон, Тамара вернулась до землянки. Після смерти Петра вона жила тут сама одна, як палець.

Провела безсонно ніч, роздумуючи над олесами, що причулися їй на могилі.

Надворі вже зашарів погідний ранок.

Тамара швидко вмилася і крутою стежкою подалася вниз, де стаберились нові втікачі.

Так почалася остання сторінка її життєвої пемі. Вона щоднини відходила до заходу сонця була на ногах: обходила всі землянки й шешаші, в яких мешканці спалених осель знайшли захист перед жорстокою смертю. Немов фанатична черниця або повна відданості сестра милосердя, з'являлася скрізь і несла - одним словом потіхи, а іншим - шматок щоденного хліба.

Коли в таборі неставало харчів, Тамара подавалася на незнищенні ще хутори і села та приносила дітям трохи їжі. А іноді, обминаючи дороги, долинами і вибалками проникала в найдальші закутини, звідки верталаась під водою, навантаженою вщерть різними продуктами.

Вдячні матері молилися за неї Богу і називали своїм ангелом.

* * *

Прошуміла тривожна весна, і настало ще тривожніше літо. Смерть збирала врожайні жнива - новітні срди впивалися кровлю невинних людей. Замість чарівного дзвіння серпів у колоссі, по людських оселях клекотали кулемети, а обрії затягalo димом пожеж.

Одного дня, перед світанком, небо зацвіло великою загравою, що грізно погайдувалася на краю лісу.

Тамара ще спала. Але раптом її збудив лунний стугін людських кроків. Зірвалася у вікно бле сильний бляск. Миттю вхопила автомат, що після Петрової смерти самотньо висів на стіні, і вихром погналася в напрямку горючого села. Догнала озброєних лісовиків і згубилась в їх масі.

— 5 —

Незабаром за лісом, де стояла заграва, сердито озвались кулемети і довго-довго не втихали...

... Верталися сумні лісовики, а з ними мешканці спаленого села. Але Тамара не йде разом з ними. Не синіє вже італійський однострій... Її несуть на ношах з рушниць. Вона неначе спить, заслухана в тужливий шум сссон. З блідого обличчя вів спокоєм і кам'яню рішучістю...

Ганна Черінь

* * *

Я ні знаю, хто винний, хто правий,
Що любив я тебе — й розлюбив:
Чи зірками засіяний травень,
Чи осіння байдужність дубів?...

Ти на мене за ширість ні сердъся.
Я ж і справді коханням горів,—
Та розсипалось іскрами серце,
І ті іскри десь згасли — вгорі.

Так і справді, я в цьому не винний,
Бо вже осінь — на зміну весні.
І всміхаються яблука винні,
І безжурні їх личка ясні.

Та безвладна покірливість стебел
І заломлені руки берез
Так нагадують знову про тебе,
Аж досада за серце бере.

Борис Олександров

25

Як сіра тінь, в життєвім колокрузі
Пройдуть роки і скроні посріблять...
Але нехай Сьогодні з вами, друзі,
На чужині святкую 25 !

Громади гір закрили хмари-тіні,
Шумить ріка — чужинна і мілка...
О, як же тут у творчому горінні
До вищих діл підійметься рука?

Ні, я вернусь! Цей морок душу вийв,
А чужина морозить теплу кров.
Я ж ні забув, як палко диха Київ,
Як мерехтить у зелеті церков! ...

Минає все. Та болю — не здолати,
Бо в думах — ти, колиско юних літ...
Це ж там мене чекає й досі мати
У вечори журливі край воріт...

Жди, мамо, жди! Даремної сіри
Ти не складеш на попелі терпінь.
Я збережу вігонь моєї віри
І перейду криваву далечінь! ...

І на межі минулого й нового
Я крізь туман почую благовість...
Ген до Дніпра стелись мені, дорого,
Щоб тільки там зустрів я 26 !

21.7.1946.

МУШКЕТ.

/ Авторизований переклад з Ів. Буніна /

Бачив сон Мушкет.
Приозівське бачив він поділля,
По балках — червоний очерет,
В бур'янах — іржавих списів кілля.

Чорт скрутив в джгути,
Засушив в крові чуби козачі.
Гей, Мушкете, що ж поціяв ти:
Де проспав — прогаяв дні гарячі?

Вже, тебе ждучи,
Твій хрещений брат умер в полоні.
І Мушкет прокинувся вночі,
Вірну шаблю стиснули долені.

Нé збудив мaлят,
Тихо встав, щоб жінка не почула,
І пішов туди, де згинув брат,—
У Туреччину, до Істамбула.

І арубав султан
Голову Мушкета сивочубу.
І голова, закинута в лиман,
Попливла на Україну любу.

І дивилась ввісъ.
І почулись їй слова Господні:
"Не тужи, Мушкете, не журись,
Поруч мене будеш ти сьогодні"...

Юрко Степовий

С П О П Е Л І Л А Н А Д І Я .

/Оповідання/

І.

У широких степах Полтавщини розкинувся маєток князя Кочубея, нащадка колишнього генерального судді — Василя Кочубея, який сумною тінню пройшов крізь наше минуле.

По неозорих просторах Кочубеївських пасівські в п'ятнадцятих роках нашого століття безжурно бродили рабчі коней, ліниво блукали десятки тисяч породистих свець, а на птахарнях викохувалися сотні тисяч знаменитих голяндських курей.

Головною господинею на цих птахарнях була Палажка Романенчиха. Скільки пам'ятають мешканці маєтку, то Романенки з діда-прадіда служили на цих фермах. Вони з покоління в покоління передавали цю посаду як свій династичний трон. Палажка замикала собою довгий ланцюг Романенківської династії, бо на ній і закінчилося їхнє панування. При ній вибила дванадцята година для Кочубеївського роду, який уже постім не тільки не побачив своїх розкішних маєтків, але, мабуть, їхніх і кісток пізніше ніхто не пошибав — усе розвіялося з жахливим буревіем. Цей страшний буревій безжалісно викинув із віками нагрітого гнізда Кочубеївської птахарні і її господиню, Палажку Романенчиху.

Усё життя своє Палажка присвела в наймах, де чимало наслухалась брудної лайки від панських прихвоснів-прикажчиків. Не раз по її згорблений спині гуляв березовий бучок управителя маєтку, Мовчана, але ніде було подітись — треба було з лихом миритися. І тепер, на старість, лиха доля знову так жорстоко поставилась до неї — немилосердно викинула її з цього, хоч і чужого, влітвіками насидженого дідами і прадідами, гнізда.

Всього багатства було в єдної вдови, що п'ятнадцятирічний моторний Оашко та несмілива худорлява донька, Марійка.

Найніла собі Палажка вбогу хатину край села, біля цвинтаря, і там рішила доживати своє бездольне старе життя. Вона жила надією, що колись виросте Оашко, одружиться, заопікується нею, а вона колихатиме внуків...

Довгими зимовими вечорами Палажка бузаупинно пряла людям, заробляючи на шматок хліба, щоб прогодувати себе і тих непрасних двоє сиріт.

Часто, бувало, хтось із сусідів зайде до хати і бачить, як вона, не розгинаючи спини і не відриваючи руки від мички, все спішить, попльовуючи на нитку, яка так швидко намотується на вертку цівку. Стара все спішити — старається більше зробити. Вона підраховує певісмъ за певісмом, що вже перекрутила на прядку. Пссидівши, розчарований сусід відходить, бо, мовляв, тут не набалакаєшся. А бідна вдова ще дужче натискає на підніжку прядки, цівка ще швидше крутиться, нитка ще верткіше тягнеться на моташку. Каганець ледве блимає, прядка монотонно хурчить, а вітер у димарі тужно виграє свою зимову мелодію...

Перед стомленими очима Палажки, немов на кінсплівці, проходить її тяжке дівоцтво в наймах, а потім — ще тяжче жіноцтво на панській птахарні. Неначе з туману виринає раннє овдовіння /чоловік закатували панські посіпаки/, а тепер така гірка вдовина старість... Не було просвітку й нема... Тяжкі спогади сковують плетиво сумних думок. Прядка на мить зупиняється. Вдова кілька хвилин тупо дивиться в кут — на образ Матері Божої, опісля тягне запаску до очей і витирає дрібні слізки, що так рясно поливають днище.

Раптом відчиняються двері, холодний струм повітря з сіней приводить Палажку до рівноваги, і вона ансву натискає на підніжку прядки. У дверях появляється Сашко. Обличчя маком червоні, на лобі піт країнами. Він тягне за собою дитячі санки, які зачепилися за щось у сінях і ніяк не можна втягнути їх до хати.

Мати лагідно зауважує:

— Ти б швидше, дитино, зачиняв. Сам знаєш, яке горення в нас паливо. Там у дровітні лишилося ще на яких два-три рази протопити, а далі — Бог знає, що робити...

Сашко рвучко кинув санчата в кочерги і наблизився до матері.

— Чого це ви, мамо, плачете? Хіба я так пізно прийшов? — питав винувато. — Та он там, їйбогу, ще повно хлопців. Спускаються з кручі.

Мати перевела очі з гребеня на сина, погладила його біляве волосся і промовила:

— Я зовсім не плачу, синку. На мене чомуусь тільки сум наліг. Подивиця, то всі люди живуть, як люди, а тільки ми не живемо, а каратаємо життя. То були в наймах у Кочубея і нічого свого не мали, а тепер знову в чужій хаті і в таких страшних зліднях. Коли ж ми вже будемо жити по-людському? І чи будемо?...

— Не сумуйте, мамо! Прийде час, що й на нашій вулиці буде весілля. Дайте ще яких пару років, щоб я став зовсім дорослим. Ми тоді заживемо! — відповів Сашко.

Ведьорість сина, немов цілющий еліксир, підняли настрій Палажки. Зник сум з її обличчя, очі проясні-

ли, вона помітно повеселішала і, ніби з нехотя, посміхнулася.

А вітер ще жалібніше завивав за вікнами, сніг ще настирливіше протискає крізь діравішибки спорохнявілих вікон, і на столі догоряє каганець.

Мати дісталася із запічка невеликий, засмалений чавунець і насипала синові борщу, що лишився від обіду. Оашко ів з appetитом, бо таки добре наганявся за вечір. У цей час мати стелила йому постіль на полику.

Згодом каганець зосім погре, і родине вдови солодко засинала під тужні мелодії зимового вітру...

Довкруги запанувала мертвітиша. Село спало міцним сном велетня. Тільки обхідчики гордо походжали по своїх кварталах, прорушуючи нічну тиші різким стукотом дерев'яних підошов своїх незgrabних чобіт.

Палажка вже також міцно спала з Марійкою на печі, а Оашко, розкинувши ногами стару ковдру, дрімав на полику. Під голосне завивення вітру йому еваклюється якісь страшні примари, він бачив жахливі сни. Перед ним проходила нездисленна маса кінноти, кулеметів... То знову чув отратний рев збаламученої юрби, крики "ура!" зойки ранених, нелюдський плач жінок і дітей...

Раптом сон увірвався. Кількаратний настирливий стукіт прикладами в старі вікни! Оашко скочився, мов спарений! Мати й собі зірвалася, метушилася по хаті, напомацьки шукала сірників. Стара боженькала й охкала, а юра за вікном усе більше лютувала. До хати доносилися крики, груба лайка, настирливі домагання.

- Відкривай, хазяїн! Чо там - повмирали всі, чтолі?

Палажка дрижачими руками засвітила каганець і відчинила двері. До хати еввалилося кільканадцять озброєних людей. Вони, не звертаючи уваги на господарів, кидали до кочерг рушниці, розкидали одіж по лавах і кожний якнайвигідніше розташовувався.

Каганець боязно блимав на окрині, мати сиділа на полику біля Оашка і налякано поглядала на непрохавних нічних гостей. А вони, наніоши від сусіда повну хату соломи, лаштувалися на нічліг. Мабуть, були дуже стомлені.

По селу ще довго розносився гамір: партизани розташувались по хатах, тачанки з кулеметами заточували під повітки, а на мості ще гуркотіла артилерія, яка щойно в'їджала до села. Де-не-де поодинокі рушничні пострили підсилювали нічну тривогу. Вулицями зрідка проскекували одинцем роз'юшені вершники з швблуками наголо. Луняли вигуки і лайка. Згодом усе стихло, і переповнене військом село знову спало, але тривожним сном. Не спали лише вартові. Вони рівномірним кроком походжали по своїх дільницях.

Не спав також і Оашко. Він увесь час ссався на овеому полику, перевертався з боку на бік і нервово здригався. Настирливі думки роїлися в голові, будилася

дитяча цікавість: що діється надворі. І ці думки не давали йому заснути. Щохвилини прислухався до протяжного хропіння гостей. А коли переконався, що всі сплять, потихеньку зсунувся з полика, став серед хати, ще раз прислухався і крадъкома, нє перевсячи відхику, шугнув надвір.

Поглянув досвіруги — нєма нікого. Зиркнув під повітку — там щось чорне... Підійшов ближче. Під повіткою стояла підвіда, накрита брезентом. Хлопчина, оглядаючись на всі боки, немов сполосханий звісъ, підняв обережно брезента і... аж ахнув від радості. Розбіглися очі: підвіда була завалена рушницями, пістолями, ручними кулеметами, набоями, гранатами. Холодна сталь зброї дивилася в розгублені очі хлопця. Він скопив кілька пістолів, три рушниці і коло десятка гранат. Ускочив до курника, нашвидку загріб у сміття і хутенько повернувся до хати. Обережно проїхав поміж сплячих, ліг на полику, накрився з головою і, зітхнувши з пільгою, заснув.

II.

Ранок був звичайний — зимовий, але незвичайний тим, що в селі кипіло, наче в казані: по вулицях валялося багато трупів, бродили п'яні юрби озброєних, по хатах роздиралася двохрядка, а ій підспівували п'яні голоси:

"Ох! яблочко, куди катішся?

Попадьош до Махна — не воротішся!"..

Перелякані люди боязко виглядали із за клунь і хлівів, а "гуляйпольські молодці" робили своє діло. Баби смажили яечню, курей. Хлопчакі завалювали столи цілими "батареями" пляшок із свіжим жигнім, буряковим, від якого аж гичкою несло, а "гуляйпольські молодці" за це щедро обдаровували їх грішми найрізноманітніших гатунків: міколаївськими "катеринками", керенськими "лімончиками", українськими "гайдамаками" і іншими. Грошей вони на розплату не жалували, бо мали їх цілими мішками.

Раптом морозно-ранкове повітря прорізав кавалерійський тривожний сигнал. Усе заметушилося, немов у мурашнику — військові стрілою вискачували на базарну площа. За п'ять-десять хвилин площа по береги була заповнена кіннотою і таврицькими тачанками з кулеметами. Картина була дико величава: передні кінні колони не стояли, а танцювали, бо під кожним вершником був, як не англійський породистий рисак, викоханий у поміщицьких кінських розплідниках, то орловський або донський скакун. Позаду в кілька рядів вистроєні тачанки з широкими задками, на яких писалися всім відомі написи "не удерешъ", а в кожному такому задку, спід дорогого перського килима виглядало холдне сталеве дуло "максима".

Коли площа заповнилась військом, наперед виїхав невеличкий чоловічок з довгим каштануватим волоссям, підстриженим "під макітерку". Він міцно сидів у дорогому,

розцількованому сріблом, козацькому сідлі. Повіши, рішучим зором своїх зелених очей по натовпу, словічок вимахнув догори шаблюю. Кількотисячний натовп нагло завмер, притягній відних. Пошепки пронеслося по колонах: "Батько Махно"... Він почав говорити. Говорив відригчасто, голосис, комусь погромував, але важко було розібрати, про що йшла мова; до його слова глухлися в народі. Тільки закінчення голосно прослухало по площі:

— Да здравствують гуляйтолські молодці!

Із кількох тисяч грудей прорвалася грохово:

— Ура! Урр-а-а... Слава! Слава-а-а! ...

І вся маса хлинула за своїм "батьком", який виїхав наперед і помахом шаблі дав знак рухти. А коли вже перевалювали через кряж, то тільки відгомоном віддавало в Кочубеївських лісах останні слова:

"При знакомом табуне

Кінь гуляв на волі"...

Почем у селі все заспокоїлось, убитих поховали, а хто лихвоя живим, той продовжував своє буденне життя. Все ввійшло в нормальну колію і ліниво текло своїм старим руслом.

Тільки бідна вдова Палажка не знаходила собі місця. Вона висохла на скибку, бо нестало її единственного сина, єдиної надії, Оашка. Він безслідно зник із села при відході махнівців. Перепитувала по сусідніх селах, через які проїжджали махнівці, але по ньому й слід застиг — ніхто ніде не бачив...

Палажка довгими і нудними вечорами пряла та часто плакала, рясно обливаючи мички гарячими сльозами. Марійка також плакала. В хаті вдової стало, немов у домовині: вічні сльози, зітхання і безпросвітна туга, а Оашка нема та й нема...

III.

Уже запахло весною. Повіяв сухий південний вітерень, і в короткому часі й сніг розтанув на подвір'ї. Ранні пташки весело закружляли в повітрі, і тепла сонячне проміння швидко сушило ріллю.

Іноді вечорами Палажка довго висиджувала з Марійкою мовчки під хатою, лише інколи мовчанку порушували тяжкі зітхання то однієї, то другої. Вони цілими годинами вслухувалися в тужливі крукання журавлів, що безперервно тяглися довгими шнурами із вирію. По кутках села дівчата та хлопці співали веселих пісень, славлячи найчарівнішу пору року — весну. Тільки Марійка, прибита горем, не була серед веселої юрби молоді, а просиджувала біля матері, оплакуючи свого лобого брата.

Так проходили, повні смутку і горя, безрадісні дні Палажки та її доньки.

Уже почалися її полялові роботи. Кожний спішив

раніше обсіялись. Рілля в полі заchorніла, лише вдевина восьмушка сіріла, неначе забута.

Поволі польові роботи наближалися до кінця.

Одного запашного квітневого вечора до вдови зайшов дядько Семен і повідомив, що на завтра можна брати коні, на які вона ще зимою варобила пряжею. Палажчині очі зайнялися огниками радості — тішилася, що тепер і вона зможе сбробити свою восьмушку, яка віддавна чекає її рук. Дядько Семен пішов, а вдова почала лагодитись до завтрашнього виїзду в поле. Вона приготувала харчі для себе і корм для коней, попросила в сусіда борін, а Марійка в цей час пішла до дядька Хоми попросити, щоб пустив на завтра Мишка поганяти коней.

Прилагодивши все, Палажка сіла під хатою і пильно вдивлялася в напрямку панського саду, звідки мала вернутись Марійка.

Надворі смеркало.

Стара помітно почала хвилюватись, але за деякий час надійшла Марійка і доповіла, що Мишко псовів коні на нічліг на Чабанову ниву і вернеться аж завтра на обід. Марійка ходила й туди, але пастухи сказали, що його там нема, певне, псовів десь в інше місце. Так отомлена і розбите невдачею Марійка вернулась додому.

— Воно завжди так: "Як бідному женитись, то й ніч мала", — зітхнувши, сказала Палажка і, підвішивши із призьби, попрямувала до хати. Марійка пішла вслід за нею.

Повечеряли. Посумували-посумували і так у журбі полягали спати.

ІУ.

Село спало приемним весняним сном. Білі чепурні причілки хат весело виблискували в сріблистому сині місяця. А він, мев засоромлений юнак, то визирав із захмарі, то знову ховався.

Уже була десять північ. Перші півні порушили соннутишу села, а потім зновутиша. Ця чарівнатиша інколи наповнювалась легеньким шелестінням молодняку в Кочубеївському лісі, що підходив під саме село. Там, між молодим чагарником, немов невтомний лісовик, десь боязко виступилося, тягнучи за собою важкий вівок. Густи кущі ніяк не давали хлопцеві продержтися, а він уперто перебрював їх, поспішаючи дотягти свою здобич якнайскоріше, щоб заховати, поки село спить.

Підійшов до глинища, що було поблизу хати, в котрій мешкала Романенчиха, там довго порпався, а потім затоптав свіжі сліди глини, оглянувся навколо і, перекинувши, що ніхто його не бачить, пішов просто до хати. Помащав клямку дверей... Замкнуло... Підійшов до вікна і обережно стукнув дзвічі у віконницю.

З хати обізвався сонний голос:

- А хто там?

- Відчиніть, мамо! - стика промовив Сашко.

Мати скопилася з полика, мов опарена, підбігла до дверей і дрижачими руками відкинула гачок. Двері відчинилися. На порозі стояв такий, як і колись, Сашко, але помітно змужнілий. Обличчя насмагане весняними вітрами. Його виразні сірі очі любовно дивились на змучену матір, а вона обіймала його й цілувала... Гладила хвилясте русьє волосся і ніжно притискала до грудей.

Марійка почула біля порога якусь метушню, скопилася й підбігла до брате. Вона кинулася на шию, склипувала від радости і зворушило вимовляла:

- Я думала, що вже більше тебе не побачу, мій любий братику...

Сашко почував себе пікаково і, немов виправдовуючись, потішав матір і сестру тим, що він вернувся живим і здоровим, що він більше ніколи такого не зробить. Він уже ніколи не лишить своєї дорогої матері і любої сестри.

Крізь щілину віконниці звіирнув звсокомлений місяць, і здавалося, що він також разом із родиною вдови.

Сашко сів біля столу і з цікавістю розглядався довкруги, а Марійка сиділа поруч з ним і, немов весняна пташка, щебетала йому про різні новини села. Вона пильно відивлялася в брата, але він чомусь був не такий, як колись: став поважніший, не сміявся і не жартував, а говорив, наче дорослий. Марійці це не сподобалося — вона хотіла його бачити таким, як колись: веселим, жартівливим, дотепним.

За кілька хвилин мати подала на стіл яечню з молодцю цибулею. Сашко швидко уплітав, немов зголоднілій вовк. Мати присіла біля сина і оглядала його своїми, повними материнської любові, очима. Вона мала палке бажання запитати, де він був і чому іх лишив, але, баччи його поважний вираз, ніяк не на смілювалася почати. Однак, спісля почала докірливо:

- Чи я тебе, сину, не шанувала, що ти так зде зробив з нами? Ти ж добре знаєш, що ти єдина наша надія. Невже тобі не шкода було нас покидати? Покійний батько завжди казав: "Шануй, Палазю, Сашко — тобі доведеться при нім вік доживати. Марійка — дівчина, виросте і піде заміж, з нею тобі не вікувати", — і мати запаскою витирала ользи.

Сашко мовчки слухав. Він помітно мінився на обличчі. Йому було неприємно. Вже був близький плачу, вле спанувався, важко зітхнув і почав:

- Люб'я матусю! Я ніколи вже вас не покину. Зважди буду з вами. Простіть мені, мамо... Але я муоів піти з ними...

- З ким, синку?

- З'манхнівцями. Я думав, що вони з Україну... Але воно не так. Вони грабіжники і розвишаки! Не за Укра-

їну вони борються. Ні, мамо... Я переконався про це і тому покинув їх. Мені з ними не по дарозі...

Мати не зводила очей із сина, вона уважно слухала його і не могла надивуватись, що її син, якого донедавна вважала дитиною, тепер говорить, як дорослий чоловік.

Довго тяглась розмова, аж поки до хати не закралось проміння ранкового сонця.

Палажка почала швидко збиратися в поле.

- Я також піду з вами, - промовив Сашко.

- Ні, синку, ти краще лишися вдома. Відпочинь собі. Ти ж змучений і здорожений.

І Марійка просила брата лишитися в хаті, але він рішуче заявив, що піде разом з ними, і пішов.

У.

Життя Палажки Романенчих поволі ввійшло в свое старе русло. Все те, що колись зробив Сашко, згодом забулося. Час загоїв усі рані, і вдовина родина, хоч і в зліднях, але в добрій злагоді, волокла своє сіре життя далі.

Пливли місяці за місяцями, а роки за роками. Сашко ріс і мужчинів не дніми, а годинами. Він уже став десіть гарним і кремезним парубком. У парі з фізичним розвитком Сашка йшло і його духове дозрівання. Він тепер часто почав відвідувати читальню, клуб. Завжди приносив із собою якісь книжки, газети і довгими зимовими вечорами пересиджував над ними. Тоді, коли його ровесники проводили час на забавах і гулянках, він сидів у сільського вчителя, запізнаючись із новою літературою. Особливо захоплювався Кащенком і Грінченком. Він іх читав за поем, часто навіть мати не могла відірвати його до вечери.

Вдова з тривогою поглядала на сина і, щоб відірвати його від постійного читання, часто в свята давала йому гроші на розвагу, але він, замість прогуляти їх, купував нові книжки або газети. Все це не подобалося матері.

Так непомітно підкравоя тривожний, отрашний і повний пожеж тисяча дев'ятосот двадцятий рік. Це був буревійний час!... Десятки тисяч народу були готові до великих дій, до рішучого чину. Тисячні селянські маси, пробудившись з вікового сну, чекали твердого і рішучого слова - вперед! Вони простягали свою благальну руку, чекаючи на провідника. Околихнулися широкі полтавські степи, загомоніли діброви! Селянство виглядало капітана, який би скерував і повів народний корабель крізь розбурхані стихії до перемоги.

Таким капітаном на Полтавщині став земляк Сашка Романенка, Орлик. Сашко добре знав свого земляка, багато чув від матері про його бойовий шлях під час світової

війни, де він був нагороджений чотирма хрестами. Чув та-
кож від старших людей, що Орлик всі поважають, як справ-
жнього заступника народу. Ось чому Сашко, не вагаючись,
однієї травневої ночі знову зник з дому.

Вранці мати й Марійка тільки помітили перері-
ту землю в курнику, а сусіди бачили, як у глиніщі хтось
порпався, витяг щось важке і повалив на підвіду. Коли роз-
виднилося, в глиніщі побачили свіжу яму, що мала форму
станкового кулемета. Вдова з дочкою знову оплакували сво-
го молодого опікуна, але даремні були сльози...

Сашко зник із села разом з кількома хлопцями
— ровесниками і не показувався майже рік додому.

За цей час Сашко став не той байдужий, скром-
ний юнак, а смужній і загартований у боях воїн, знамени-
тий керівник розвідки і командир ударної групи раптових
нічних наскоків на ворога.

Сашко всі знають у Степовій дивізії, бо він
укрив себе невмирущою славою недосяжного смільчака. Бойо-
ві друзі не раз бачили його в критичні хвилини бою рядом
з Орликом на тачанці біля кулемета, де він завжто відби-
вав атаки ворога, або на своїй улюблений "Коварній" рубав
направо й наліво.

Але промайнув, прошумів двадцятий рік, і Сте-
повики, змучені і пошматовані безустанними боями, верта-
лися з Холодного Яру до своїх рідних степів. Просували-
ся всю ніч глухими польовими дорогами, а коли обрії загра-
ли промінням сходячого сонця, зупинилися в лісі на спочи-
нок. Штаб розташувався на невеличкому хуторі, що складав-
ся з восьми хат. Поспідавши, люди розмістилися спати. Ор-
лик теж здрімнувся, а Сашко сидів куняючи на солені і чи-
тав книжку. Він сьогодні виконував обов'язки начальника
штабової варти.

До штабу прибув зв'язковий від Чорного Воро-
на, що провадив своїми загонами розвідку маршруту Степови-
ків. Він діловів, що в околиці все в порядку. Сашко про-
читав донесення і сховав у кешеню, бо в донесенні не бу-
ло нічого особливого, про що треба було б доповідати по
інстанції.

По кількох годинах почувся уривчастий стук у
двері, і двері раптом відчинилися. До хати ввійшов Вовгу-
ра /начальник штабу/. На обличчі помітний переляк і хви-
лювання. Збуджений стуком Орлик скочився з ліжка і, гляну-
вши на Вовгуру, теж розгубився.

— Що трапилося? — запитав схильовано.

Той мовчки подав йому цибулку.

Орлик уважно читав, а на його обличчі помітно
стягались і напружувались м'язи. Сашко також напружив усю
свою увагу.

Сообщество Орликової.

"У напрямку Золотоноші, по той бік залізниці,
відбувається марш величезної кількості ворожої кінноти.

За попередніми даними, просовується дивізія. Багато артилерії."

Ворон,

Прочитавши, Орлик зблід, мов стіна.

— Що ве кінноста? Звідки дивізія? Невже не зорієнтувався? Грицю, поеми єз Жидкевичем!

За декілька хвилин увійшов Жидкевич. Орлик подав Йому цідулку. Той прочитав і теж помітно розгубився.

— Негайно зв'язатися з Варном і докладніше розвідати справу. Посилайте льдій — звертаючись до Жидкевича, сказав Орлик.

— Гаразд! — і енергійним кроком вийшов із хати.

Орлик і Вовгур сиділи на столі та здивовано обговорювали останню новину. Така вістка зааскочила їх несподівано і зовсім спантеличила. Кожний висловлював свої припущення і вже приходили до спільної думки, що це зняття якось невеличку частину з фронту для боротьби в запіллі. Їхню розмову перервав стук у двері.

Увійшов Гнібіде і подав Орликові пом'яту газету. Той розгорнув і прочитав заголовок: "Красная Звезда" Вовгура теж уткнув зір у першу сторінку, на якій чорніло великим шрифтом "Мир с Польшой". Все стало ясно. В Орлика на мить в очах потеміло. Він зблід. Відчув брак повітря. Але по хвилині зітхнув і додав:

— Сце й довоювалися! ...

Уявся за голову і кілька хвилин сидів мовчики, тупо дивлячися в кут мутними очима. Сидіва його друзі сиділи поруч і теж мовчали.

У житті людини бувають хвилини, коли вона деякий час не в стані не тільки нічого сказати, а навіть думати, бо несподіваний удар паралізує мозу й думку. Такі хвилини зараз переживав Орлик, а разом з ним і його друзі.

Сашко весь час слідкував за їхньою розмовою і не втручався, але по кільках хвилиній мовчанці присутніх сказав, звертаючись до них:

— Я бачу, що справе досить поважна. Дозвольте мені самому поїхати в розташування ворога. Я дізнаюся докладніше.

Орлик міло посміхнувся і відповів:

— Так, Сашко, ти вгадав мою думку. Я сам зараз над цим міркую, чи не доручити є цю справу тобі.

Поговоривши ще кілька хвилин з Орликом, Сашко осідав "Коварну" і рушив у далеку й непевну дорогу. Вже зовсім вечоріло. Він їхав обережно і насторожено. Сплює листя шелестіло під копитами "Коварни", де-не-де скріплювався наляканий засіць, а одинокий воршник усе посувався вперед і вперед.

На світанку показалися знамі Мелекієвські хутори. Сашкове серце затріпалося птахом. Йому пригадалися роки дитинства, коли він ще десятирічним хлопчиком безжур-

но бігав тут босонім за панськими куруми, де його мати була штакаркою. Промайнули в голові безтурботні дитячі роки. Сьє за хутором такий рідний і близький вітряк, під яким він із хлопчиком ховався від вітру, щоб закурити цигарку з сухого листя. А он там далі — сумарня кукурудза, під якою вони веселою кробою гралися в "горю"... Все це якось приемно залискотало під серцем...

Сашко наблизився до хати дядька Стапа, в котрого не одне літо просів за погонича. Обережно підійшов під хату і зупинився біля почілкового вікна. Ще раз кинув погляд по подвір'ю. Все було, як і колись: під закатом стоять п'ятилемішній букар, ліновські залізні брони немило-сердно впилися зубками в стіну заката, біля дверей валяється стара штельвага з поломаним барком, якого Сашко побив колись на гніному борозенному.

На хуторі могильнотиша. Сашко, перехилившись із ксня, постукав у підвіконник. У сінях зашарудили кроки, іскнула клямка, і на порозі з'явився величезного росту господар, дядько Стап. Він лагідно посміхнувся, привітався з паубком і запрошив його до хати, а сам відзвів коня під закат.

Степиха скопилася з ліжка і, не продерши навіть очей, підкала сніданок. Сашко зайдав з великим appetитом, а дядько сидів поруч і все розпитував про останні новини в світі. В свою чергу розповів хлонщеві, що навколо по селах багато війська, часто розвіджають невеликі групи по хуторах і роблять обшуки в селян.

На слові "обшуки" Сашко відклав на бік ложку, поглянув допитливо на господаря і спитав:

— То, може, небезпечно в вас переднювати? Бо я мав намір перебути у вас до вечора, а там, як зійде козацьке сонце — рушити в дальшу дорогу.

— Далі небезпечна дорога, козаче. На кожному кроці розв'їзди — можеш попасті в ворожу пастку, — сказав дядько.

— Ех! дядьку, дядьку... Та як воїк боїтися, то вже й у ліс не ходити? — посміхаючись, відповів Сашко. — Якби я боявся тих ворожих пасток, то вже давно не було б мене на світі. В них закруті руки, щоб вси мене впіймали! Не на такого натрапили!

Нараз десь недалеко пролунав сухий пастріл, а зе ним — ще кілька...

Господиня викнула і прожогом вискочила на подвір'я. Дядько зблід, як крейда, а Сашко на мить застиг у напрузі. В хаті повисла мертва тиша. Швидко минали секунди, бігли хвилини...

Через вікно впали на стіну перші промені сходячого сонця, проскочили по білявому волоссі хлонця, і вмить заслонила їх чорна хмарка, що набігла зза лісу.

До хати вбігла сквильована господиня і кинула дрижачим голосом:

- Їдуть прямо до нас! Чоловік двадцять! ...

- Сашко, мертвий до стайні! - гукнув дядько.

- Уже пізно - вони біля млина!

Господарі вискочили на подвір'я, а Сашко, мов спійманий звір у клітці, лежав сам. Був на диво спокійний. Узяв з ослоне австрійську гвинтівку, зарядив і поставив біля себе. Спісля знів з паска три гранати і також поклав біля себе, а сам став напружено вдивлятись через вікно в напрямку млина. Три вершники підтінцем проскочили попід правим крилом і гналися прямо до хати. Решта, чоловік п'ятнадцять, зупинилися біля віттяка. Нараз передні затрималися. Віскочили з коней. Один махнув рукою до тих, що стояли біля млина. Ті швидко підїхали і також віскочили. Той, що дав знак, показав на закат. Усі з рушницями напоготові почали оточувати хату. Сашко націлився на переднього і одним пострілом повалив його. Інші кинулись за хату. Настала коротка хвилина тиші...

Рантом роздався тріск, а вслід за ним зашуміло язикате полум'я, що з незвичайною швидкістю скопило хату і перенеслося на клуню, хліви і закет. Сашко віскочив на подвір'я. В одній руці гвинтівка, в другій - граната. Довкола полум'я. Зробив кілька кроків у напрямку лісу. Але нараз сильний удар у голову, і він валиться, як підрізане дерево...

... Сашко прочуяється. В голові, в ногах і в руках страшний біль. Він зв'язаний. Шагат урізується в тілі. Інака пройняв жах! Він ніколи не думав живим попасти в руки. Тепер він лежав безпорадний на підводі, а довкола коло десятка вершників.

Проїжджали через знамомі Кочубеївські ліси. Сашко зрозумів, що його везуть до рідного села.

... Підвіда зупинилася на церковній площі. Зв'язаного хлопця скинули на землю, мов колоду. За деякий час уся площа була наповнена народом. Військо оточило з усіх боків.

На очах односельчак почалась страшна екзекуція над молодим лицарем. Йемали ребра, вибивали зуби і на хвилину зупинялися та допитували, куди й за чим їхав. Хлопець тільки стогнав і нічого не відповідав. Бробили коротку перерву, а потім почали колоти швайками в п'яти, під нігти заганяли голки. Але юнак, наче гранітна скеля, мовчав. Принесли розпалене до червоного залізо і випекли ним знак на грудях і на лобі. Юнак не піддавався. Поволокли до хати, б"ючи його немилосердно прикладами рушниць. Згодину зкуталися на подвір'ї на очах матері й сестри. Нічого й тут не вибили з хлопця. Знову потягли на площу, і тут - перед народом відрізали вуха. Хлопець лежав у калюжі крові. Його сірі очі туманно дивились в безмежну блакить неба...

Скатований важко стогнав і корчився від болю. Нараз він зібраав останки сил, підвівся і крикнув щосьли:

- Замордували мене, кати! Але не вбити вам нашого духа! Хай живе вільна батьківщина! Хай живе Ор...!

Не встиг докінчити останнього слова - його прошило холодне слово... Повалився. Зітхнув востаннє і копак у страшних судорогах. Навіки закрів свої юнацькі очі...

Плеще порожніл... Народ розхідився. Сестру вели під руки. Матері ні відно - вони лежала непритомна вдома.

Коли воі розійшлися, то на площі, під старінькою дерев'яною церквою лежився ще теплий самотній труп Сашка.

... Вечоріло. Осінє кидало зза лісу своє прощальне просміння, яке застрибало по блішаній бені церкви і сковалося за панським лісом.

Над селом стовпом стояла курява - череда віталася з паші. Поміж чередою простидалася підвода з двома замуленими селянами. Підвода зупинилась під хатою Едсі Романенчих. Селяни обережно зняли і занесли до хати холодний труп закатованого вдовиного сина.

... У головах покійного журно горіла воскова свічка. Мати навколої пікни молилася і плакала. В ногах стояла сумна Марійка.

Горіла воскова свічка. Попеліли всі надії...

* * *

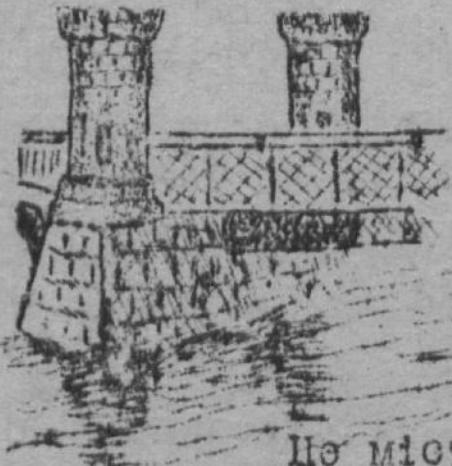
Буревій уже давно стер із лиця землі Кочубеївський рід і його величезні маєтки. На руїнах ще стоять обдерти колони княжого замку як свідки давно минулих днів. Там, де колись виразило життя, тепер у глухі нічі надійливо квілять невгамонні сичі...

Уже глибоко запалася в землю стара хата, в якій жила бідна вдова, але напроти того місця, де вона стояла, ще й дотепер тоне в зелені і квітах могила вдовиного сина. Вона обнесена невисокою сгоромею. Шовесни над нею ллються безмурні пташині співи.

Кожного року, як тільки зазеленіє, на могилу приїжджає з далекого промислового міста поважна пані, а з нею - дві білязві донечки з сірими очима. Вони цілими днями порояються біля самотньої могили: обсаджують її пірниками, шовковою травою, обсипають мовтим піском, а боки обкладають зеленим дерном. Коли стомляться і сядуть відпочити, то поважна пані розповідає своїм молодим доњкам про свого брата, а їхнього дядька, Сашка.

М. В - Ъ.

В Е Ж Т.

Стовни муровані. На них
Стальне мереживо сплелось,
І веж дванадцять кам'яних
На тих стовпах розставив хтось.
Це міст залізної дороги,
Що тне далекі манівці.
Як до змії вслячі роги,
Сюди пасують вежі ці.

Поставили — й вони служняні
Десятиріччя так стоять.
Сніги, дощі, вітри весняні
Їх миють, гріють, холодять.
Повз них щодня і щогодини
Ві овистом, отогоном отрашним,
Мов світ цілий конас, гине,
Отрахіття мчить і хвіст за ним.

Шов час... Забули вежі отрах...
Та сось одного дня ясного
Гуді, тріщить щось в небесах!
І... впало, гримнуло! Й до того,
Каміння, воду, землю враз —
Усе змішало і жбурнуло,
І полум'ям, огнем дихнуло!
Прийшов Содоми грізний час.

Здригнулись, зрушилися вежі:
Невиданий, смертельний жах!
Ті кати геть! За крайні межі!
Та у затерлих іх ногах
Вабракло спритності і сили:
Одна в холодні впала хвилі,
А решта — в пірваних шапках —
Лишiliсь при старих місцях.

І просоють Бург — старого тата
Ганебну зраду їм простить,
Вабуть, до себе іх забрати.
Новим часам все більш служить —

Часам розбійним і непевним,
Братобільчим і химерним —
Вони не будуть. Він мовчить —
Цього не може зін простити.

Тимчасом люди з молоткеми,
З брудними, хижими руками,
Вбивають ржавії гаки
Тим вожам в ранені боки.
Колесами і ланцюгами
Вертають зроблені кроки,
Щоб на старих місцях рабами
Служили даліші їм роки.

Та ось чомусь останні дні
Спинилась ця важка робота,
І вже шочутться сумні:
"Чи винна в тім погода-слота?"
"Чи прийдуть люди більш сильні?"
"Чи в них часу нема?" "Та ні!"
Вони міркують, щоби нас
Всіх за один вернути раз".

Знов огортає їх неспокій:
"Коли скінчиться це?" "Та доки
Служити нам в біді і горі
Нових часів страшній потворі?"
Давно би повтікали вже
В край заморські. Але як?...
Коли їх пильно стереже
Із білозіркою вояк.

Шкода мені цих вже сумних —
Цих свідків гордих, мовчазних
Шляхетних лицарських часів, —
Давно минулих чести днів.
Якби їх з мосту познімали, —
Всім без нього й вік без них
Далеко б краще виглядали...
Шкода мені цих вже сумних.

Коли круг-місяць уночі,
Над окошим Бургом стоячи,
Малюз тіні мосту того
На дзеркалі нерівнім воді —
З заліза кутого, тяжкого,
З товстих, нетесаних колод,
А не з вальцованої сталі
Іого, здається, збудували.

Пішов у дальшу місяць путь...
Заворушились, мов живуть,
Змінилисъ тіні на воді.
Мені ввіржається тоді:
Ніби на башти зийшли лежи,
Зігнулись, налягли на груди,
Поволі ланцюги напніяли —
Міст догори тягти почали.

Взели, як місяць сів за гори.
Примчався звір. Предсмертний крик
Огненноокої потвори
Змішався з гуркотом... І зник
У хвилях хвіст за нію... В хорі:
Лунала вільна пісня веж,
Сміялись, танцювали зорі,
І з ними тішився я теж.

Зальцбург, липень, 1946.

Олексій Сацюк

В П О Г О Н І.

Упсений вічністю зоряних днів,
Васлуханий в ритми і такт,
Ти йдеш безшалено в безмежя віків,
Немов вічноюний юнак.

У безвість штурляєш хвилини й роки,
Крутиш невидиме коло,
На скелях гранітних ти різьбив знаки
І здобиш карбами чоло.

Байдужно-холодний, як лезо мечі!
Ти рвеш мої злічені дні...
Кладеш олов'яний тягар на плечах —
Несеш терпку старість мені...

Жейнися ж! Іди! Не спинись ні на мити!
Сріблом покрий мої скроні.
Та я — доки в грудях ще серце горить,
Я — за тобою в погоні...

12.IX.1946.

Г. Голіян.

СОН.

Шу-шу-шу! шуу-у! ...
шумить вітер, немовби вів трен-
ну розмову з партизанами.

Фі-і! ... фі! ... свище в гаях і дібровах,
згинуючи додслу верховіття столітніх дубів і ялин. Чвалом
біжить полями, гуде яругами, розбивається об придормані
верби і білі кам'яні хрести, щоб згодом із ще більшою си-
лою гнатися кудись уперед... У маленькому танку відгає в
село, рве стріхи, розгойдує старі повітки, скрипить ворі-
тьми, бубонить по віконних шибах і свище. Свище без кін-
ця! ...

Листопадова ніч.

У хаті спить Іван і Марія. Іван прокідається.

— Марі! ... чуєш? Ти не чуєш, яка там бісова
музика на дворі?

Марія щось невиразно бурмоче.

— Марія!

Іван заспіває пісню, і він же є та-
ходить напоманьки з хати. Су хвиль, вербальний наезд.
Світить ляльку. Говорить скривлено до напівсонної дружи-
ни:

— Ріг хати зірвало! І ліс покотом на землі!
Марія! ...

Марія відкриває сонні повіки. Хреститься. З
трудом вищобуває із себе перше слово:

— Навіщ?...

— ...?

— Навіщо ти перервав мені розмову з Петром?

— Яку розмову? З яким Петром?

— Та з нашим... А такий гарний, як писанка...
Цесь ніби на тій дорсі, що попри сосинку веде до міста —
тьма-тьменна війська! Самі молоді хлопці. Ідуть маршовим
кроком. За ними — хмара куяви, в край дороги — дрібна ді-
твора. Як польові маки! ... І старі стели на радощах діть-
ми: вимахують шапками, гукають, кричат! ... Як на Велик-
день!

Іван насторожено слухає. Уважно слідкує за
кожним словом Марії. Вже виразно бачить, як вона спішно
пробивається крізь юбу, що стоїть уздовж колони війська.
Всі розступаються перед нею. Хтось гукає на людей: "Пус-
тіть її! Вона шукає сина!" В її ясному зорі — серце, а в
душі — святий неспокій. Ще крок, ще два, ще хвилина...

Марія жестами рук підтвірджує вагу кожного свого слова:

— Добігаю вже до кінця походу. Ноги дримать від утоми, голова болить, а я така легка, як ластівка віліті, як тінь на сонці. Біму, дивлюся: він "Петро! Сину! — кажу.— Синочку! "... І більше я не могла вимовити ні слова — віддиху зबракло.

У Маріїніх очах заіскрилися чисті сльози, а в її голосі прозвучав жаль і приглушена туга.

— Петро скомандував стати, і військо зупинилось. Я вийняла хустку і втираю носок з його спіtnілого обличчя. "Сину, — питав, — чи тобі не жаль, що ти нас покинув? Чи бануєш за нами так, як ми за тобою?" "Так, мамо, — каже Петро, — і жалую, і баную за вами, але є ще щось вище над тим..." І ніжний погляд його очей зустрівся з моїм поглядом...

У густій темряві ночі вихри незганяють. Бісяться! Скаженіють! Січе дрібний холодний дощ. Краплини насторливо шкроебуть по шибах вікон.

Марія не чує нічого — вона продовжує снувати нитку свого чудового сонного марива. Її слова пливуть рівно і гармонійно, як звуки настроєних струн. Здається, що це не вона, а хтось інший говорить її устами. Хвилинами задримати її голос, немовби якась невидима рука вдарила в найболючіші струни її душі, то знову переходить у шепіт, що пливе, наче спасів'я або тика молитва...

Іван слухає і з дивом не виходить. Перед його зором просовуються, як на екрані, картини за картинами — одна величніша другої. Тут тепер така страшна слота, а там — весняне сонце заливає теплом і ясністю дороги, городи, поля... Радіє земля, радіють люди. Несеться гомін стрілецької пісні. Пісня тужить розлукою, бренить скаргою на лиху долю і байдарос кліче до бою... Сорокета юра вмить підхоплеє її магутні акорди, і нараз все зливається в одне розбурхане море, що величезними бурунами набігає на береги, ломить міцну гать і в шаленому розгоні кєтиться без стриму все далі і далі...

Марія вже втомилася. Рукою потирає чоло — не хоче нічого пропустити із свого черівного сну. Пригадує. Мовить насилу:

— Петрушю, — питав, — а скажи мені, серце, що маю переказати батькові? Як довго доведеться чекати на тебе? За що ти страждаеш, сину?

"За слово", — коротко відповідає.

— За яке слово?

"За таке, мамо, якого я колись не смів вимовити. Ой, дороге це слово, мамо! Ой, дороге!"...

Маріїні руки опали на коліна. Вона замовкла.

Іван зняв із стіни Петрову фотографію і поцілував її. Потім подав Марії. Дві гарячі сльози матері впа-

впали на портрет сина і розмивлися по ньому...

* * *

Шу-шу-шу! шуу-у! ...— шумить вітер.

Фіі-і! ... фіі-іш! ...— свище в гаях і дібровах, немовби ніс відгомін кулеметного сгню партизан.

I. Підкова.

Б У Р Я.

Немов сказилось синє море:
Гуде, реє, як лютий звір!
Сердито вітер завиває!
Вхривают хмари скелі гор.

Хвильються бурхливі море,
На когось злість безсильно пле,
Хребет хвильють вигиняє
І хвильями об скелі б'є!

А скелі тверді і спокійні,
Бо звикли бачити моря гнів,
Вітрів тужливі гонісіння,—
Їх пісні жалісну без слів.

Скінчилась буря. Втикло море
І ніжно пестить береги,
А сонце сходить у просторах,
Проміння сіє навколо...

І.Мачурівський.

КІЛЬКА СЛІВ З ІСТОРІЇ РИМИ.

Стародавні греки і римляни рими, в нашому розумінні цього слова, не знали. Але, поскільки в старогрецькій і в латинській мовах існувала звукова тотожність у закінченнях різновзначних слів, це мусіло в якісь мірі відбитись і в літературі. Так білессоф і оратор Горгій уживав у своїх творах, коли так можна сказати, "співзвуччя". Від Горгія бере початок т.зв. азіянський, пересичений реторичними фігурами, стиль античної прози, де іноді своєрідно римуються закінчення речових періодів. Рима тут виступає як одна з реторичних фігур.

Значно пізніше, святий Августин уводив риму в свої поезії, і рима проіснувала деякий час у християнських релігійних гимнах, але широкого розповсюдження не зараювала і поступово зникла.

Безперервний шлях існування і розвитку рими починається від поета Стфріда, який жив і писав у половині дев'ятого сторіччя. Стфрід – перший відомий по імені німецький поет. Твір його – це віршована Евангелія.

До Стфріда в німецькій поезії вживається алітерація, тобто римування початків слів. Стфрід, який був освіченим ченцем, можливо, під впливом латинсько-християнських гимнів, переніс риму з початку на кінець. З цього часу алітерація завмирає, а кінцева рима поширюється, переходить з німецької національної літератури до латинської та до інших національних літератур.

Через сто років після Стфріда, за часів Гровіти фон Гандергейм, рима стає обов'язковою прикрасою літератури. Римують усе, навіть прозу.

Згодом хвиля спадає: проза позбувається римування, з'являються білі вірші.

У нас, в епоху Київської Русі, рими не існувало, а то в ізв."язку з тим, що ми в тогочасному письменстві мали лише прозу. Той факт, що література наша, як ні одна з інших літератур, починається з прози, являє собою скоріше позитивне явище, ніж негативне: примітивні народи мають лише поезію, а національна проза виникає тоді, коли вже народ досягає певної висоти в розвитку духовної культури.

Поодинокі випадки римування /"Озеро-лач"–"плач" у "Молінні Данила Заточника", "пущаше"–"воскладаше" і ще деякі рими в "Слові о полку Ігореві"/ є, стисло кажучи, не римами, а реторичними фігурами, співзвуччями азіянського стилю.

Світська література Київської Русі, судячи по небагатьох зразках зразках, що збереглися до наших днів, по-

єднує в собі три традиції: візантійську реторику, старожидівську образність і традицію власного слов'янського фольклору поганських часів. Від візантійської традиції походить вищезгадані спільнозвуччя. Традиція поганського фольклору дала мітологію і те, що виконувало туті функцію теперішньої рими – алітерацію /"С заранія в пяток потопташа поганії полки половецькії"/, в "Олові".

У часах козаччини по школах при монастирях і братствах мавмо поезію двох систем: силябічну /під польським впливом/ і метричну /під впливом греко-латинських книжок/. Вихованці і вчителі Київсько-Милянської Академії писали леоніни. Леонін – це римований "елегічний двоесвірш", що складається з гекзаметру і пентаметру.

Вивезений царем Олексієм Михайлівичем до Москви славний Симеон Полоцький став першим російським поетом. Велика /20 тис. римованих рядків/ і високоякісна літературна продукція Симеона Полоцького до сьогоднішнього дня, за незначними винятками, не надрукована і гине десь по Московських архівах. Полоцький уживав т.зв. жіночу, двохскладову риму, характерну для нашої силябічної поезії.

Наші народні ліричні пісні вражають доосконалістю рими і, взагалі, фонічної організації, в той час, як думи мають риму або спорадично-ембріональну, або одноманітно-дієслівну.

Нова українська література, що, як Атена-Паллада із Зевсового вуха, з'явилася дороєю і озброєною спід пера Івана Котляревського, починається з римованого епосу "Енеїди". Відношення жіночих рим до чоловічих в "Енеїді" дорівнює 3:2.

Шевченко широко використовував рими неточні і приблизні. Поскільки поезія Шевченка в основному силябічна, переважає рима жіноча. Цікаво, що при великій кількості дактилічних клавузель /віршових закінчень/ немає або майже немає дактилічної рими. /Про Шевченківську метрику, може, колись поговоримо докладніше/.

Після Шевченка рима в овоєму розвиткові пройшла ряд етапів.

До епохи модернізму спостерігаємо нарощуючу точність рими, кількісне зрівняння рим чоловічих із жіночими та зменшення відостка дієслівних рим.

Подув футуризму загрожував римі похороном під заметами асонансів, консонансів, рим різнонаголосених і рим з неоднаковою кількістю складів. З усього того, асонано добре прищепився до напої поезії, і та, що ми тепер називаємо римою, є, властиво, сумішю рим точних, приближних і асонансів.

На закінчення окажемо, що українська мова має в собі ще безліч рим не знайдених, невикористаних, ніколи не вживаних. Знайти їх – хай буде привабом для кожного сучасного поета.

І.К - ий.

ШИЯХІ ПО ХУДОЖНЕГО ВИКОНАННЯ
ХОРСВИХ ТВОРІВ.

Україна з давнини волавилася своїми піснями та хорами. Пісню співають українці скрізь: на селі і в місті, на полях і фабриках Наддніпрянщини та Галичини.

Музичні і фізичні здібності українців, м'який клімат та безкрай простори України витворили присміні, м'які, а разом з тим, сильні, часом навіть могутні голоси. Недаром, хори і театри Московщини з давніх часів поповнювали свої кадри співаками, а також диригентами з України. Антрепренери та окремі диригенти з Москви і Петербурга їздили по містах і селах України, слухали голоси хлопців і дівчат та, на вигідних умовах, вивозили їх до Московщини. Великий відсоток у хорах Московщини і тепер складають українці. Навіть серед солістів великих оперних театрів Москви і Ленінграду пишаться імена українців.

Україна дала цілу низку високохудожнікованих диригентів хору, імена яких стоять нарівні з іменами видатних диригентів Європи. Наводимо імена диригентів – наших сучасників: Калішевський, Гончаров, Котко, Кошиць, Городовенко та інші. Ці диригенти високо піднесли вокальну техніку хорових ансамблів так церковних, як і світських, і показали найвищу майстерність виконання хорових творів. Їхні методи будуть хорового організму, праця над чистотою інтонації та читанням нот, техніка театральної обробки голосів, дикція під час співу, а також трактовка хорових творів, мусіли б бути предметом спеціального дослідження, бо вони вели до високохудожнього рівня виконання ними цих творів.

В останніх роках маси українців, під тиском воєнних подій, помандрували з рідних земель на Захід. Зараз на еміграції утворено безліч аматорських і професійних хорів. Хотілося б коротенько ознайомити, в межах невеликого цього нарису, читача /диригента, співака-професіонала чи аматора/ з досвідом, традиціями і шляхами роботи наших видатних диригентів, що ведуть до художнього виконання хорових творів.

Інструментом, який має виконувати хоровий твір, є хор – людські голоси. Хор у цілому – це інструмент, подібний звучанням до органа або до фігармонії. Чим більше по тембру голоси хору будуть підходити один до одного, тим краще буде звучання. Різні тембри голосів /особливо, ширучі, деркучі і т.д./, завдяки поганому сполученню обертонів, навпаки, посуть звучання і навіть зменшують його силу. Слід зауважити, що часто чудові голоси солістів не надаються до співу в хорі. Це звучить парадоксально, але не є перебіль-

шеннюм: коли голос, звичайно фарбленню тембру, видається із хорового ансамблю, він не мусить бути в хорі.

Бажано, щоб у тембровому відношенні голоси були однотипові в усіх партіях хору, і окрема хорова партія мусить звучати по тембру, як один голос.

На думку цекого з видатних диригентів /Городовенка/, у мішаному хорі баритони мусять бути заступлені першими басами, бо вони "розважають" звук басової партії. Через те на великий хор їх може бути один-два і то, головним чином, для "солі". З тих самих метивів в альтсвій партії контратальто своєю кількістю мусить переважати меццо-сопрано.

Дуже гарне враження роблять хорові ансамблі, в яких співаки підібрали за принципом однотипості тембрів, але такої "розкоші" можуть дотримуватись матеріально забезпечені хори /з дотаціями/, або невеличкі ансамблі: октети, квінтети, квартети.*)

Отож, першим завданням, без сумніву, при організації хору, є підбір його голосів у тембровому відношенні.

Із за браку міоця, тут не будемо говорити про те, які голосові здібності повинні мати співаки хору /діяязон і сила голосу, наявність музичного слуху, знання нот і т.п./. Вважаємо, що в професійного хорового співака це все повинно бути. Само собою зрозуміло, мусить вестися дальша робота із співаками, з метою удосконалення цих здібностей.

Диригент Гончаров кожну пробу хору починає роботою по читанню нот і по виробленню правильної інтонації в сольфеджіо.

Знання нот для професійного співака хору є справою великої ваги. Невміння читати ноти обмежує можливості хору: хор вивчає, навіть просту річ, довго й неправильно; з такими хорами не можна вивчити складніших творів. Учити "на слух" є зараз таким самим ахафонізмом, як "сплати поле дерев'яним плугом".

Співаків хору треба навчити читати ноти і правильно інтонувати інтервали. Все це дасть чистоту інтонації в співі речей і відіб'ється позитивно на виконанні.

Знати свою партію /хорову мелодію/ для кожного співака - обов'язково. Треба перевірити кожного співака, наскільки вірно він заосяє свою партію, бо інакше він, помилюючись, буде псувати загальне звучання, буде лише тягарем, непотрібним баластом у хорі.

Наступний етап у роботі диригента - це його праця з хором, що має на меті осiąгнути найкраще виконання твору, згідно з його змістом і з задумом композитора. Коли ми розглядаємо партитуру якогонебудь хорового твору, то бачимо, крім нот, на нотному стані різні знаки про ключі: знаки гами, в якій написано твір, знаки темпів, динаміки,

*) Відомо, що видатні струнні квартети також прагнуть однотипості свого тону і досягають його тим, що всі їх інструменти зроблено одним і тим же майстром: вони однакові по матеріалу, формі, а тим самим, по тембровому оздобленню.

ритміки та інші. Нотами відображені звучання твору: мелодія, акорди, гармонія. Решта знаків вказує на спосіб виконання: як швидко виконується твір, чи голосно, чи тихо, чи зв'язуючи між собою звуки, чи, навпаки, відділяючи один від одного і т.д. Ці знаки відносяться до твору в цілому. Але ще існують знаки, що показують, як треба виконувати ту чи іншу окрему частину твору. Ними позначається зміна основних зasad: зміна гами, зміна динаміки, темпів та ін.

Композитор виставляє потрібні знаки, щоб виконавець-диригент краще зрозумів його задум і, згідно з цим, опрацював і виконав твір. Диригентові треба добре ознайомитись з усіма знаками партитури, щоб здійснити задум композитора.

Однак, слід зазначити, що всі ті знаки, які подаються в хоровій партитурі, є лише частиною того, що потрібне для художнього виконання твору. На жаль, композитор рідко зазначає настрій твору, а ще рідше - іх зміну, залишаючи диригентові ділянку певної свободи для інтерпретації і художнього виконання. Диригентові треба осягнути розумом, а де потрібно, інтуїцією суть /істоту/ твору. Треба зрозуміти, вгадати, "що" композитор хотів сказати своїм твором. Тут допоможе диригентові, крім вказаного в партитурі матеріялу, текст твору. З'ного диригент побачить характер цього твору, наприклад, чи це є: "героїчний заклик до зброї на захист рідного краю", чи "туга козаків у неволі по рідному краю", чи "любовна пісня", чи "нечаслива любов", "бажання кохання", чи "сатира", "гумор", чи "народний примітив", чи, може, подаються "малюнки природи", "тиха зоряна ніч" тощо.

Може бути, що різні частини твору матимуть різний характер: бадьорий, веселий, сумний, любовний, епічний та інше.

Зберігаючи загальний характер, настрій твору, треба відтінити кожну частину його зокрема.

У хоровому творі, не визначеному за своїм розміром /порівнюючи з ораторією, оперою, оперетою/, в закінченому вигляді, відбивалось якесь людське переживання, почування, подія, змальовується природа і т.д. і т.д., різне почування, емоцію чи малюнок - треба різно відобразити у виконанні хору.

Показ, вираз суті /істоти/ твору, його настрою, характеру - надає різним формальним моментам виконання /piano, forte, rit., nuto, accelerando і т.д. і т.д./, "живу душу", а слухачеві - відчуття художнього виконання.

Голос людини вигідно відрізняється від звуку інструментів /нпр. скрипки/ тим, що він може приймати, при наявному основному тембрі, найрізноманітніші емоціональні офорчення. Звук цей може бути зроблений ясним, дзвінким, радісним, глухим, темним, сумним, плакучим, суворим, ніжним, епічним, героїчним і так без кінця..

При використанні резонарів – вузьким, широким, грудним, горловим, носовим і т.д., порівняно зі скрипкою, органом або іншим штучним інструментом, – голос може дати безліч тембрових офорблень, відповідно до тих чи інших почувань людини.

Співаки хору повинні навчитись співати так, щоб сфорблення їхніх голосів відповідало змістові і характерові того твору, який вони виконують. Кожний бо розуміє, що не можна співати всіх пісень сумно або весело, або одноманітно. Хіба про смерть, про нещастя ми говоримо весело, радісно? А про щасливий випадок... сумно? Так і в співі.

Треба навчити співаків штучно співати різним емоціональним офорбленням голосу. Поперше слід знати, що голосові можна надати те чи інше офорблення, не переживаючи в той час аналогічних почувань. Подруге, штучний настрій співаків /сумний чи веселий і т.д./ також відбувається на офорбленні їх тембрів. І той і другий метод треба обов'язково використовувати: один мусить доповнювати другий. Нетерпимо, коли в добром хорі, при виконанні, напр., сумного твору навіть один-два співаки співатимуть ясними, або плоскими голосами /т.зв. відкритий звук/. Враження від такого співу буде погане. Візьмімо за приклад кілька пісень /оригінальну пісню і народну гармонізовану/ і разберімо коротенько, як можуть бути вони інтерпретовані.

Пісня композитора Ніщинського "Закуvala ta сиwa зозуля", за своїм змістом, з твором, який розповідає про трагічне становище українських козаків у турецькій неволі. Цей трагізм є характерним для всієї пісні в цілому. На початку пісні розповідається про тугу і горе, яке відчувають козаки, сидячи багато років у кайданах десь у підземеллі /можливо, в темному, вогкому, страшному/, в турецькій неволі. Офорблення голосів співаків мусить бути темним, глухим. Піяно тут повинно дорівнювати глухому, страшному шепотінню. Коли хоч один тенор, наприклад, ласть ясний, плоский /відкритий/ звук, пісню слід уважати зіпсованою. Тоді краще не співати її.

Далі в пісні чути плач, ридання цих козаків–невільників, щоб "буйне сенький вітер" виніс іх з неволі на Україну. Відповідним емоціональним офорбленням тембуру голосів потрібно цей плач відобразити. І далі маються в пісні, як там гарно і чудово на Україні: козаки гуляють і їх–невільників виглядають та збираються їх визволяти. Офорблення тембрів голосів співаків повинно змінитися на більш ясне, бадьоре. Одного–веселого, радіоного звуку тут не можна застосувати, бо в пісні змальовується лише мрія козаків–невільників, а не дійсність. Трагедія існує й далі.

І, нарешті, в останній частині, де говориться, що турки стами "щечірше кайдани кувати" для цих нещасних невільників, ю пісня досягає свого кульмінаційного пунк-

*Важливо за приклад саме цю пісню, поперше, бо цю пісню співають на еміграції уаже всі українські й неукраїнські хори, а подруге, в ній відсилаються різні почування.

ту, треба тембровими фарбами /не криком/ показати той жах, розпач, який скопив у неволі козаків.

Пісня композитора Миколи Лисенка "У туркені на тім боді" має в собі ключ до боротьби за визволення братів з турецької неволі, козаків, що є вже в поході. Пісня починається *pianissimo* і з кожним дальшим куплетом сила звучання зростає до *fortissimo*. Офарблення звуку мусить бути емоціонально насичене /і на *pianissimo* і на *fortissimo*/ енергією, силою, героїзмом вояків, які, почувавши свою силу й перевагу, ідуть не гуляти, а "різать, палити - братів визволяти". Ця пісня, за своєю інтерпретацією, є контрастом пісні "Закувала та сива зозуля". Там сум і жах, тут - внутрішня міць, сила.

При виконанні, наприклад, народної пісні в гармонізації М.Лисенка "А вже весна, а вже красна"..., офарблення тембрів співаків повинно бути радісне, ясне /але не вульгарне, вуличне/. Тут треба лише підкреслити більш сумним офарблением тембуру голосів, з дівочою ласкавістю і проханням; слова дівчини: "Верніся, соколю"..., а слова козака: "Не вернуся - гордущ ти мною", - дещо ображеним, мужнім тоном. На загал, вся ця пісня має яскраво-весняний тон.

Пісня композитора М.Леонтовича "Щедрик" вимагає легкого, ежурного виконання. Це пісня - щедрівка. Починається вона в *pianissimo* легкими жіночими голосами, начебто щедрють дітки; "щедрик, щедрик" - голоси м'які, ніжні, як цвірінькання пташки. Далі, коли включаються в пісню числові голоси, звучання хору поступово досягає *forte*. В словах щедрівки, якими бажається господарю приплоду в господарстві і всякого щастя,чується відтінок тонкого, шляхетного гумору /..."будеш мати мірку грошей, а не грошей, то полова, в тебе жінка чорноброда" і т.д./. Офарблення тембуру голосів повинно бути радісне, ясне, але в той же час "окружене", в тоні голосу солідних людей, які жартують. Кінчається пісня на *pianissimo* - дитячими, м'якими, ніжними тонами. Виконання цієї щедрівки утруднюється тим, що воно вимагає легкости звучання, ежурного, прозорого офарблению тембуру голосів.

Окрему форму виконання щодо офарблення тембуру голосу складають т.зв. "примітиви". Їх виконують таким звучанням, як це співають парубки й дівчата на селі. Це наслідування т.зв. народно-вуличного характеру звучання. Так співаються, наприклад, народні пісні: "На городі вербянона", "Чорноморець, матінко" та інші.

Застосовуючи народно-вуличне офарблення голосу, не треба забувати змісту пісень. І так, у пісні "На городі верба рясна", наприклад, треба більше темним, сумним звучанням офарблювати куплет, де говориться, що люди "розраяли, росудили, щоб ми впарі не ходили"; а куплет: "А ми впарі ходить будем" - тоном радісним, з молодецьким захватом.

Пісня "Чорноморець, матінко", як показує зміст її, є жартівлива пісня, просякнута народним гумором: "Чорноморець, матінко, вивів мене босую на морозець"..."та й питас, чи є мороз, дівчино, чи немає" і т.д. Цю пісню мусимо співати легковажно, весело, але народно-вуличним тембром голосу.

Надто важко словами змалювати офарблення тембрів голосу співаків, відповідно до змісту і характеру твору. Ми це робимо, вважаючи за потрібне, на прикладах показами, в якому аспекті належить цю справу переводити. Але ще раз мусимо підкреслити, треба твердо пам'ятати, що кожна пісня, навіть нераз кожна частина її, вимагає іншого виконання. Вульгарно висловлюючись, не можна однаково співати "весілля" і "панахиду".

Окрему увагу треба приділити дикції в хоровому співі. Слово в сківі відограє першорядну роль. Слухач має знати зміст речі, яку співають. Дикція повинна бути ясною на всьому голосовому діапазоні співаків. Ясності дикції дуже заважають нерівні наголоси на словах та невірна /м'яка або тверда/ вимова приголосних. Ці хиби потрібно усунути. Треба добиватися бездоганної дикції хору в цілому.

Радимо, нарешті, звернути увагу на обличчя співаків хору під час співу. Відповідне емоціональне офарблення голосу, звязане з виразом обличчя співака і, навпаки, вираз обличчя відбивається на офарбленні голосу. Диригент повинен добиватися того і другого в процесі художньої обробки хору. Ця велика і важка робота з хором дасть свої позитивні наслідки.

На еміграції багатьом українським хорам прийдеся вести не аби яку конкуренцію з іншими хорами. Виживе не той хор, який дужче кричатиме, а який виявить дійсно художню майстерність.

Отже, рекомендуємо уважно віднести до порад, наведених у цьому нарисі. Вони мають своїм джерелом традиції наших-українських /і неукраїнських/ майстрів хорового мистецтва, перевірені на практиці.

21.VIII.1946.

Микола Зеров

Б Л И З Н Я Т А.

Люблю я й досі присмерки прозорі
Квітнєвих вечорів і чорну сіть
Вишнєвих, яблунєвих верховіть
І по калюжах ніжнотонні зорі.

Як повійнуло холодком надвірі!
Десь ключ птахів небачених летить,
А сутінь гусне, і давінка блакить
Вже мерехтить у іскрявім уборі.

Молочний пас обняв небесну шир,
І чаші видко золотий пунктир,
І в світлі заходу стоять Близнята.

В повітрі вогкість, холодок і млость,
І бачить неба темноока шата,
Як сходить ряст і набрякає брость.

XI.1930.

НАШІ НАУКСВЦІ.

Др. Ю. Мачук

АНДРІЙ ЛАСТСВЕЦЬКИЙ

/ * 31. 8. 1902 – † 11. 9. 1943 /

Проф. Др. А. Ластовецький

Українська наука на західних українських землях зазнала в 1943 році дуже великих утрат. Ворог нашого народу поширив свою кровожадну діяльність і на українських професорів високих єкіл. Не виявлені поліційними органами злочинці застрілили вліті згаданого року професора Д-ра Слєксандра Подолинського, директора жіночої клініки, в кілька тижнів пізніше – професора Фізики, Д-ра Андрія Ластовецького, декана Медичного Гнітитуту у Львові.

Інших українських науковців тероризовано лісами, познами погроз, і надсиленням смертних присудів. Такий стан спричинився, набуть, немало до передчасної сме-

рти /в тому ж році/ проф. д-ра Маріяна Панчишина, директора медичної клініки, і проф. д-ра Василя Сімовича, бувшого декана і ректора українського університету у Львові.

Нижче подаємо деякі матеріали про наукову діяльність проф. А.Ластовецького, для пізнішого використання їх при складанні українського біографічного лексикону.

Ластовецький був фахівцем експериментальної фізики. Закінчив студії в 1927 році на університеті в Бон над Рейном, виконавши тут, під керівництвом славного фізика Коненга, свою дисертацію на тему: „Ueber einige Gasspektre, die bei Verwendung einer Hohlkathode erscheinen“ /Про деякі газові спектри, що появляються при вживанні вгнутого катода/.

У цій роботі займався Ластовецький витворенням газових спектрів при електричному розряді, вживаючи видовбаного катода. Значення досягнутих дослідів у цій роботі лежить у тому, що при застосуванні видовбаного катода, можна скоротити час на світловання фотографічних кліше з годин на хвилини. В загальному, робота належить до обсягу спектроскопічних праць, метою яких, між іншим, є спричинитись також до висвітлення будови матерії, структури атома. Виконуючи цю наукову працю, Ластовецький засвоїв собі техніку для досліджень, за допомогою дуже чутливої і складної апаратури оптичної та електричної.

Слідуючу науково-дослідну оригінальну працю виконує Ластовецький уже на посаді асистента в Університеті "Яна Казимира" у Львові, на тему: „Ueber die Kristallstruktur des spanischer Graphits“ (Acta Phys. Pol. III, 33-38, 1934) /Про кристалічну структуру еспанського графіту/.

У цій роботі Ластовецький зробив деякий вклад до відомостей про кристалічну будову графіту. Він стверджив, на основі власних опостережень, що кристалічна структура еспанського графіту належить до гексагональної графіти, а не до ромбоедрової, як це припускалося в науці до того часу.

До тої самої ділянки рентгенографічних дослідів долучається і третя праця: „Analiza Reentgenograficzna substancji czuwczynskiej“ (Rzeczn. Pol. Tow. Geol., Kraków, 10. 1934) Вона дала важний і рішальний доказ, що "Чивчинська субстанція" є вуглем у дуже ранній стадії графітизації.

Про попередні висліди четвертої науково-дослідної роботи:

Ластовецький реферував на восьмому З'їзді Фізиків у 1938 році у Львові. Ця праця лишилася, мабуть, невикінченою.

Останні три праці Ластовецький виконав, користуючись дуже складною та коштовною апаратурою, т.зв. рентгеноспектрографічною установкою, ставши на західних українських землях одиноким спеціалістом у цій ділянці експе-

риментальної фізики. В цьому і міститься трагедія для української науки, що вона втратила Ластовецького.

Живучи в чужій державі, Ластовецький не мав змоги перевести в життя всю свою здібність і набутий досвід. Він був експериментальним фізиком, якого наукова робота тісно пов'язувалася з добре обладнаною лабораторією фізичних інститутів. До такого саме інституту Ластовецький попадає асистентом, виконуючи там усі обов'язки асистента, опісля старшого асистента, не одержуючи за цю працю навіть повної заробітної платні. Щоб забезпечити утримання сім'ї, Ластовецький був приневолений, рівночасно з асистентурою, ще й учителювати в середній школі. Поза асистентурою та вчителюванням, Ластовецькому лишалося дуже мало часу на власну наукову працю. Це є основною причиною, чому Ластовецький виконав тільки чотири експериментальні праці. Але вони мають велику цінність. Професор Лорія, бувши шефом Ластовецького у фізикальному інституті Університету "Яна Казимира" у Львові, характеризував ці роботи, між іншим, такими словами: "Ці роботи вказують, що Доктор Ластовецький є совісним і докладним обсерватором..."

Доктор Ластовецький слідкував постійно за новими поступами фізики. Його цікавили, переважно, модерні проблеми експериментальної фізики, як: електронні хвилі, структура і фізика атомового ядра, теорія релятивності, нейтрони, застосованість променів Рентгена в науці і техніці. На ці теми писав Ластовецький багато ширших рефератів інформативного характеру. Ось список цих науково-популяризаторських праць:

1. "O fali elektronowej" (razem z Infeldem),
(Mat. Polska, 1931);
2. "O neutronach" (Przyr. Techn. 11, Lwów, 1932);
3. "Teoria względności a doświadczenie" (Przyroda i Technika, 11. Lwów, 1932);
4. "Dwoistość materji" (Przyr. i Techn. 13, Lwów, 1935);
5. "Fizyka jądra atomowego" (Przyr. i Techn. 14, Lwów, 1935);
6. "Struktura jądra atomowego" (Przyr. Techn. 15, Lwów, 1936);
7. "Угинання електронових хвиль" /Укр. Школа, 1931/;
8. "Промені Рентгена і мальство" /Мистецтво, 1932/;
9. "Теорія релятивності і експеримент" /"Технічні Вісти", 1934/.

Поза цим, Ластовецький написав багато фейлетонів на наукові теми до різних часописів та дві книжки в польській мові: 1. "Промені Рентгена" /Книгарня Атляс, Львів-Варшава, 1938/; 2. "Мертві природи" /підручник фізики для 5-ї класи народної школи/.

Останню наукову діяльність характеризує той же фізик Лорія такими словами: "Популяризаторська та літературно-дидактична діяльність Д-ра Ластовецького вказує на те, що він постійно слідкує за розвитком фізики нових часів та

відчувається на рівні відомостей про стан модерної фізики... Вміє ці відомості подати читачеві в доступній і правильній формі..."

Але й наші фізики-науковці висловилися з відповідною пошаною про Ластовецького як науковця і педагога. Наприклад, д-р Кучер, професор теоретичної фізики, в своїй прощальній промові над свіжою могилю Ластовецького сказав:

"Несподівана смерть скосила нам ще одну і те не пересічну людину, а саме вченого на більшу міру, яким був покійний Андрій Ластовецький. Українська наука зазнала великої втрати і то така її ділянка, як фізика, яка так мало має чільних дослідників".

А славний німецький фізик, д-р Г.Конен, бувши учителем і натхненником Ластовецького на університеті в Бон/Р, одержавши припідково Програму Курсів Медичного Інституту у Львові, написав 5.XI.1942 р. Ластовецькому листа, в якому, між іншим, каже: "...Із правдивим задоволенням довідався я з навчальної програми Мед. Курсів про те, що Ви стали Директором Інституту Фізики та Предсідником Комісії для першого лікарського іспиту. Тішить мене найбільше факт, що та ж здібна людина, як Ви, дісталася нарешті тієї місце, яке їй уже давно належалося..."

Ластовецький виявив також великі організаційні здібності. У 1939/40 академічному році відокремлене було Медичний Факультет від Університету ім. Івана Франка, перетворюючи бувший польський Університет ім. Яна Казимира у його складі Вищий Медичний Інститут з усіма катедрами. Таким чином, відкрито тут нову катедру фізики для студентів, а керівником цієї катедри призначено Ластовецького. Скорим темпом треба було організувати тут приміщення, автодорію, лабораторії для студентських практичних занять і для науково-дослідних праць. Зза браку відповідного приміщення, катедра фізики переносилася кілька разів з одного місця в друге, аж поки не вдалося їй осісти в будинку Медичної Клініки на вул. Пекарській. Овеєрідним темпом і організаторським хистом Ластовецький зорганізував тут автодорію на 300 слухачів /у 1943 і 1944 роках містилося тут коло 400-500 студентів/, закуплено дуже багато апаратів для демонстрацій та для обладнання студентських лабораторій. Усе це зроблено заради неповних двох років. На моменті було ще поширити обладнання і для науково-дослідних праць, у чому Ластовецький був не дуже зацікавлений, бо носився з наміром просити перенесення на катедру фізики при Університеті ім. І.Франка, тому що там знаходився його, ще з попередніх осків, кабінет з рентгеноспектроскопічним устаткуванням. Вибух другої світової війни перервав роботу в цих Інститутах.

У 1942 році вдалося професорові докторові Панчишину, при допомозі д-ра Осінчука та інших, відновити діяльність Медичного Інституту, але під назвою "Медичних Фа-

хових Курсів". На іншу назву тодішня влада не погоджувалася, вважаючи, що українцям не слід давати високих шкіл. До одержання дозволу на відкриття спричинився немало і Ластовецький. Йому довірено керування катедрою фізики та викладання лекцій із фізики для студентів медицини і фармації. Його призначено також заступником директора цих Курсів, обов'язки якого відповідали деканові медичного факультету. На цьому посту Ластовецький провів роботу дуже великого значення для всієї студіючої молоді.

Число студентів на згаданих Курсах зростало з кожним семестром все більше і більше. Курси було відкрито в березні 1942 року. Цей семестр відвідувало 842 студенти, в осінньому семестрі 1943 року - 1316, а в зимовому - понад 1500 на всіх 10 триместрах.

Відсотково найбільше було студентів української національності, тому що сюди прибувала на студії молодь із Наддніпрянщини та випускники українських гімназій Галичини. І так, споміж 842 студентів у 1942 році було 73% українців, а в 1943 році на 1316 слухачів нараховувалося вже 88% українців. решта студентів - це були поляки, росіяни, білоруси, німці та інші національності. Значно гірше представляється відсоток українців на ~~вищих~~ семестрах. Наприклад, на 10-му семестрі 1942/43 академічного року було всього 59 студентів, між ними тільки 24% українців, а 75% поляків. Ця диспропорція пояснюється тим, що на десятій семестр могли вписуватися тільки студенти, опередівши війни, а між ними було мало українців.

Вісгорбічні дати: Андрій Ластовецький народився 31.8.1902 року. В 1927 році - промований на доктора філософії на Університеті в Боні Н/Р. Від 1.10.1929 - 31.12.1939 був старшим асистентом в Інституті Експериментальної Фізики Університету "Яна Казимира" у Львові. Одночасно з асистентурою вчителював також довший час у середній школі. В 1940 році Український Радянський Уряд призначив його професором експериментальної фізики на Медичному Інституті у Львові. Помер трагічною смертю у Львові 11.9.1943 року. Був дійсним членом "Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка" у Львові.

Зальцбург, 9.8.1946.

Інж. М. Софієвський

С А Д И.

"Сади рясні похилились,
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа..."

.....
І все то те, вся країна
Повита красою,

.....
І все то те... Душа моя"
/Т.Шевченко — "Оон"/.

Площа землі, на якій посаджені /а не посіяні/ рослини, звється садом. Рослини ті можуть бути однорічні і багаторічні; вони можуть бути трав'янистими, кущами або деревами. Мета насадження садів є різна. Сади овочево-ягідні служать своїм урожаем для безпосереднього споживання або продажу; також для продажу часом продають квіти. Проте, сади-парки і присадибні квітники мають інше значення, а саме: декоративне. Тут рослинами прикрашуть певну площу землі. Парки потрібні для розваги і відпочинку. Такі сади являють собою своєрідне образотворче "зелене мистецтво" з усіма вимогами щодо вияву його форми і змісту. Серед великих міст парки мають деяке санітарно-гігієнічне значення: створюють заслони від пороху вулиць або від фабричного диму. Парки є також ніби звуковловлювачі, бо зменшують шум у великих містах.

Ідея садів у широкому розумінні цього слова є дуже давня. Ми зустрічаємо її ще в найдавніших релігійних творах /Біблія, Євангелія/. Мистецькі твори багатьох народів насичені образами садів. Це особливо притаманне українському мистецтву.

Ми знаємо, що корисні рослини перенеслися в усі сторони світу разом із рухом народів і здобутками їх культури. А любов людства до садових рослин виявляється хочби в численності їх гатунків, які перевищують число гатунків, що їх виплекали люди серед найбільш потрібних і теж давніх збіжжевих рослин. Так, французький учений, проф. де-Кандоль вивчав окремі відміни яблук усього світу і під кінець свого життя нарахував 10.000 гатунків їх, висловивши при тому жаль, що не охопив усього можливого числа.

Наука, що вивчає походження та ознаки різних гатунків овочів і ягід, називається помологією, а зокрема, наука про походження і ознаки виноградів називається амплографією.

Садові рослини приносять дуже смачну і корисну для здоров'я людини страву. Овочі і ягоди, поза своєю відмінною анатомією, відрізняються від городини, тобто яри-

ни тим, що мають кисло-солодкий смак з терпким приємаком тоді, як остання має солодкий або солодкуватий смак і дуже низьку кислотність, яка вагається в межах 0,05 – 0,2 % / в розрахунку на білчкої кислоти.

Садові рослини, якими вже згадували, зацікавили людство не лише своєю продуктивністю. До кола цих рослин зведені найгарніші за кольором квітів або їх пахощами, за форму, чи то розміром представники всієї фльори світу.

Сад, у відміну від поля, вимагає індивідуального обслуговування кожної рослини. Так, ми під час посіву збіжжя висипаємо тисячі тисяч зерен і наскільки загальний обробіток усієї великої ниви. В саду ж ми висаджуємо скромі рослини, їх, кому зокрема, поливаємо і погноюємо. Добрий садівник не лише знає окремі дерева чи кущі, а замінне підіб'є їх головні віти.

Для обробітку одного гектара збіжжевого поля потрібно на сік 30–40 робочих днів, а для культивування саду – 150–400 днів людської праці. Отже, садівництво є більш продовмісткое галузю.

Для проведення садівництва потрібний так печатковий, як і зворотний капітал, кілька разів більший, ніж для рільничої справи; на прибутки треба чекати кілька років. Зате така галузь господарства дає в кілька разів більші й прибутки.

Нарешті, техніка садівництва: пересаджування, обрізування, збир урожаю і т.д., – є далеко складніша, ніж у рільництві. Ці всі ознаки садівництва є подібні до городництва або до плекання т.зв. технічних культур, як: тютюн, цукровий буряк, коноплі і т.д. Усе це поєднується в групу інтенсивних культур. Проте, останні культури є, здебільшого, однорічні або лише дворічні.

У залежності від добору рослин та їх призначення, ми поділяємо сади на промислові й аматорські. До першої групи відносимо такі, що мають на меті використання грошевого капіталу як такого. До другої групи відносимо сади, які насаджуються для задоволення власних потреб своїми і ягодами, або для прикраси садиби.

Якщо не враховувати дуже малих приoadибних квітників і парків у Західній Європі, то в цих країнах садівництво має, на загал, овочево-ягідне і промислове значення. Тільки подекуди залишилося, можливо, де з феодальних часів, старі парки. Але їх тут помічаємо певний, суверій розподіл у використанні плоду, а саме: або сад-парк з декоративними деревами, кущами, квітами, або овочево-ягідний сад.

Не однаково складалися впливи щодо організації садів у різні часи і в різних країнах. Була доба, коли кхалися середземноморські держави в садах-балконах, або в т.зв. звісах чи палах, що належали патріціям античного світу. Ахаби, які в середніх віках пов'язували Європу з

тіцієв і Кіттесм та принесли з собою бавовну і риж, сприяли також розвитку садівництва, як наприклад, в Єспанії. Велику роль усіїх культур на німецьких землях відіграли ченці, зокрема, з ордену Бенедиктинців, які розповсюджували культуру винограду і добрих гатунків овочевих дерев. Подібних прикладів можна навести багато. Ось чому англійські парки за своїм стилем зовсім відрізняються від парків українських. Овочево-ягідні сади австрійських селян є також не подібні до українських садів.

Ми не зупиняємося топер на вивченні шляхів розвитку українського садівництва. Вони були такі ж давні і різноманітні, як давня й барвиста природа нашої країни. Згадаємо лише, що один з українських патриціїв, патріот і великий знавець садів, Л. Симиренко, присвятив найкращу свою працю вивчення садівництва лише самого Криму. Історія садів на Україні — цікава! Ми знаємо дещо з літописів про часи княжої доби, в яких згадується, що "навколо Києва були городи та сади". Подібна згадка міститься і в письмі ХІІІ ст.: "Київ — окрізь усяке родюче дерево, виноград" /М.Аркас, 1905/. Запорізька Січ була обсаджена густими садками з чудовими родами овочів і ягід. Для порівняння, залишитмо, що один з представників австрійської науки, Гуг'о Грюн,уважає за початок справжнього розвитку садівництва на австрійських землях лише часи, що відомі в Західній Європі під назвою абсолютизму, а саме — за Людовика ХІІІ, тобто кінець ХІІІ ст.

Поміщеню садівництва на Україні сприяло не лише її колись почесне становище і самостійне життя в колі інших народів, не лише добрі кліматичні і ґрунтові умови, але й замілування та хист нашого народу до плекання гарних і користових рослин. Кожна українська рідина була відна культові плекання садів. Ось чому навесні Україна квітувала! Квітували околиці великих міст і головні їх вулиці, потопали в квіті дерев села, а взимі цвіли ряслини в пісмениннях. Наймилішою увагою до гостей був паказ свого саду, при чому, мистецький хист господаря іноді досягав таких "чудес", як "щеплення на вербі груш" або вирощування овочевих дерев відразу з п'ятьма різними гатунками. Здібності українців до садівництва, не дивлячись на колоніальний стан наших земель, привели до організації саме на Україні фахово-навчальних і науково-дослідних закладів. Київ, Одеса, Млієво, Умань — це найбільші осередки садівництва науки на всьому південному сході Європи. Останній заклад у роки другої світової війни начислив сто років свого існування.

Таке ставлення до садівництва, яке в своїй засаді є відмінне від західно-європейської практики, створило український сад з ознаками аматорства. Лише тому, що загальна вражливість садів, з уваги на кількість дерев, перевищувала потреби власного споживання, склалися, подекуди, на Україні окремі райони збуту і перероблювання садовини.

Отже, загальний розвиток садівництва стався не в наслідок передуманої і запланованої владником цільної інтенсифікації господарства, а як вияв його потенційних здібностей до цієї галузі, чи зміє укріпленої стихії. В цьому, звичайно, є величезна помилка господарсько-громадських хліборобських закладів, які колись надто поволі працювали, а в нові часи цілком утратили продиве своє обличчя щодे агротехнічних вимог.

Опіввідмінні посім скрембами групами свічевих дерев смугається в садах України, коли їх розглядати з півночі на південь або з заходу на схід. І так, якщо в північних районах з до 65 % насіннєвих дерев і лише до 25 % — кісточкових, то на півдні, на вищі. При чому, змінюються також і склад сортової групи. На півночі перевищують вишні, які поступово змінюють слива, щоб разом відступити місця на півдні для черешень і жердolів. На заході, північніше від Дніпровського, переважають насіннєві овочі, а поступово на схід збільшується кількість кісточкових, досягаючи на Кіровоградщині до 70 %, і їх кількість знову знижується до 25 — 30 % в Донецькому басейні. Горіхи, на загал, складають тут від 1 % до 3 % усіх інших пород дерев. Яблука зустрічаємо дуже багатьох гатунків та маловідомих у Східній літературі, як і загальнозвідомих, напр.: р.т. Симиренко, Антонівка, папірівка і т.д., або гатунків чужинецького походження, як: ранет зимовий, золотий, шампанський, сірий французький, бельфлер, пачин літовський і ін. На півдні і південному заході високоякітovими є гатунки Кримського походження. Також різноманітність являють собою гатунки груш. Західні фрукти звичайно володіють чудові бери і бергамоти, німецькі гатунки разом з відомими українськими: глеки, джут, санданки, цитринки, ільїнки і ін. Недзвичайно добре щильні, до меєть усі ці гатунки, населення завжди вирощувало в насіння місцевих яблук і груш / *Pirus communis*, *Pirus communis* /. Серед цих дерев відрізняються дуже міцною системою коріння, сильним ростом і морозостійкістю. В лісах України можна ще й тепер знайти в дикому стані доосині великоціліні і смачні відміни яблук і груш. Слід зауважити, що змерелами продуктивних садових форм / яблучні, жердolів і ін. / є деякі місцевості Середньої Азії, де світли вчені шукати їх первісних форм.

З гатунків вищень найбільш популярним є гріот український, або звичайно "чорна" вишня. Гріот український являє собою дрібну, рожевочервоного кольору ягоду із сильно заарваним еоком. За своїм хемічним складом ці вишні мають шукрів 12-15 % / прото наближаються за кількістю цукру до цукрового сиропу / та коло 1,5 — 1,8 % яблучної кислоти. Ці вишні багаті на вітамін "С". Всі вітамінні показниками, вишні Українські є вище від багатьох зідомих в Європі гатунків і дуже піддаються до консервування. Найбільш поширені вишні не Київщині, де ними обсаджують межі садів і го-

родів. Такі зарости вишень уздовж плетених тинів створювали т.зв."вишняки". Черешні білі /дрогана, денисена/, рожеві, червоні і "чорні" мають найбільше поширення на Мелітопольщині, а в менших кількостях зустрічаються по всій Україні.

Сливи мають дві відміни, а саме: такі, в яких кісточка відстae від соковитих тканин, голсвний гатунок - угорка, та ті, в яких кісточка не відстae - черкуша та ін. Дерева слив насаджені, звичайно, не за витримими рядами: вони займають цілий сад або його окрему частину, що зветься "сливняком". Свочі угорки української значно менші від овочів сочинських слив /Кавказ/ або від овочів слив південної Франції. Останні є на першому місці в Європі не лише за своїми розмірами, але й смаковими властивостями. Проте, вогка і тепла долина Дніпра могла б за кілька років стати чудовим місцем для плекання великоплідних гатунків слив та, мабуть, чи не зрівнялася б по цій культурі з оксиліцями Бордо, де виробляють найліпший чорнослив, або сушні сливи.

Найбільш відомий гатунок жерделів /абрикосів/ - червонощокий, якого культура дуже пошиrena вздовж берегів Чорного Моря і поширюється ще на північ від Січеслава. Проте, обмежена в жерделлях України кількість цукрів /лише 6-8 %/ позбавляє можливості виробляти сушені жерделі на зразок середньоазійських "урюків", або "хураги". Бресквина має поодиноке поширення на півдні.

З ягід найбільше за поширенням на Україні мають: смородина /ягода чорна, якої навіть зелене листя смердить; до речі, ягоди смородини мають вітамін "С" у багато разів більше, ніж яблука і вишні/ та перички червоні і білі. Останні є дорідніші, ніж відомі голландські гатунки, але багаті на цукри і кислоти /2,5 - 2,8 %. В садах є багато малини і полуниць. Культура полуниці, в зокрема, "коралка", яка дуже нідається до переносення, розташована, голсвним чином, на Житомирщині і навколо Києва. Зовсім мало в садах, не так, як в Англії, є агрусу, а гатунки його, крім американського гіркого, дуже пошкоджуються грибковими хворобами.

Нарешті, на півдні України і в долині Дністра кохаються у виноградництві. Виноград чорвоний і білий у цих місцевостях придатний є для споживання в свіжому вигляді та для виготовлення лише столових "сухих" вин /тебто несолодких, з кількістю алкоголью лише 6-8 %. Для виробництва юдзинків він не придатний, бо для цього потрібна сирівина, що мала б понад 10 % цукрів, що є в таких країнах, як: Туреччина, Середня Азія та інші.

В цілому, найбільше садів на Україні має Київщина і Поділля по обох берегах Збруча. На східних просторах у передвоєнне десятиріччя повсталі великі садові масиви колгоспів і радгоспів, що відрізнялися добірним промисловим асортиментом та поєднані були за всіма вимогами садової техніки. З'явилася "зелені фабрики" по кілька десят-

ків і соток хектарів загальної площі. Ці сади мали добре штучне зрошення. Там, де бракувало рівних площ, запроваджувалось терасування схилів, що раніше практикувалося в долині річки Дністра та в Криму. Ці заходи на Україні підготував талановитий її вчений проф. В. Семиренко, який продовжив в працю свого батька та за своєрідні лише погляди на розвиток українського садівництва заплатив життям разом із своїми колегами /мсь. Філіппіним, Щербиною, Пупком та багатьма іншими/.

Приналежність садів останньої категорії до системи соціалістичних експериментів, що в інших галузях господарства себе не виправдали, не обіцяє того, щоб ці сади заступили своїми врожаями рештки старих присадибних насаджень. Пригадуємо також, що старі сади мали кільку врожайність; причиною того була періодичність урожаїв, тобто один раз у дві-три роки, та високий ступінь пошкодження овочево-ягідних насаджень різними грибковими хворобами і комахами, зокрема осельцею.

Українські сади на порозі ХХ ст., як ми сказали, мали аматорський характер. Більше того, часто не можна було відрізнисти, де кінчався овочевий сад і починається парк. Так було біля великих садиб або в монастирських садах, так само було, але на значно меншій площі біля хати малоземельного хлібороба. І чи то ми візьмемо великі старі маєтки в околицях Сянника, чи то в околицях Путивля, чи то назовемо чи слені інші садиби, яких господарі навіть часом належали до чужих культур, але руки українських садівників насаджували сади і парки в однаковому стилі. В кожному повіті можна було бачити зразкові промислові сади, що, на жаль, належали чехові або німцеві. Ці заклади були високоприбуткові, але разом із тим, мало доступні для місцевого населення, а тому дуже мало впливали на засвоєння цієї культури в околицях.

Найкращим твором українського "зеленого мистецтва" є парк Софіївка в Умані. Досить широкі відомості про цей парк можна було знайти в музеях світових столиць. Насадженням його керував чужинець-фронтуз. Але мистецький твір цей дуже близький до напрямку в архітектурі, що ми його звємо українським барокко. Відсутність симетрії, багатство рослинних форм і фарб, різноманітність рельєфу й пов'язання його з дзеркалами води /ставками/ надають величавої задуманості цілому садові. Він величавий не за своїми розмірами, а за широким гоном гнучких алей; він вражає своєю урочистістю, бо ані форма самих рослин, ані їх розміщення не є "изані геометричними розрахунками. Отже, не штамбові дерева і шпалери і не стрижени кущі лігуструму вздовж прямих і вузьких доріжок характерні були для декоративної частини українського саду малого чи великого, а, перш за все, природні вільні форми рослин, що належать їй за її габітуром, властиві були скрізь. Ідея прикраси мешканевого будинку рослинами в україців є такою міцною,

що вони відкидали якісь та дешеві скляні кольорові кулі, крам'яні постаті дегенеративних, карлуватих садівників або мініяюрні гори-забавки, які ми спостерігаємо, наприклад, в австрійських квітниках. Барви українських квітників згорою і до землі були густі і різноманітні: жовтий соняшник, червоні рожі, троянди, жержини, різокольорові айстри, сині півники і дзвінки, наречті знесу, жовті чорнобривці, повіники, червоні фльокси, крассля, маки і килимовий барвінок, що його Західна Європа заступає чужоконтинентною портулякою. Все це наочувало красою в усій місяці сезону те найдорожче місце для людини, де вона працювала, опочивала і виховувала нове покоління. Велені вінця квітників обсаджувалися: шовковою травою, м'ятою, любистком, шавлією. Стежки з квітками врізувалися в овочево-ягідний сад, а останній сплітався з парковою частиною. В малоземельній садибі, може, всі ці частини саду нараховували по кілька десятків метрів, але стиль насаджень був одинаковий. Хоч три тополі, хоч один дуб, посаджений ще дідом, хоч липа чи то біля воріт, чи то в кінці саду, але підкреслювали вони, часом на шкоду овочевим деревам, що господар, поруч з практичними цілями, шукає і задоволення своїх естетичних вимог, або зберігає родинні традиції. До речі, треба пригадати, що на наших очах зникає — відмирає скрізь на Україні, оспівана цілим народом, тополя. Це той "український кипарис", що прикрашував наші краєвиди, у природних формах якого українець, мабуть, вбачав висоту і шляхетність своєї духовості. Так, як колись на заході, можливо, шанували штучну готику. Серед декоративних дерев України було багато лип, білої акації, каштанів, дубів, шильткових, калини, черемшини, шовковиці. З кущових рослин найбільш улюбленими були: бузок, жовта акація, бузина, шипшина, глід та інші, які являли собою високі і густі зарости і тим відрізнялися від західних "причесених" та низьких кущових рослин. І чи то ви йшли по квітнику, чи в овочево-ягідному саду, чи парком, — вас захищала скрізь тінь від сонячного проміння, вас вражала густота віття і соковитість природньої трави. Це не були розріджені англійські парки, де площа під деревами незначна, а очі блукують на просторих однomanітних газонах рейграу. Це не були німецькі овочеві сади з високоштамбовими і ніби цілком між собою подібними деревами. Ні, віти старих яблунь починалися не з півтара або двохметрової височини, а вже від першого пів метра над землею. Завжди перекопана земля від короною дерева і вибілоний отсвібур надавали ще більшої врочистості загальному виглядові садів. Але й цим ще не обмежувалася українська любов до рослин. Коли природа давала взимі відпочинок садові, в покоях теплих будинків квітували пеляргонії, примули й олеандри. В заможних родинах плекали до Великодня голландські гіящини; прстє, кожний дім у більшій чи в меншій кількості викохував вічнозелені: кактуси, аloe, пальми, цитриново дерево та інші, ні відчутую-

чи ними навесні, коли знову розцвітали сади. Сад на Україні являє собою ніби єдне ціле з домом, тобто, наче службі для погання мешканського простору господаря і його родини. В саду вліті обідали, спали, бавилися.

Часи минають. Сади старіють. Їх навіть вирубають на паливо, якщо низькі врожаї хлібів на плодючих колись просторах дають мало соломи та й вона вже не належить хліборобові. Сади відмирають, бо в трагічно невідомому зникає розшматоване родина і немає кому заопікуватися процесом в саду. Іноді для зниження добробуту родини земельна "реформа" несподівано переділює сад новою межею і віддає цей маєток до загального і ненажерливого користування.

"Але постануть що й нові сади! Ті сади, які буде садити батько разом із своїми дітьми, знаючи кожне дерево і пильнуючи його до старіння!

У нових садах буде добірний асортимент, буде по-новому розпланована площа. Отже, сад не являтиме ніби чудового, але мало раціонального господарства. Нові сади відповідатимуть високій світовій агрономічній техніці і, разом з тим, традиційним вимогам щодо естетики. Вони даватимуть промислову сировину, що створить великі експортові можливості країни. Україна на сході Європи зеступить ролю багатої садами Каліфорнії /в Півн. Америці/. Тоді український робітник і інтелігент буде річно споживати не 15-20 кг ягочів і ягід, а 200-300 кг, як це є в найбільш цивілізованих країнах світу.

Україна квітуватиме! Ті самі квіти будуть її прикрашувати, але вільні руки садівника по-новому пильнуватимуть власні рослини.

—ooooooo—

С.Бутенко

КУБАНШИНА.

/Короткий географічний наркес/

Кубань — одна з найсхідніших українських земель — займає південно-західну частину Півкінського Кавказу, простягаючись від $45^{\circ}50'$ до $43^{\circ}10'$ північної ширини і від 27° до 43° східної довжини /від Грінвіч/. На півночі землі цього краю сягають до Ставропольського лиману, а найпівденніша його частина сягає верхівок могутнього двоголового Ельбрусу. На півночі Кубанські землі межують з Донщиною, на північному сході — зі Ставропіллям, на південному сході — з Територією і на півдні — з Грузією та Абхазією. На південному заході й заході береги Кубанщини міють Чорне й Озівське моря.

У цих межах територія Кубані займає понад 90 тис. кв. кілометрів. Свою територією перевищує Кубань більше, ніж у два рази Швейцарію, майже дорівнює Португалії і значно більша Бельгії та Голландії, коли їх узяти разом.

Поверхня Кубанщини ділиться на дві майже рівні частини: гірську й степову, або т.зв. Кубанську низовину. Кубанська низовина простягається між Озівським морем на заході і Ставропольською височиною на сході; північну її межу творить ріка Єя, ріка Манич та озеро Гудило; на півдні вона сягає, аж по Кавказьке підгір'я. Кубанська низовина — це ідеальна рівнина, що підвищується поступово до сходу й півдня. Лише звідка на півдні її поверхня зрита балками.

У сиву давнину Кубанська низовина являла собою морську землю. Могутні води, що збігали з Кавказу, занесли її поступово верствою осадових матеріалів /глеїв, пісковиків/, тощиною в сотні метрів. Зверху все це покрилося верствою лесів і чорнозему. Верства чорнозему сягає іноді багатьох метрів.

Найбільша ріка — Кубань /"Куман" — так звали нагайці і "Пінз" — так звали черкеси/; від якої й пішли назва цієї частини українських земель. Кубань бере свій початок на найвищій верхівці Кавказу — Ельбрусі, трьома рукавами: Хурауком, Улуксом і Учкуланом, який стікає з головного хребта на захід від Ельбрусу. Спочатку Кубань тече глибокою долиною на північ, як руничка гірська ріка. Біля станиці Невинномиської вона покидає свою долину, вирівнюючи свій спад, навертає на північний захід і недалеко від станиці Темікъекської прямує майже на захід. Кубань покидає гори під Армавіром і далі тече вже низовиною. При шилі ріка ділиться на рукави і творить дельту. Один з рукавів, власнє Кубань, тече до Темрюцької затоки Озівського моря, а другий — Протока — втікає в Озівське море біля Ачуєва. Дельта Кубані, як і цілій Таманський півострів, багниста.

Загало тут сазер, невеликих річок, рукавів, ериків і болотяних вулканів. Найголовніші донині, які Кубань сприймає з лівого боку, такі: Дзвут, Тиберда, Малий і Великий Зеленчуки, Уруп, Наба, Біла, Псекупс, Абіпо і ін. В правого боку Кубань приймає донині інше в верхній течії: Мора, Іжегута, Джаганас і Невинка. Долина Кубані має понад 700 км з басейном близько 50.000 кв. км. Кубань судноплавна до Катеринодару /тепер Краснодару/ і вище. Вліті і, особливо, після танення снігів та великих дощів Кубань стає багетоводною й камутною. Тече Кубань, за виключенням низу, швидко й бурхливо. Надзвичайна краса і малюсіність бурхливих верхів'їв Кубані та величність спокійно-швидкої течії її багетоводних низів дали натхнення кубанському українцеві співати її в своїх піснях. Кубанський козак, нащадок славних запорожців, співує Кубань так же, як і тихий Дунай. У безмежних степах і в недоступно-грізних горах Кубанщина чути й досьогодні грекесну мелоцію:

"Тихо-тихо Дунай воду несе,
А що тихше дівка косу чеше"...

Але що поетичніше звучить паралель до цієї пісні:

"Тихо-тихо Кубань бережечки заносить,
А що тихше молоденький козаченко свого батька-стамена просить"...

Північною частиною Кубанщини, впадаючи до Сівського моря, пробігають тиховодні степові річки: Зя з допливом Кугоезю та Осмикю, Челбаси, Бейсуг, Бейсумок, Кирпилі і ін. Впадаючи в Сівське море, ці ріки утворюють лимани: Вільський, Бейсуський, Кирилльський, Ахтарський, Курчанський та Ахтанизівський.

Для Кубанщини величезне значення мають найвищі гори цього краю — Кавказ. Могутні гірські хребти, пориті глибокими долинами рік, крути схили, вкриті темними пралісами, верхівки білють віковічними снігами й льодовиками. Спостерігача, що дивиться з дзволишніх столових рівнин на цих могутніх, піднесених до неба велетнів, охоплює подив перед величністю їх красою пророди та її таємних сил. В сиву давнину народи створили про Кавказ яскраві, кольористі легенди. Кавказ для народів стародавнього Сходу був житлом богів. Зокрема, для греків Кавказ був місцем, де перебували герої, місцем, де мучився, покутував до схелі, Прометей, що, наперекір всім богів, передав людям огонь з неба. Немов магнет, тягнув Кавказ до себе всіх своєю височінню, красою та неприступністю і був притулком для багатьох народів.

До Кубанщини належить одна третина всього Кавказького хребта, починаючи від низьких схилів біля міста Анапи й до найвищої верхівки Ельбрусу /5.693 м/. Північно-західна частина цього хребта низька і являє собою ряд схилів та низьких гребенів, але в напрямку південно-східному стає все вища й вища. Західна частина Кавказу, який

наломить до Кубаніни, звєтесь Чорноморським Кавказом. Це, порівнюючи, низькі гори, що не перевищують майже ніде межі лісів. Чорноморський Кавказ тягнеться до т.зв. гірського масиву Схтен. Від Схтену й до верхів'їв Кубані тягнеться Кубанський Кавказ. Тут гори значно вищі, на них з'являється зона Альпійських луків, над якими часто височують скалі, вкриті січними снігами і де-не-де льодовиками. Вже недалеко Схтену з'являється великі шпилькові ліси, які не властиві Кавказові Чорноморському.

На верхів'ях Кубані гори ще вищі, на них лежать величезні снігові поля й льодовики. Найбільші льодовики: Гендерайський на верхів'ях Улу-Кома, льодовик річки Уч-Кулана, льодовик Куркутлю і ін. Від головного хребта відходить багато відгонів. Самий цікавий з них Ельбруський, на якому знаходимо одну з найвищих верхівок Кавказу — двоголовий Ельбрус, що являє собою згаслий вулкан.

Рівнобіжно до головного хребта в 50 км від нього тягнеться хребет Чорних гір. Цей хребет перерізується Кубанню та її допливами, що беруть свій початок на головному Кавказькому хребті та його відгонах. У самій східній частині Кубаніни проходять відгони Ельбруса, які, поступово знижуючись, тягнуться до Кумо-Маничської заглибини і являються подорожділом для річок, що течуть у Чорне і Каспійське моря.

Через велику висоту й круті схили, гори Кавказу трудно доступні. Перевалів небагато й лежать вони на значній висоті. Найзначніші з них: Гойх, через який іде залізниця від м. Армавір до Туапсе, та Кіухорський, на якому є єдині в моряні випадає сніг і сполучення через нього припиняється. Є ще декілька перевалів, на які ведуть лише вузькі, криві, звичайні над прірвами стежки, по яких можна пропти лише влітку.

Чорноморський Кавказ складається в основному з вапняків з юрської й креціяної системи. На схід від Схтенського масиву основу хребта складають кристалічні породи /граніт, гнейс і ін./. Чорвоний граніт знаходимо в щільні річкам Білої, є сієні на верхів'ях Доута. На Ельбрусі переважають вулканічні породи — порфіри й трахіти.

Кліматичні умови степової й гірської частин різні. Клімат Кубанської низовини теплий і лагідний. Середня температура січня вища, ніж -2° , в літні температура перевищує 23° . Спадів достатньо. Їх сума більша в напрямі гір. На північ від ріки Кубані опадів менше, клімат сухий, степовий з жаркими східними вітрами. Клімат гористої частини більш зологий, має теплу зиму й гаряче літо.

Рослинний світ багатий. Зустрічаємо самі різноманітні рослини, починаючи від моху й кінчаючи виноградом. Міняється рослинність у залежності від ґрунту, кількості опадів, висоти над рівнем моря і т.д.

Найбільша рослинність на Чорноморському узбережжі. Тут зустрічаємо представників середземноморської

рослинності. В дикому стані росте виноград, малина, грецькі горіхи та інші овочеві дерева.

Іпількові дерева в горах розрізняються пихтою, ялиною, сссною, тисом і іншими. З листяних дерев на північніші зустрічаємо дуб, бук, декілька видів кашта, ялпу, яблуню, грушу, дикий черешню, сливу, каштан чинара; з плодових ягідників росте смородина, агрус, малина і ін.; з ліан – пурпур, ломонос, виноградні лози та інші.

Площа лісів займає 20 % всього простору. Північна частина Кубанських лісів не має.

Тваринний світ у степової частині Кубанщини бідний, зате гірська частина на тварини значно багатша. Тут водяться олені, дикий кози, сарні, дикий свині, ведмежі, вовки, лисиці, барси і ін.

Багато також різних птахів. Зустрічаємо гірських тетерюків, гірських індиків, фазанів, орлів і т.д.

З плазунів у горах і степах живуть: черепахи, гадюки, вужі, жовтобрюхи та декілька видів ящірок.

У річках, озерах і морях багато риби: єорель /у гірських річках/, осетри, севрюга, білуга, оселедці, тараня і ін. Найбільші рибні промисли – Ачуевські.

8 мінеральних багатств на Кубані зустрічаємо: кам'яне вугілля, алябастер, салітур, залізо, нафту, гірський віск, сіль і ін. Особливо, зростає добування нафти /в районі Майкопу і на Таманському півострові/.

Мінеральні води зустрічаємо в багатьох місцях. Найцікавіші з них Ісакупські /"Горячий Ключ"/ і Тыманські води.

Не можна не відмітити що т.зв., обслоні вулкани на Таманському півострові, що їх місцеві українці звуть "пеклами". Разом з болотом вони викидають каміння, коріння рослин, а іноді й уламки стародавніх речей.

Населення Кубанщини українське, за винятком деяких невеликих гірських теренів, що заселені гірськими арабігеними племенами, та деяких пунктів у східній частині, де живуть росіянин і інше населення. Українське населення – це, здебільшого, нащадки запорізьких козаків, які поселилися тут з кінцем ХУІІІ ст., після зруйнування Запорізької Січі 1775 року.

Не дивлячись на русофікатську політику Росії, кубанці добре зберегли свою мову. Говорять соковитим південно-східним українським діалектом.

Як і на всіх просторах нашої Ватиківщини, так і на Кубані – українська пісня супроводить кожний крок життя кубанця. Деякі мотиви й пісні на Кубані збереглися навіть крає, ніж на інших теренах України. Правда, деяких пісень, у сплу щілого ряду обстанин, може не почути. А це, здається, так недавно можна було почути в станицях лагідними місячними вечорами журавливу козацьку пісню:

"А вже років двісті, як козак в незолі,
Понад Дніпро ходить, викликав долю:

—Гей вийди, доле, із єси,
Визволь мене козаченъка із біди!..

У боротьбі з місцевими гірськими племенами козаки поширювали свої володіння і досягли схилів Кавказу і Ставропільської височини. Козаки мали свою самоуправу, великі права й вольності. Поруч з козаками, осідало й інше населення, головним чином, українці з перенаселених частин України. У боротьбі за освоєння краю на Кубанщині виробився надзвичайно працьовитий і енергійний тип українця. В основному — це козаки. За працьовитість і енергію земля заежди платила їм щедро своїми багатющими плодами.

Населення мешкало переважно в сільських місцевостях, званых станицями, що зберегли назви запорізьких курінів або назви тих українських міст і місцевостей, звідки походять їх мешканці. Так, наприклад, станиця Брюховецька — колишній Брюховецький курінь Запорізького війська, станиця Старо-Шербінівська — Шербінівський курінь, станиця Уманська — Уманський курінь, станиця Рогівська — Рогівський курінь, станиця Старо-Дерев'янівська — Дерев'янівський курінь, станиця Канівська — Канівський курінь, станиця Кущовська — Кущовський курінь і т.д. При розміщенні курінних селищ на Кубанських просторах багато курінів, поділивши, поселилися в різних місцях, чому й маємо такі назви, як станиця Старо-Мінська й Ново-Мінська, Пашківська й Ново-Пашківська і т.д.

Найбільше місто Кубанщини — Катеринодар /теперішній Краснодар/ розташованій над річкою Кубанню. Засновано його чорноморськими козаками в 1794 році. Має понад 250.000 мешканців. Це головний центр торгівлі сільськогосподарськими продуктами й важливий промисловий осередок. Тут маємо фабрики деревообробної промисловості, одягової, рільничої, слімкої та дистилярні нафти. Сособливо виділяється слімковий завод "Саламаз" і дистилярня нафти.

Місто являється науковим центром краю. Тут розміщено багато загальноосвітніх і спеціальних середніх шкіл, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Перед війною місто мало такі вищі навчальні заклади: 1. Педагогічний інститут /до 1933 року мав і українські факультети; 2. Медичний інститут; 3. Зерновий інститут; 4. Інститут Виноградництва і Виноробства; 5. Інститут Тютюнів; 6. Інститут Маргарину.

У місті та його околицях і окремих станицях було розташовано такі науково-дослідні установи: 1. Науково-дослідний інститут Тютюну; 2. Науково-дослідний інститут Етеро-слімок; 3. Науково-дослідна станція Бавовництва; 4. Науково-дослідний інститут Маргарину; 5. Науково-дослідна станція Тваринництва; 6. Науково-дослідний інститут Української Мови і Культури /існував до 1923 року/.

Крім цього, було ще багато інших науково-дослідних установ: станиці, окремих лабораторій, опорних пунктів і філій окремих інститутів.

Міста, розташовані на підгір'ї, розвинулись у наслідок розробки мінеральних багатств, зокрема, Майкоп, що має усюду більше 50.000 мешканців. Це східний дебування нафти і її переробки. Частіше нафті видається нафтопроводом до Таманської кокотні Туапсе /понад 85.000 мешканців/, де її переробляють і вивозять. Найбільший порт Ново-Азовськ /близько 100.000 мешканців/ має до війни велики фабрики рибних консерв, величезні заводи побудови тракторів і найбільші цементні заводи. Тут же величезний елеватор, через який проходило міліони центнерів зерна для заливу. З інших важливих портів слід відмітити Сім'єк /понад 45.000 мешканців/, Анака, Темрюк і Приморсько-Ахтарський. Через ці порти вивозилося за кордон міліони центнерів хліба, сілі, версти, пшениці т.д. Всевім, головним чином, сільськогосподарські й фабрично-заводські машини, мануфактуру, машинамети та інше.

Головне заняття населення – хліборобство, дякуючи родючості ґрунту, поміркованому кліматові, недавній під працездатності населення й добрій обробці модерними машинами – врожаї пшениці, ячменю, вівса, соняшника, кукурудзи та іншого зерна були такі великі, що кожного року з Кубані за кордон і в центральну Росію вивозилося міліони центнерів зерна і борошна найвищої якості. Лише однієї пшениці збиралося близько 120 міліонів пудів і соняшниково-го насіння на олію – 20 міл.

Вознівилася Кубань і своїми садами та виноградниками. Тисячі гектарів виноградників і овочевих садів розташовано довкола Катеринодару, Анапи, станиць Полтавської, Слав'янської та інших. Під лагідним сонячним промінням візривають янтарні грона найкращих сортів винограду, – запашні й солодкі, "як мед"; плоди персиків, абрикосів, грушек, черешень, слижок і т.д.

Міліони літрів вина найвищих гатунків, до пам'ятного включно, виробляється на виноградниках Краснодару, Анапи, Абрау-Дюрсо.

Високогатункеві запашні тютюни ростуть на плантаціях Кубані й, особливо, в районах Майкопу та Краснодару. А на багатьох кубанська земля родить такі великі й цукристі кавуни та солодкі, з ананасним ароматом, дині, якими не може підражатися жодна країна. Крім цього, буйно почала розвиватися в краю й фабрично-заводська та доморобна промисловість. Особливо розвинулась олійна, борошномельна, деревоброцна, тортакова та видобування й дестилляції нафти.

Не можна не відмітити і нові культури, які почали культивуватися на Кубані лише в останні десятиріччя і кілька років. Сюди треба віднести бахчевну, рисок, арахію, чай, рицина, канатник і цілий ряд лікарських рослин: камфорний базилік, горицвіт тощо.

ІВ. Рудевський

М Е Т А Л Е В І С Т О П І.

/Загальні відомості/

Техніка, промисловість, механіка розвинулися лише тому, що людина вивчила властивості металів і зуміла використати їх. Успіхи сучасного машинобудівництва, авіації, автомобілізму, засобів військових нападів і оборони безпосередньо звязані з застосуванням металів, а особливо, стопів.

Основою народного господарства є важка промисловість, а кістяком її — чорна металургія. Але не лише чорна металургія задовільняє найрізноманітніші потреби виробництва і виготовлення матеріалів для механізмів. Комбінуючи різні металі в різних пропорціях, можна утворювати стопи з найрізноманітнішими властивостями. Під назвою стопів розуміємо затверділі розчини металів одного в одноному. Такі розчини не є хемічними сполуками в науковому розумінні, як не є вони й звичайні мішаннями. Але в стопах зустроїчаемо іноді цілий ряд сполук, подібних до хемічних, хоч складники їх не дуже відрізняються своїми властивостями. Відоме бо старовинне правило, за яким у сполуку вступають і легко зважають лише ті елементи, що різко протилежні своїми властивостями. У випадках творення стопів ми ж якраз і зустроїчаемся з порушенням цього правила. Це тому, що в стопах проходить у момент їх творення перегрупування атомів окремих металів, і атами ці замінюють одні одинокі у новоутворених кристалах стопів. Уже таке розташування атомів не може не вплинути на властивості стопи.

Застосування звичайного правила рівноваги до процесів творення однородних кристалів у стопах указує на можливість виникнення особливих хемічних сполук у стопах, а наявність таких сполук надає стопам найцінніші механічні властивості. Безперечно, існує певне, особливо корисне співвідношення в розташуванні атомів у стопах, що дає найціннішу атомову будову в кристалах стопу. Треба знати таке взаєморозташування атомів у кристалах для окремих стопів і вміти його досягнути. Металі — тіла кристалічні і форма кристалів буває найрізноманітніша. Як показали досліди, кристалі бувають найціннішої будови тоді, коли внутрішнє розташування атомів наближається до форми куба і коли всі вершини цього куба зайняті окремими атомами. Такого розміщення атомів у вершинах куба може не датися досягнути, а тому й стопи, наскільки із кубичною будовою кристалів, але з незовсім виконаними вершинами не можуть дати найціннішої структури. Шоб примусили атоми зайняти вершини куба в кристалі, очевидно, треба досконало знати властивості самих атомів.

Наука про стопи — металографія, що зникла десь

у другій половині XIX ст. і була керована такими вченими, як Сенсід, Жо-Фатальє, Гіббо, — давала для техніки дуже цінні в користі матеріали.

До кінця XIX ст. і на початку ХХ ст. такі стопи, як чавун, сталь, бронза, спін, бабіти, амальгама і інші лише використовувались. Тільки в XX ст. всі відомі на той час спопи починають доопіджуватися, винчатися, створюються нові стопи і виникає потреба винайдення нових стоп. Щироко розвивається дослідна робота в цій галузі.

Ч а в у н.

Що з давніх часів нам відомий залізний стоп під назвою чавуну. Єдиний чавун має такий склад:

Fe	-	94,5 - 87,5 %
O	-	2,5 - 6,0 %
S	-	0,5 - 4,0 %
Mn	-	1,0 - 2,5 %

Вуглець /C/ у чавуні може бути або в вигляді графіту, або в вигляді хемічної сполуки заліза з вуглецем — т.зв. цементиту /Fe₃C/. В залежності від цього розрізнюють два основні види чавуну. В першому випадку — чавун сірий, у другому — білий. Присутність у чавуні вуглецю в тому або іншому вигляді залежить від складу чавуну і, зокрема, від вмісту силіцію та мангану, а також від швидкого чи повільного охолодження. Чавун як матеріал — дуже цінний для виготовлення великих речей: плити, станини, грата тощо, бо в великих речах чавун, хоч і зберігає свою крихкість, та не дуже бояться ударів. Але для виготовлення малих речей він майже непридатний через недостатній опір ударям. Сось через що дуже цінна поява т.зв. "ковального" чавуну, який використовується для виготовлення частин сільськогосподарських машин, різних пристріїв у побуті і, навіть, деяких частин в автомобілях. Як виявилося, в сірому чавуні вуглець залишається в вигляді графіту, який при охолодженні чавуну приймає форму пелюсткових кристалів. Поява таких кристалів у чавуні надає йому неоднорідності, а також зменшує опір під час ударів. Дослідами доведено, що досягти домогтися перетворення графіту в чавуні з пелюсткової форми кристалів у кульки, як властивості чавуну змінюються на краща і виникає "ковальський" чавун. Таке змінення форми графіту в чавуні досягається багатогодинним витримуванням чавуну при 850° в піску.

Збільшення мангану /Mn/ в чавуні утруднює відління вуглецю в вигляді графіту. Збільшення ж Si до 20% приводить до появи в чавуні спірно-кислотних властивостей.

Сталі.

Велике значення має вуглецовдання чи цементація сталі, яка полягає в тому, що, напр., м'яка сталь протягом трьох годин при температурі 1100° нагрівається з деревним вугіл-

лем і вуглецем газом /спосіб Джолітті/. Способів цементування є декілька і при кожному з них на поверхні сталі утворюється дуже тверда плівка, а всередині сталь залишається м'якою, що захищає її від розламування при ударах.

Сталь з стопом заліза і містить у овоєму складі:

$$\begin{array}{ll} \text{Fe} & 99,5 - 98,4 \% \\ \text{C} & 0,5 - 1,6 \% \end{array}$$

Чим менше в сталі вуглецю, тим сталь м'якша. Мікрокопічні дослідження сталі показують, що вона складається з найдрібніших /перекрізм і мікрон/ кристаликів, які розташовані в певному правильному порядку. При нагріванні сталі понад $+700^{\circ}\text{C}$ розташування кристаликів раптово міняється, хоч і зберігає другий правильний порядок. Це спостерігаємо в сталі з малим вмістом вуглецю і таку сталь загартувати не можна. Якщо ж сталь має збільшену кількість вуглецю, загартування проходить при поганому охолодженні розпеченої сталі, бо при цьому виділяється певна частина вуглецю, яка своїм виділенням утруднює раптовість перегрупування кристалів. Але досягти цілком загартованої звичайної сталі не вдається. Лише введення до сталі таких металів, як нікель, хром, мангани, — облегчує повне гартування. Пояснюються це тим, що нікель при низькій температурі має таку ж криоталічну будову, як і залізо при високій температурі і навпаки. Таким чином уведення до складу вже п'яти відсотків ні дас змогу поснести гарт без особливих заходів, зануривши розпеченоу сталь в олію або в воду.

С особливістісті

Знання властивостей сталі і вміння комбінувати окремі металі в стопах привело до винайдення спеціальних сталей, які в останні часи набули дуже важливої ролі в техніці. Так, манган /Mn/ не тільки сприяє гартуванню сталі, а й надає їй особливої твердості і значної в'язкості.

Присутність кремнію /Si/ в сталі облегчує творення великих кристалів її, серед яких оксиди мають відсутні, бо кремній активно їх міцно сполучається з киснем, не залишаючи його вільним для творення металевих оксидів. Відомо ж бо, що оксиди металів у стаях сприяють утворенню тріщин якраз на границях оксидних плівок.

Залізні спеціальні стопи різноманітніше.

У хемічних виробництвах потрібні особливі стопи, які б добре протидіяли різним хемічним реагентам. Додаток до залізного стопу Ni і дає стоп, що довго зберігається незмінно не лише в воді, а й у кислотах. Особливо стійкими проти дії найсильніших хеміческих чинників заводської практики є стопи т.зв. неіржавіючої сталі /нпр., Cr - 17 - 25 %, Ni - 9 - 15 %/. При виготовленні стопу необхідно не лише підібрати відповідні складники, помогтися рівномірного розташування їх у стопі, а ще й піддати їх відповідній

тепловій обробці. Теплова обробка збільшує зважальну в експлуатації спорність стопи. Згадаємо сталь "Монель", широко використовуваний в Америці, який складається з 7% Cu - Ni - 37% Sn з додатками Mn і Fe, добре пристосований усім хемічним чинникам і дуже міцний у механічному розумінні.

Слід згадати широко застосовувані в електротехніці стомі міді і нікелю. Стоми ці мають ту особливість, що вони створюють високий опір проходженням електричного струму й дуже мало змінюються при зміні температури, чому їх широка використання, наприклад, для виготовлення реостатів. В таких стомі називемо константан /Cu - 60 - 80 %, Ni - 10 - 20 %/, металін /Cu - 30 %, Sn - 35 %, Al - 25 %, Fe - 10 %/, нікелін /Cu - 65 %, Ni - 32 %/ і інші. Але нікремо перевищує всі ці стомі своїми властивостями. Ніхромові наймають велике майбутнє в дальному розвитку електротехніки.

Легкотопні стоми.

Особливе місце в ряді стомі займають т. б. легкотопні стоми: стом Вуда /Bi - 50 %, Pb - 25 %, Sn - 14 %, Cd - 11 %/ має температуру топлення $+68^{\circ}\text{C}$, стом Розе /Bi - 43 - 50 %, Pb - 25 - 42 %, Sn - 16 - 25 %/ з температурою топлення $+182^{\circ}\text{C}$, в той час, як найлегкотопніший із цих складників Sn має температуру топлення $+232^{\circ}\text{C}$.

Для підвищення твердості легкотопним стомам додають Sb /стібій/. Відзначимо тверді легкотопні стоми: шпіннер /Sn - 91 %, Sb - 7,8 %, Cu - 1,2 %/, пеутер /Sn - 85 - 89 %, Pb - 12 %, Cu - 2 - 7 %, Sb - 2 - 8, Bi - 2 - 7%, друкарські стоми, бабіти /т.зв., білі стоми/. До цих останніх стомі ставлять вимоги, щоб вони одночасно були і м'які, і тверді. Звичайно, знайти ідеальні стоми, що задовільняли б ці потреби, одноразово не можна, хоч спроби використати їх не припиняються. Розвиток авіації поставив вимогу дати стоми міцні, стійкі, але легкі. Сось чому від важких біліх стомі, де основу становили Pb і Sn, почали переходити до стомів, де за основу беруть легкі метали - алюміній /Al/ і магній /Mg/. Такі стоми мають малу питому вагу, достатню механічну міць, легко виливаються і обробляються. Топлоіпровідність таких стомі висока, наприклад, при передачі тепла в двигунах - це незамінний матеріал, але, на провідників жаль, коефіцієнт теплового розширення їх значний. Для ліварних потреб застосовують тепер стоми алюмінію з 6 - 12 % міді, які необхідно загартувати й відпустити, бо тільки в цьому випадку вони набувають моці /твердості/ тому, що під час гарту сполука міді з алюмінієм розчиняється в консистенції алюмінію, а при відгартуванні повоні виділяється в вигляді ультрамікроскопічних кристалів.

Стоми алюмінію з цинком /до 10 %/ не потребують тепловій обробки, але зате мають і далеко менший спротив на розрив. Власне, найбільш вигідним стомом є стом 8 % міді і 14 % цинку з алюмінієм, бо в ньому твердість за рахунок

цинику збільшується ще наявністю міді. Надзвичайно цікавим стопом є т.зв. дуралюміній – 3 – 4 % міді, 0,5 % магнію з алюмінієм. Сполуки міді з алюмінієм і магнієм, що утворюються в часі гарту, досягають найвищого подрібнення, а при поступовому відгартуванні, що мусить тягнутися довший час, ці сполуки концентруються в мікрокопічні кристали й надають стопові надзвичайної твердості.

Спротив на розрив дуралюміна при густині 2,8 дорівнює, приблизно, 40 кг на мм^2 , пружність більше 35 кг на мм^2 , а відсування дорівнює 15 %, тобто властивості, що нагадують властивості хромонікелевої сталі плюс малу питому вагу дуралюміна.

Існує ще ціла низка інших, досить цінних стопів, над розглядом властивостей яких не маємо змоги зупинитися через обмеженість розмірів цієї статті.

Безперечне лише одне – в галузі стопів зроблено багато, але залишилося ще більше до роботи. До цього часу практично застосовано до виготовлення стопів не більше тридцяти металів і термічне оброблення стопів, яке різко змінює структуру й властивості їх. Звичайно, що залишається ще не вичерпані можливості використання інших металів як основи стопів, різного комбінування їх, термічного оброблення й дослідження тих перетворень, що відбуваються в стоках під час їх утворення. Во нам відомо, що чим складніше і характерніше перетворення відбувається в стопі, тим цінніших властивостей набуває він і такий стоп може ширше задовільнити потреби техніки, механіки й хемічної технології.

— ППППП —

Бальцбург, 18.3.1948.

Відомості i відгеси

З ЖИТТЯ УАПЦ НА ЕМІГРАЦІЇ.

Через відомі причини зв'язок між скремими окупантами зонами Австрої та Німеччини – утруднений. Лише останнім часом нам удається одержати дані про діяльність виші Церковної Зархії УАПЦ на еміграції.

Подаємо в скороченому вигляді найголовніші події з церковно-релігійного життя УАПЦ на терені Німеччини.

Вища Управління УАПЦ на еміграції.

14-16 березня ц.р. в м. Еслінгені /Вюртемберг/ відбувся Собор єпископів Української автокефальної Православної Церкви, під головування Митрополита Полікарпа. На Собор прибули: Митрополит Полікарп, Архієпископ Михаїл, Архієпископ Генадій, Архієпископ Ігор, єпископ Мстислав, єпископ Платон, єпископ Григорій, єпископ В'ячеслав і єпископ Оильшестер.

Собор ухвалив створити вищі управління УАПЦ на таких основах:

Найвища Церковна Влада, належить Соборові єпископів. Голова Собору – Митрополит, виконавчий орган – Священий Синод, що складається з Митрополита, Заступника, Секретаря і одного члена. Змінні члени Св. Синоду обираються на один рік.

До Св. Синоду ввійшли: Митрополит Полікарп, Архієпископ Михаїл /Заступник/, єпископ Платон /Секретар/ і єпископ Мстислав /член/.

При Св. Синоді існує Синодальна Канцелярія з місцем осідку в м. Еслінгені, Мартінштрасе 23.

На Св. Синоді, серед інших, винесено такі ухвали:
1. Посилити пастирську опіку над вірними і місійну освітню працю серед них.

2. Створити центральний орган УАПЦ при Синоді: "Держава і Життя". Цей орган видається в Еслінгені.

3. Укладено було "Сокружене Послання до Святійших Патріархів, Блаженніших Митрополитів, Високопреосвященніших Архієпископів і Преосвященніших єпископів усіх Автокефальних Церков Св. Охіднії Вселенської Православної Христової Церкви". В Посланні коротко передано історію Української Православної Церкви з підкресленням подій 1921 року і необхідності деяких канонічних порушень у цей час. Пе-

реказано далі про відновлення єпархії в 1942 р., про розбиття її акцію т.зв. "Автокефальної Церкви" та, нарешті, про події останніх років. Послання закінчується проханням "прийняти до уваги все вищесказане про УАПЦ і про слушні та законні домагання Українського Народу мати свою автокефальну Церкву і подати їй братерську в Христі руку молитвенного єднання".

На Соборі намічено такий поділ єпархій: Арх. Михаїл – Мюнхен, Арх. Ігор – Авгсбург, Єп. Григорій – Вестфалія /англ. зона/, Єп. Платон – Еслінген, Єп. В'ячеслав – Бад-Кісінген, арх. Генадій – Зальцбург /Австроія/, Єп. Володимир – Байройт, Єп. Мстислав – Баден, Єп. Сергій – Констанц.

Як відомо, Архієпископ Генадій через низку причин до Австрії не прибув. В останньому часі він відмовився від опіки над віруючими в Австрії. Це сприяло підсиленню діяльності деяких безвідповідальних осіб на терені Австрії, які за той час зробили чималу шкоду нашій Церкві.

Відносно скликання Всеукраїнського Собору єпископів, духовенства і мирян винесено таку ухвалу: "Важати, що скликання такого Собору не може бути перегедене незначною частиною Церкви поза міліоновою її паствою на території України; це торкається скликання Собору УАПЦ на еміграції, в якому б узяли участь єпископи, представники духовенства та мирян для обмірювання потреб тої Церкви в теперішніх змінених умовах еміграційного життя, то в даний момент справа та не є можливою до зреалізування.

Священному ж Соборові доручається зайнятися вивченням і опрацюванням потрібних матеріалів для скликання такого Собору, коли для того наступлять відповідні передумови і спроможності".

Становище Св. Собору єпископів УАПЦ в спраї примусового навернення українців греко-католиків на російське православ'я.

Обговоривши події, що заінтували в церковно-релігійному житті на західно-українських землях, Св. Собор виніс таку ухвалу:

"Веручи до уваги факт, що Свята Православна Вселенська Церква ніколи не одобрювала насильницького навернення людей до того чи іншого християнського віровизнання, бо і сам наш Господь Ісус Христос нікого не примушував, лише кликав, Св. Собор єпископів УАПЦ осуджує таку некрістянську акцію, скеровану на сягнення політичних цілей, що мають на меті винародовлення українців. У хвилину тяжких прoso іофір, що їх сьогодні складають греко-католики, Св. Собор єпископів висловлює їм своє братерське, шире і сірдечне співчуття та звертається до Всеомогучого Господа Бога з гаражовою молитвою, щоб Він скоротив їхні терпіння та відвернє від них це насильство".

Друга Сесія Св.Синоду.

14-17.УІ.1946 р. в м. Колінгені відбулася друга сесія Св.Синоду.

Подаємо до відому найважливіші ухвали цієї сесії, що вміщені в комунікаті № 5, від дня 17.УІ.1946:

"§3. У зв'язку з дозвіллю Високопреосвященішого Голови Синоду, Митрополита Полікарпа, в справі створення Комісії для підготови скликання Всецерковного Собору УАПЦ на еміграції, постановлено:

а/ Приймаючи до уваги Постанову Св.Собору Єпископів, від дня 16.III.45, 9ІІ, доручити Св.Синодові справу підготови і скликання Всецерковного Собору УАПЦ на еміграції з участю Єпископату, духовенства і вірних, та, спостерігаючи сепаратні виступи окремих осіб і т.зв. "Комісії в справі підготови до скликання Всецерковного Собору УАПЦ за кордоном" без благословенства й уновноваження на писемні Високопреосвященнішого Митрополита Полікарпа Св.Синоду, вважати існування подібних самозванчих комісій і сепаратні виступи окремих осіб за недопустимі і шкідливі для УАПЦ.

б/ Св.Синод по ознайомленню із зібраними матеріями щодо скликання Собору з Єпископату, духовенства і вірних,уважає доцільним попередити цей Собор скликанням Передсоборного З'їзду.

в/ Для підготови скликання Передсоборного Церковного З'їзду, покликати комісію в складі 7 осіб із Високопреосвященнішим Архієпископом Михаїлом у проводі.

г/ У зв'язку з сучасним станом нашої еміграції, ухвалено звернутися в імені Св.Синоду до духовенства і вірних УАПЦ на еміграції з відповідним Посланням, у якому запокоїти всіх, закликати до єдності, згоди, любові, чуйності і послуху своїм духовним та громадським провідникам, візначивши, що як Св.Синод, так і наші громадські організації думають про майбутнє нашої еміграції і нав'язують у цьому напрямку зносили з нашими закордонними організаціями і владою."

Сдночасно ухвалено опрацювати і надіслати до СЗН матеріял у справі правного положення та в справі можливого розселення на еміграції Єпископату, духовенства і вірних УАПЦ як церковно-релігійних трудових громад, і просити про видачу сообстих документів, що давали б можливість свободного руху по світі.

д/ Приймаючи до уваги потребу наукового органу, який би переглядав, корегував і затверджав проекти церковних видань; прийняти внесений проект Статуту Українського Православного Богословського Наукового Інституту, опрацьований проф. І.Власовським, і заснувати цей Інститут.

е/ Запроектувати видачання при Інституті "Богословського Вісника" як орган Синоду УАПЦ.

е/ Запроектувати видрукування напрестольної Св.Евангелії, Служебника, узгідненого Комісією в Брєславлі

в 1944 році." Обговорено також проект відкриття Богословсько-Педагогічного Інституту в Мюнхені і Богословської Школи в Ульмі.

Третя Сесія Св.Синоду.

24-26.УІІІ.1946 р. відбулася в місті Мюнхені /Блюменштрасе № 30/ Третя Сесія Св.Синоду. На Сесії обговорено низку актуальних питань з нашого церковно-релігійного життя і прийнято по кожному питанню певні рішення, серед яких найголовніші ось такі:

1. Намічено практичні заходи і асигновано відповідні кошти на видавання в м.Мюнхені при Св.Синоді місячника п.з. "Богословський Вісник", під редакцією проф.Власовського.

2. Ухвалено продовжувати видавання церковно-богослужбових книжок, які в цей час дуже необхідні.

3. Укладено і затверджене програми викладання Закону Божого в народних школах і гімназіях.

4. Ухвалено мати при Епархіяльних Управліннях епархіяльних місіонерів, на яких покласти завдання:

а/Періодичне відвідування парафій округи для ознайомлення із станом церковно-релігійного і парафіяльного життя на місці.

б/Висолошування по церквах проповідей та переведення бесід на релігійні теми.

в/Санкціонування із станом навчання релігії по школах округи.

г/Ознайомлення з діяльністю Церковних Братств і уділювання їм вказівок.

5. Намічено заходи щодо встановлення контакту з усіма православними церковними осередками в усьому світі, з метою об'єднання в спільній ідеї УАПЦ та координації практичних дій. 6. У справі опіки над українцями православного віровізнання в Австрії ухвалено:

а/Уділити Архієп.Генадію, що мав їхати до Австрії, на його прохання з дня 28.УІ.ц.р., відпустку до осінньої Сесії Св.Синоду Єпископів, а то з приєзду його хвороби.

б/З уваги на політично-адміністративні перешкоди, які утруднюють одержання перепустки до Австрії для когось з Єпископів, тимчасово призначити Адміністратором Митрополита УАПЦ на Австрію митрофорного протоієрея о.Данія Сагайдаківського в Лянцеку.

7. Відкрити Богословську Педагогічну Академію УАПЦ в Мюнхені з чотирирічним реченищем навчання. Затверджено Статут цієї Академії. Почесним Головою Академії – Митрополит Полікарп, урядувачем Головою – архієпископ Михаїл. На перші потреби Академії асигновано в розпорядження кураторії відповідні кошти.

Наочупна IV Сесія Св.Синоду УАПЦ буде скликана за три дні до сусідньої сесії Св.Собору єпископів УАПЦ, яка має відбутись у Корнбергт /Грос-Гессен/.

СВЯТО УАПЦ.

По закінченню III Сесії Св.Синоду, 26.VIII.46, Митрополит Полікарп з духовенством відслужив Св.Літургію з молебнем за єдність Церкви.

Після Літургії, яка пройшла дуже вроčисто, відбувся спільний обід з численними чужинецькими представниками.

УАПЦ за океаном.

"В вірогідних джерелах дізнаємось, що цього року в США та Канаді відбудуться ювілейні Всецерковні Собори Української Автокефальної Православної Церкви, що її очолює Високопреосвящений Архієпископ Іоан Теодорович, якого Всеукраїнська Церковна Рада призначила на це служіння ще 1924 року. Його особічності, організаційним здібностям та керуванню треба завдячувати систематичний і успішний розвиток УАПЦ за океаном.

Згадані Собори мають увінчувати Архієпископа Іоана вдень ювілею УАПЦ /1921 – 1946/ та його хіротонії 23.X.46 титулом Митрополита "Наше Життя", Ч. 55, 7.8.46/.

В НЕРГОВНОГО ЖИТТЯ НА УКРАЇНІ.

"Церковний Вісник" Ч. 8, Мюнхен, подає, що на Україні протягом часу після відступлення німців у 1943-44 р. і на протязі минулого 1945 року Московський патріярх обсадив нововисвяченими єпископами катедри по містах України, де, як відомо, перед початком другої світової війни не було жадного єпископа т.зв. патріаршої /московської/ церкви.

У Києві тепер є єпископом Іоан, що іменується митрополитом Київським і Галицьким та екзархом України, у Дніпропетровську – архієп. Андрій, в Полтаві – єпископ Степан, у Сумах – єп. Корнилій, в Луцьку – єп. Николай /волинський і Рівненський/, в Житомирі – єп. Антоній, в Хіровограді – єп. Сергій, в Бересті – єп. Паїсій /Берестейський і Кобринський/, в Симферополі – єп. Йоасаф, на Кубані – єп. Фотій, у Ворошиловграді – єп. Никон.

Немає відомостей про катедри в Харкові, Одесі та Миколаєві, а також про Чернігівщину та Поділля.

Митрополит Іоан, який у 1940-41 рр. був із Москви присланий на Волинь як екзарх Західної України і Західної Білорусі, тепер іменований митрополитом Крутицьким і живе в Москві.

ВИСОКІ УКРАЇНСЬКІ ШКОЛІ НА ТЕРЕНІ НІМЕЧЧИНИ.

У Мюнхені зорганізовано Український Вільний Університет з філософським та юридичним факультетами. В Університеті навчається понад 120 студентів. Університет повністю забезпечений викладачами. І так, на філософському факультеті працює 40 професорів і доцентів, а на юридичному – 19.

В Аугсбурзі є Українські Університетські Курси в складі історичного, філологічного та природничого факультетів. На Курсах навчається понад 70 осіб.

У Регенсбурзі працює Український Технологічно-Господарський Інститут, який має два відділи: автоторію і позасучного навчання. В Інституті навчається понад 250 студентів.

У Високій Економічній Школі в Мюнхені навчається коло 200 студентів.

Ухвала ЦПУС від 13.11.46 маг на меті злиття високих шкіл, з тим, щоб на терені Німеччини було дві виші школи: Український Вільний Університет і Українська Вища Політехнічна Школа.

— ННННННН —

МУЗЕЙ-БІБЛІОТЕКА В АУГСБУРЗІ.

В Аугсбурзі, в таборі Єсмеказернє, при Українській Вільній Академії відкрито музей-бібліотека, яка збирає всі зразки друкованого українського слова на еміграції. Музей міститься в блоку № 4, кімн. 19.

Репрезентаційні числа журналів і газет та збірки творів окремих авторів у кількості по 7 примірників кожного числа музей приймає від усіх видавництв, з тим, що один примірник кожного видання передає до Папської Бібліотеки в Римі. Крім журналів і газет, бажано надсилати фотосвітини з громадсько-суспільного і культурно-освітнього життя, листівки, образи тощо.

— ФФФФФ —

УКРАЇНСКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК.

Українська Вільна Академія Наук об'єднує всі українські висококваліфіковані творчі наукові сили незалежно від місця їх осідку, фаху і кваліфікації, з метою плюнування і координації фахової роботи та взаємодопомоги в повсякденній праці.

Науковці одного фаху в системі УВАН творять скремі групи, що мають конкретні завдання і працюють кожна за своїм стислим пляном. Уже створено 9 таких груп. Керівники цих груп складають Президію Академії, яку очолює проф. Д. Дорошенко. Наймолодша з груп – біологічна, з осідком у Мюнхені. Вона об'єднує науковців-біологів усіх напрямків: бак-

теріологів, генетиків, ботаніків, зоотехніків, енатомів, гістологів, фізіологів, патологів і сумісних ім бахів, всього 25 членів. Сформувшись організаційно, група приступила до суттєвої наукової праці.

На першій науковій конференції науковців-біологів, що відбулася 10. IX. 46 в аудиторії УТГІ /оселя ЛПВ, фіріхтуле 53/, дано методологічну доповідь проф. Ветуховим на тему: "Основні напрямні і традиції в науковій роботі укр. учених-природознавців". Виголошено також і інші доповіді, як: "Творчий шлях акад. С. Богомольця" і "Процеси окиснювання в різних стадіях ембріонального розвитку".

— ТТТТТТ —

ОЛЕКСАНДЕР БОГОМОЛЬЦЬ.

/ *24.У.1881 - +19.УП.1948 /

У Києві 19 липня ц.р. помер видатний, із світовим ім'ям, український учений – Олександр Богомольць.

Состанні роки свого життя Богомольць присвятив, головним чином, проблемі старости. В наслідок упертої дослідної в цьому напрямку роботи, Богомольцеві вдалося винайти, – як повідомили московські газети, – препарат проти старости, застосування якого продовжує життя людини до 150 років.

З походження Богомольць був українцем і останній час, починаючи з 1929 року, жив на Україні, віддаючи свої сили на розбудову української науки.

У 1929 р. Богомольця обирають дійсним членом Української Академії Наук, а в 1930 р.– Президентом цієї Академії, роботами якої він і керував незмінно до кінця свого життя. Богомольць зорганізував також у Києві Інститут Експериментальної Біології та Патології Міністерства Здоров'я УРСР, директором которого він був до останнього часу.

Не зважаючи на те, що совітська влада за видатні роботи в галузі науки та за винаходи найцінніших препаратів на лікування ран і переламів кісток нагородила Богомольця трьома орденами і двома медалями та надала йому звання "героя соціалістичної праці", все ж таки він залишився безпартійним.

Останній період своєї творчої діяльності академік Богомольць присвятив вивченю функцій фізіологічної системи злучної тканини. Ним розроблена концепція захисної ролі злучної тканини в організмі. За теорією Богомольця, порушення функцій злучної тканини є однією із причин передчасного старіння, а також багатьох хворобливих явищ організму. Запропонований ним засіб стимуляції функції злучної тканини – антиретикулярна цитотоксична сировиця /АЦС/ – став тепер широко застосовуватися для лікування різних захворювань, особливо, під час останньої війни.

Велику кількість своїх наукових праць Богомолець присвятив актуальним проблемам ендокринології. Одночасно він безперервно проводив педагогічну роботу в медичних вищих школах. Під його керівництвом і під впливом вийшли тисячі лікарів та фахівців у галузі патофізіології. Багато з його учнів стали керівниками великих лабораторій і катедр. Богомолець є автором думка піонерного підручника по патофізіології та цілої низки інших шкільних підручників.

Слександер Богомолець народився 24. травня 1881 року в Києві, у в'язниці на Мукіянівці, де перебувала тоді його мати, арештована царським урядом за участь у підпільній організації.

У 1900 році Богомолець закінчив з золотою медаллю І-шу Київську Гімназію, а в 1906 р. він закінчив медичний Факультет Новоросійського Університету з відзначенням, одержавши звання лікаря. В лютому 1907 р. його зараховано асистентом при катедрі загальної патології Новоросійського Університету. В 1909 році захищив докторську дисертацію на тему: "До питання про мікроскопічну будову та фізіологічне значення надниркових залоз у здоровому та хворому організмі." У 1910 році Богомолець був обраний приват-доцентом Медичного Факультету вищезгаданого університету. В 1911 р. Богомолець їде за кордон і працює протягом року у фізіологічній лабораторії в Сорбоні в Парижі, а повернувшись із за кордону, працює, після затвердження його професором, по катедрі загальної патології і бактеріології Саратовського Університету.

Під час перебування в Саратові Богомолець організує катедри: "Загальної Патології та Бактеріології" в Саратовському Університеті та катедру "Мікробіології" в Саратовському Агрономічному Інституті. Крім того, Богомолець приймає участь в організуванні Вищих Жіночих Медичних Курсів у Саратові, де він був деканом з 1917 р. аж до часу об'єднання Курсів з університетом. При цьому, він одночасно провадить велику науково-педагогічну роботу та веде боротьбу з епідеміями як консультант-епідеміолог Південно-Охідного фронту Червоної армії, а потім – як консультант Саратовського евакуаційного пункту та Обласного Відділу Здоров'я.

У лютому 1915 р. Богомолець був обраний по конкурсу професором на катедру Патологічної Фізіології 2-го Московського Державного Університету. У 1928 році Богомолець організував у Москві Науково-Дослідний Інститут Переливання Крові, не переоцінюючи свого зв'язку з цим інститутом до самого своєї смерті.

У 1932 році Богомолець браво дійсним членом Академії Наук ССР, а в 1939 – дійсним членом Білоруської Академії Наук та дійсним членом Президії Академії Наук ССР і в 1944 р. – почесним членом Академії Наук Грузинської РСР. Коли організувалася в Москві Академія Медичних Наук, Богомолець став її "засновником" та одним із її ке-

рівників.

Академік Богомолець був дійсним членом багатьох наукових товариств і лішнє по собі більше 150 наукових праць, з його лабораторії вийшло понад 800 праць, головним чином, дисертацій, автори яких є тепер професорами по різних медичних інститутах України і Росії.

Наукові праці академіка Богомольця користуються загальним визнанням. Він вписав нові сторінки до таких важливих розділів медицини, як унутрішня секреція, імунітет, алергія.

Академік Богомолець та його учні порозуміли велику роботу по вивченню проблеми довголіття та методів профілактики передчасного старіння.

— 999999 —

АВЕНІР КОЛОМІЕЦЬ.

/* 19. XI. 1905 — + 22. VIII. 1946/

На 41-му році життя помер у Зальцбурзі, в лікарні ДП, Авенір Коломиць.

Покійний був родом з Волині.

Авенір Коломиць був поетом, драматургом, журналістом, режисером, педагогом і громадським діячем. В останній час він був редактором літературно-мистецького і наукового журналу "Керма", який і було створено за його ініціативою.

Авенір Коломиць відомий знавець лялькового театру. Він мав велику творчу працездатність. Залишив по собі 5 друкованих книг і десятки журналічних праць. Крім того, після його смерті залишилися рукописи: повість, збірка поезій та кілька п'ес.

Українська громадськість тратить в ососі Авеніра Коломиць здібного і талановитого літературного діяча.

— союз СССР —

КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ В ЄВРОПІ.

Великою популярністю серед українського громадянства на еміграції, а також широких чужинецьких кіл, користується, відома своїм майстерним виконанням українських народних пісень і козацьких дум, Капела Бандуристів ім. Т. Шевченка, під мистецьким керівництвом Г. Китаєвого і діригуванням В. Боніка.

Капела поставила своїм завданням задемонструвати бандуру як укр. національний інструмент у цілому світі, відповідно до сучасних європейських музичних вимог, звичайно, в рамках національної пісні і музики, але в "нових

музичних формах – у поєднанні з добірними вокальними силами.

Життя і шлях капели багатьом українцям відомі. Насильно вирважена німцями до Райху, перша сімнацятка примушена була до тяжкої фізичної праці, яка, поруч із різними змущеннями, голодом, побоями, мордуванням, привела до смерти Яф Протопопова, а багатьох бандуристів поробила інвалідами. Капела була вже вичерпала всі фізичні й моральні сили, але на цей час наспіло англо-американське військо і неволя скінчилась.

Американська влада допомогла капелі стати ноги. Реорганізована ще в жовтні м.р., капела за цей час обіхала більшість таборів американської та англійської зон. Заходом капели влаштовано багато концертів, імпрез, святочних акаадемій тощо.

На міжнародному фестивалі народної творчості в Баден-Бадені капела репрезентувала укр. мистецтво. Жюрі фестивалю визнало її капелю перше місце. Багато інших виступів капели були сприйняті чужинцями із захопленням.

Ось кілька характерних відгуків чужинців із "Золотої Книги" капели про ті враження, які створює на чужинців наша найкраща пісня, виконувана капелю.

Директор УНРРА-Відділ 121 пише:

... "Капела Бандуристів своїми чарівними і нахненними виступами ощаслює людей усіх націй та багато тягарів знімає з душ людських. Всі концерти сприяють закріплению зв'язків та приязні поміж усіма народами.

С це моз шире бажання, щоб капелу бандуристів почули всі народи, а зокрема, Б'єднаного Королівства Канади та З'єднаних Держав Америки."

Генерал бригади Британських Збройних Сил пише:

"Я мав съгодні велику привідність слухати концерт укр. капели бандуристів. Це був чудовий, нахнений, чарівний виступ. Я сподіваюсь позабаром почути їх знову".

Директор УНРРА-Відділ 547, француз, пише:

"Музика є безсмертна – і таку саму музику ми чули съгодні ввечері у Функказерні в виконанні чудової укр. капели бандуристів."

Ось так оцінюють виступи капели бандуристів чужинці.

В неменшим захопленням мітрецькі виступи капели сприймає українське громадянство на еміграції.

С особливим успіхом користувався виступ капели, влаштований в останньому часі в німецькому університеті в Мюнхені, де капела виступала з новою програмою. Три дні під ряд величезна аудиторія університету була вщерть заповнена слухачами такими земляками, які в значній частині місцевими чужинцями, які незвичайно тепло зустріли капелу і виявили велике зацікавлення укр. народною піснею.

УКРАЇНСЬКА МИСТЕЦЬКА ВИСТАВКА в Зальцбурзі.

У часі від 25.VIII до 22.IX. ц.р. відбулася в Зальцбурзі Українська Мистецька Виставка. Всна експонувала 193 експонати з малярства, скульптури і гравіки, що являлися творами 25 українських мистців з території всієї Австрії. Були тут заступлени твори М.Бутовича, К.Бульдина, І.Перещеп'ского, Ю.Кульчицького, В.Кульчицької, І.Усатенка, М. і Н.Крушельницьких, Ф.Смія та інших.

Багато праці вклалі в організацію виставки пп.: Ю.Крайківський, М.Бутович і К.Бульдин.

Виставка була численно відвідана українцями, американцями та місцевим австрійським населенням. Для українців виставка була приємним явищем і гарним показником того, що наші мистці, хоч знаходяться у важких життєвих умовах, проте, свідомі свого покликання, не випускають із своїх рук пензля і різьбярського долота. Натомість, для чужинців виставка була вимовним свідоцтвом того, що нас буря не знищила, а тільки зрушила з місця.

Виставка дала ще один заявний доказ, що український народ є сповнений творчої енергії і певного що крізь життя! /с.о./

— НННННН —

УКРАЇНСКИЙ СПЕРНИЙ ТЕАТР У ЗАЛЬЦВУРЗІ.

Підсиленій видатними артистами та очолений відомим режисером українських оперних театрів, С.Бутовським, Український Спєрний Театр у Зальцбурзі від кількох місяців приступив до процесії. Дано вже кілька вистав опери "Катерина" в обробці Аркаса. Вистави проходили з великим успіхом.

Слід зазначити, що усе в літніх місяцях дав ряд високохудожніх концертів.

— оооОооо —

ГЕН.ДИРЕКТОР УНРРА Ф.ЛЯ-ГВАРДІЯ В ТАБОРІ В СОМ- МЕКАЗЕРНЕ В АВГСБУРЗІ.

Під час перебування в Авгсбурзі Генеральний Директор УНРРА п.Ф.Ля-Гвардія відвідав український табір "Сомеказерне", прибувши на засідання Таборової Ради. Голова Таборової Ради привітав достойного гостя і відбув з ним розмову.

П.Ля-Гвардія вислухав інформацію про кількість українців у таборі і поділ їх за фахом, потім запитав, чи українці хочуть добровільно врататись на батьківщину. На категоричне заперечення поставив питання, як ми уявляємо собі своє майбутнє, бо незабаром перебування укр.еміграції в Німеччині мусить закінчитися.

Голоса Таборової Ради висловив загальне побажання щодо переїзду українців компактною масою до США, Канади або Південної Америки. П.Ля-Гвардія обіцяв підтримку в цьому питанні, але висловив сумнів у тому, чи можна буде це зреалізувати. Спісля Голова Таборової Ради вручив п.Ля-Гвардії меморіял в англійській мові від Собачого Проводу і Таборової Ради про стан нашої еміграції та наші побажання. Достойний гість обіцяв підтримувати наше прохання про те, щоб люди, які будуть позбавлені прав ДП, і надалі одержували допомогу.

На пропозицію п.Ля-Гардії представник ССОР при Головній кватирі УНРРА відбув також розмову з Голосю Т.Р. Розмова не дала ніяких конкретних наслідків.

Від'їжжаючи і прощаючись з Головою Т.Р., п.Мя-
Гвардія відмовляється від пропозиції зробити огляд табору, мо-
тивуючи це тим, що, хочби українцям тут було найкраще, не мо-
же бути так добре, щоб не могло бути ще краще, і що його
головне завдання – знайти нам нову батьківщину /"Наше Жит-
тя", 54/86, Авгсбург/.

ПАТРІЯРХА НАГРОДЖЕНС СРІБЛСМ.

Совітські газети повідомляють, що Московського патріарха Олексія нагороджено, за видатні заслуги по організації патріотичної роботи під час війни, "Орденом Трудового Чеського Пропора".

Історія Церкви, а зокрема, Російської Церкви, говорить нам, що князі Церкви: патріархи та папи намагалися стати під царською чи королівською владою і самі роздавали королям корони та помазували їх на царство.

Такі видатні російські патріярхи, як Філарет і Никон, керували Російською державою замість царів, і самі царі називали їх "великими Государями".

Цар Петро I, не бажаючи мати собі конкурента на владу, скасував патріярхат і засів синод /церковну колегію/, підпорядкувши таким чином Церкву своїй владі.

При Сталіні патріярхат відновлено і Церкву поставлено на службу совєтській державі. І тепер не патріярх помазав на царство правителя, а правитель помазав на патріярха, натомість уряд нагородив його орденом.

"Дивні діла Твої, Господи!"...

ІСТОРІЯ ЗАМАХУ НА ГІТЛЕРА.

Англійська газета "Morning News", у ч. 230, піддає так історію про замах на Гітлера, що відбувся 20 липня 1944 року:

Діялося в голосному штабі Гітлера поблизу Розенберга.

тенбурга, у Східній Прусії. Це був випадок, на який фон Штауфенберг та його друзі по змові чекали і плянували кілька років. До складу змовників належали: генерал Людвіг Бек — начальник штабу армії, др. Карло Герцлер — райхскомісар по контролі цін та Ульріх фон Гасель — німецький посол у Римі. Ці люди, навіть у дні найбільшої слави Гітлера, наперед передбачали нещастя і почали гуртувати навколо себе групу змовників, яка розробляла план замаху. До цієї групи входили представники від кожного напрямку: релігійного, політичного та соціалістичного. Нем входили тільки комуністи та більшість радикалів із соціал-демократів.

У 1943 р. було дві спроби вбити Гітлера і, коли вони не вдалися, змовники вирішили залишити свій план до того часу, коли Аліанти почнуть інвазію на Захід. Вони плянували вбити Гітлера, захопити контроль над внутрішньою армією головного штабу та держави, припинити війну на Західі, але продовжувати її на Сході.

У червні 1944 року Аліанти висадилися в Нормандії. У кінці місяця фон Рундштет і Роммель знали вже, що війна програна і про це сказали Гітлерові, який відповів їм тим, що одного звільнить, а другому висловив догану. Таке покарання Роммель відвіз змовникам.

Убити Гітлера, Герінга та Гімлера було доручено фон Штауфенбергові, не зважаючи на його фізичне інвалідство. Він утратив одну руку, а на другій руці два пальці під час боїв за Туніс. Але, як голова штабу внутрішньої армії, він із усіх змовників був одним, що мав доступ до оперативної наради Гітлера. Туди він міг принести бутляр чи шкатулку без жодного підозріння. Він міг убити або одного Гітлера на нараді в Берхтесгадені 22 липня, або Гітлера та Герінга на другій нараді в головному штабі Фюрера в східній Прусії 15 липня. Але Гімлер не приймав участі в згаданих нарадах, і фон Штауфенберг вирішив убити його окремо.

Штауфенберг підозрівав, що Гімлер наспінє не приймав участі, бо, мабуть, здогадувався про плянування замаху. Фон Штауфенберг вирішив охопити його силою, коли Гітлера буде вбито.

ЗС.лиця мала відбутися нарада. Фон Штауфенберг знає, що замах треба виконати або тепер, або — ніколи. Співдні згаданого дня він обрав собі місце в нацвірному бункері. Ситуації кожного разу ставали менш сприятливі, ніж у двох попередніх випадках. Сднак, важлива нарада починна була відбутися не в бункері, чише в маленький дерев'яний хатинці, де бомба діє менш ефективно. Ні Гімлера, ні Герінга на тій нараді не було.

С год. 12³⁰ Кайтель, Йодль і дванадцять інших старшин з вищого командування зібралися в хатині, чекаючи фюрера. Фон Штауфенберг сидів у своєму авті, аж доки не зявився Гітлер і доки його не провели до хатини. В хатині стіни були голі, а посередині стояв масивний дубовий стіл.

Це був особливий стіл, який не стояв на чотирьох рівних ногах, а лежав на на масивних підкладах, що зробило його міцним, добре збитим. Місце під столом було пропорційно поділене на чотири невеликі рівні частини.

Фон Штауфенберг почекав коло п'яти хвилин. Потім він завів годинниковий механізм бомби, зачинив свій футляр-бомбу і швидко ввійшов у кімнату, де відбувалася нарада. Нахилився і поклав футляр-бомбу під стіл проти одного з твердих підкладів, на яких лежав стіл. Бомба знаходилась від Гітлера на віддалі 6 ступень. Через декілька хвилин бомба повинна була розірватися.

Поклавши бомбу, фон Штауфенберг повернувся до ад'ютанта фюрера і сказав: "Я повинен іти до телефону. Наглядайте за моїм футляром. Там мої секретні папери." Після цього фон Штауфенберг вийшов із кімнати і пішов до свого вітка. Відійшовши від хатини на якихось 60 ярдів, він почув сильний вибух. Місце, де була хата, вкрилося порохом, димом і відламками. Не чекаючи доказів успіху, він зараз же сів до свого літака і полетів до Берліна, упевнений, що на цей раз бомба в футлярі зробила своє діло.

Незабаром після третьої години фон Штауфенберг телефонував про новину Бекові та іншим провідникам змови до головного штабу внутрішньої армії. Через кілька хвилин було передано до всіх військових головних штабів усієї Німеччини шифроване повідомлення. Почали друкувати накази, і змовники розсилали їх та інструктували військових командиців забезпечити важливі райони та зберегти лад. Шифроване повідомлення розсилали із вісткою, що Гітлера нема, що він не живе, що становище надзвичайно складне та, що "Вермахт" створив візу владу. Низку наказів було відправлено командантам Берліна, майорові скоронного полку — Ремерові, котого було проінструктовано захопити державні установи і допомагати головному штабові внутрішньої армії. Ремер, із свого боку, видав уже відповідні накази, але одночасно з тим звільнявся з Геббельсом, головою Берлінського міського Управління.

Геббельс нічого не зінав про замах, а тому за телефонував до Растенберга і запитав Гітлера. Фюрер відповів, що четверо з його офіцерів убито, а він сам тільки легко поранений.

Гітлер спасся, тому що нарада відбувалася в дерев'яній хатині, а не в бункері, і тому що твердий підклад, на якому лежав стіл, прийняв на себе головну силу зрыву і, тим самим, захищав Гітлера. Коли Гітлер говорив з Геббельсом, він не зінав про замах. А тепер він почав швидка і напружено діяти, щоб зміцнити свою владу. Геббельсові дочували забезпечити столицю, скоєливо, центральну радіовисиллю, яка була ключем у боротьбі за владу.

Змовники вже кілька годин поширювали відомості, що Гітлер усе не живе. Такою вісткою, переданою по радіо, можна було б зненацька охопити всю країну.

Генерал Альбрехт організував батальйон, щоб захопити радіовисильну, але Геббельс першим з'явився до його людей і дуже срочно використав їх. Після шостої години всі радіовисильні Німеччини сповістили, що була спроба замаху на життя Гітлера, але він залишився живий і навіть непоранений, а тільки легко обсліданий.

Таке повідомлення зробило переполох серед змовників у головному штабі внутрішньої армії, бо всі вважали, що радіовисильна в їхніх руках. Всі були певні, що Гітлер не живе, а Геббельс подає неправду, але можливість упевнити в цьому народ було вже втрачено.

Етадане повідомлення остаточно розвіяло всі сподівання змовників. У наказах, які всім надсилали до армії, пояснювали, що вони прибрали контроль до своїх рук тому, що фюрер уже не живе. А тепер, коли Геббельс передав по радіо, що Гітлер живе, що командирів не повинні слухатися наказів змовників, стало ясно, що замах не вдався.

Увечері всі переваги, що перед тим мали на свій бок змовники, втрачено. Командир внутрішньої армії, генерал Фром, який приєднався був до змовників, тепер зрадив їх і почав зрештсувати провідників змови, тим самим сподіваючись спасті себе. Веку дана була можливість покінчити самогубством, а Альбрехта і Фон Штауфенберга розстріляно одного за другим.

Співночі більшість із провідників були арештовані або вбиті. О першій годині ночі не було вже ніяких сумнівів про долю Гітлера, коли він сам промовляв по радіо до всієї Німеччини. Його промова стала початком найбільшої чистки в історії партії нацизму. Чистка стала кривавою бенею, в якій останні сліди опозиції було знищено. Одночасно із цим, влада Гімлера та СС ще більше посилилась. Народ був позбавлений усікої можливості опозиції проти військової машини нацизму. Тепер не було вже нікого, хто має би сміливість зважитися на боротьбу проти Гітлера, який вів народ до прірви.

————— ? ? ? ? —————

"ПРЕДСТАВНИКИ НОВОЇ ЕВРОПИ"

Коли Гітлер розпочав війну, він кинув гасло: "За Нову Европу!" А як мала виглядати та "Нова Европа", ми тепер дуже добре знаємо з власного досвіду. Концентраційні табори, новітня неволя, тавро "СС", поділ людства на "іберменшів" та "унтермэншів", виснажувальна праця на фабриках і по бахорах, розстріли, газові камери для нищення людей, голодаючий пайок для "унтермэншів" – це були основи, на яких будувалася та "Нова Европа".

Тепер за представників "Нової Європи" подауться шведські комуністи.

Як повідомляє газета "Америка" в ч. 65, швейцарська газета "Базлер Нахріхтен", від 25. травня ц. р., помістила замітку, що в Швеції відбудеться партійний з'їзд шведських комуністів, на якому комуністів висвітлювано як представників "Нової Європи" та як оборонців миру.

кому попадает дисмога.

Українська газета "Америка" /ч.68/ оповідає, що один українець з м.Чікаго, на ім'я Дмитро Мицяк, інвалід без обх ніг, щоб допомогти своїм землякам на Західній Україні, подарував пальто, поклавши в кишеню 5 доларів і свою адресу. Дмитро Мицяк був певний, що його дарунок піде просто до Львова на Україну для біднішого населення, бо його так запезняли ті, що збиралі пожертви.

Згодом Майданк одержав з Польщі від сержанта польської армії, Станіслава Понятовського, відповідь з по-дякою за пальто і гроші.

Подібну подяку одержала і інша жінка від росіяніна.

АТОМСКАЯ БОМБА ПОМОГАЕТ ХВОСТИМ.

Сідно медичне товариство ствердило, що атомова бомба помагає хворим і старим, якщо вони залишаться живими й непораненими після бомбардування. Досвід бо показав, що випромінювання уранія збільшує кількість білих тілець крові, з нормальної кількості 8000 до 85.000. Хворі скоро після цього одужують.

-ИИИИИИИ-

ЗА ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОМУ СУДІ.

Представник англійського обвинувачення, Елвін Джонс, по справі обвинувачення німецької організації СС пред'явив судові наказ Гімлера до головного німецького урядовця СС у Києві та інструкцію самого Гімлера. В цьому наказі говориться:

"Мета, яку треба досягти, полягає в тому, що, коли німецьке військо залишатиме Україну, ні одна людська істота, ні одна худобина, ніякі харчі та ні одна залізниця не повинні бути залишені позаду. Не повинно залишитись ні одної хати — все необхідно зруйнувати або отруїти. Ворог мусить зрозуміти, що в нього залишається цілком спалена і зруйнована країна. Обміркуйте це питання негайно разом зі штабом і зробіть все, що ви можете."

В інструкції Гімлера до командрантів відділів, що боролися з повстанням, говориться до вищих урядовців СС і поліції: "Журер висловив, що все населення повинно бути евакуйоване з території, де є повстання, в Північній Україні, а також на центральному відтинку Росії. Все чоловіче населення, здатне до праці, повинно бути відправлене до імперського комісара, щоб бути використаним на роботі, згідно з постановою, яка в цій справі мазтється. Частина жіночого населення та всі діти, що не мають батьків, будуть відправлені до спеціальних таборів".

ANETMAMMCA-

ОКІЛЬКИ ДОПОМОГСВІХ КОМІТЕТІВ У ОША?

В ОША існують такі допомогові комітети: міцівські - 10; польські - 10; французькі - 6; російські - 4; норвезькі - 2; китайські - 2; українські - 2 та інші.

— ососСосс —

СРАННЯ ТРАКТОРОМ, КЕРУВАНИМ ЧЕРЕЗ РАДІО.

В Англії передедено дослід орання трактором, яким керували через радіо. Таким трактором виорано 5 га землі. Спостерігалось, що трактор дуже добре оре і кладе борозни, а також добре виконує різкі повертання.

— ФФФФФ —

ОСЦІЛІЗАЦІЯ ВІДЕ РЕВОЛЮЦІЇ І ЗВЕ КРОВІ.

Англійський уряд націоналізував усі копальні вугілля. Власникам цих копалень буде виплачено відшкодування в сумі 164.660.000 фунтів штерлінгів, що становить, приблизно, пів більйона долярів.

Згадана реформа пройшла спокійно і без кровопроливу.

— ТИШИШИШ —

ПСТРЕЗУВАННЯ УКРАЇНОВСІЇ СІРОВИННІ.

Англійська газета "Трібюн" пише, що румунський політик Гафенко, який був у 1940 р. послаником у Москві, розповідає в своїй книжці про причини війни Німеччини проти СССР у 1941 році.

Німеччина, на думку Гафенка, щоб виграти війну, потребувала забезпечити себе сировиною. Таку сировину Німеччина могла взяти тільки на Україні. Але Гітлер не вірив, що Росія додержить умов пакту 1939 року і тому вирішив захопити Україну збройною силою.

— ТТТТТТТ —

СЛІПОНАРСТВЕННА ДИТИНА СТАЛА ВАЧИТИ.

У Нью-Йорку одна дитина народилася сліпою. Тітка цієї дитини дуже жаліла її, а тому залишила заповіт, що коли вона /тітка/ помре, то дарує після смерти свої очі наuczі. Згадана жінка жила в Стемфорді і там померла на 59 році життя. Після її смерті взяли очі та переолали до Нью-Йорку, а там переселили їхого давнімісіяній дитині. Коли зняли пов'язку з очей, то переконалися, що дитина бачить. Дитині тепер півтора року.

— ??????? —

ПСВІТРЕНІ ШЛЯХ У 1837 РСЦІ.

Ми вважаємо, що повітряні лінії є одним із сучасних наших винаходів, а це тому, що ми про своє минуле знаємо не більше, як за одно стисліття взад.

У 1837 році, коли вже обмірковувалося можливість поставити машину, яка тягла б поїзди по залізничних коліях, то тим самим, розвивали всяке заперечення тех, хто дивився на двигун як на небезпечну машину. Сам винахідник уже тоді пропонував повітряний шлях замість залізничного.

Ця ідея полягала в тому, щоб повітряні баллони різних форм та зразків пристосувати так, щоб ними замінити залізничні пасажирські вагони. За допомогою установленої нерухомо машини на віддалі — вона могла б тягнути в повітрі на висоті 200—300 ступенів оті баллони-вагони. Цим самим, не потрібно було б ні мостів через яри, ні тунелів у горах, ні зносити горби, ані робити насипи. Будівництво такого шляху дуже зменшило б його вартість.

Такі міркування були вже більше ста років тому.

—ИИИИИИИИ—

З Н О В И Х В И Д А Н Ь.

Ш о д е н и н к . " П р о м т и нъ "

У вересні ц.р. почав виходити в Зальцбурзі український щоденник "ПРОСІНЬ".

Новий часопис, хоч і друкується на циклостилі, але він є солідно редактований і щодня приносить незапіз-нені повідомлення. В цьому не малу роль грає власна радіо-служба.

Щоденник видається в розмірі 8 цикностильних сторінок друку і є на терені Зальцбургщини другим, по "Останніх Нсвинах", українським щоденником.

—ccccc—

ЧИТАНКА ДЛЯ 5 КЛАССА

У серпні В-во "Нові дні" в Зальцбурзі, навтомно продовжуючи свою видавничу працю, випустило "ЧИТАНКУ ДЛЯ 5 КІЛАСІЙ".

Книжка видана на добром папері, містить глибоковиховний матеріал, оживлена художніми вставками.

Ціна книжки 10 шилінгів. Сторінок 164.

—ooo C ooo—

СТОРІНКА ГУМСРУ ТА РОСВАГИ.

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of small, stylized, symmetrical motifs.

I. T.

Колись було,

Якось українським селянам довелося відвідати сільськогосподарську виставку в столичному місті одної держави. Виставка мала своєю метою показати відвідувачам дві системи господарства: старого і нового нац.

Усі відділи виставки були впорядковані так, щоб можна було побачити і почути через пояснення провідника чи урядовця виставки — що і до чого стосується або про що говорить виставлені експонати, особливо, із старого минулого.

З відділу старого минулого або, простіше сказавши, з часів ганебної монархічної влади українським селянам і почали показувати виставку. Цікаві дивовижі викликали в селян багато питань до провідника.

—Ікажіть, будьте ласкаві,
що то за крісло он там сто-
їть? — запитали селяни.

-На цьому кріслі колись
сидів перший коронований цар
з роду Романових, -поважно від-
повів просвідник.

-Ааа... що то за хвайток
такий великий?

-На тому фаетоні колись
їздila цариця Катарина II.

Проходячи далі поміж експонатами, селяни натрапили на щось цікаве і близьке їх ба-
ху.

— Тож то за опудало воля-
че? — з дивуванням, ніби "ра-
дісно", але з болічкою усмішкою
запитали селяни.

—Колись, у бувшій Малоросії були такі воли, якими селяни господарювали: орали землю, їздили по сіль у Крим.

І ще багато діяного цікавого довелось побачити та почути від провідника.

Згодом перешли до від-
ділу, що показував новий світ,
новий лад.

Як вільство кожному тру-
дязі рахувати себе зобов'я-
заним перед державою є без-
посередній участі щодо попо-
внення експонатами велетен-
ської виставки, українські
селяни, порадивши мін собою,
різали, при виході з відділу
старої епохи, віддати і свої
троби. При цьому поїшли:

—Будьте ласкаві... прохаемо вас — порозішуйте і намі торбі ось тут на спій стіні, — показали на кутик піред виходом у новий відділ. — Та вибачайтесь, що вони засалені — у них колись сало було... Напишіть такий напис біля них:

"Колись у цих торбах було село"

Провідником якось ніякого і незручно було відмовити проханню дорогих гостей. Він обережно, майже пальцями, взяв торби, але чи розвісив їх на стіні — не відомо і до цього часу, бо ті селяни ще й досі не вернулися з виставки...

—8880000—

Розв'язки загадок,
поміщених у "Дзвоні". ч.І:

Фігулярльна загадка.

Пошукувана назва: "ВОЛСТОВЕРХИЙ КИЇВ".

Значення слів: 1.Близько, 2.Коломия, 3.Неслава, 4.Монолог, 5.Полтава, 6.Полотно, 7.Кавун, 8.Скеля, 9.Курка, 10.Архів, 11.Злива, 12.Байда, 13."К", 14.Бкрипка, 15.Криївка, 16.Підвала.

Візитна картка.

Справжнє прізвище того державного мужа: УГНОТСИ ЧЕРЧІЛЬ.

Ребус.

"ХІВА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПСВНІ?"

—ooo. С.ooo—

Шарада.

Почнем із 8 – надія
Сдвічна бідних я,
Неробів тайна мрія,
Загатих – ціль життя.

Із В – бридке, противне
Собі самому я,
Та любить, як не дивно,
З вас дехто і... свиня.

На Д заміним – в руки
Ремісникові дай,
Че сам з безділля, скучки,
Вери й стружи, довбай.

Ж Ж Ж

Що за слова то дивні?
Подумай, відгадай.
Сднакові і рівні
Середина і край.

1.Ріка, 2.Місто в Чехо-
словаччині, 3.Живуть в
Австрії, 4.Жін.ім'я, 5.Ріка
в Півд.Америці, 6.Звір
з породи котів, 7.Є в ко-
чи, 8.інакше "наслідник",
9.Військове керівництво.

Малина.

– Тату, що воно таке: маленьке, червоне і пахне? – пи-
тає батька п'ятирічний дп.

– Малина, сину.

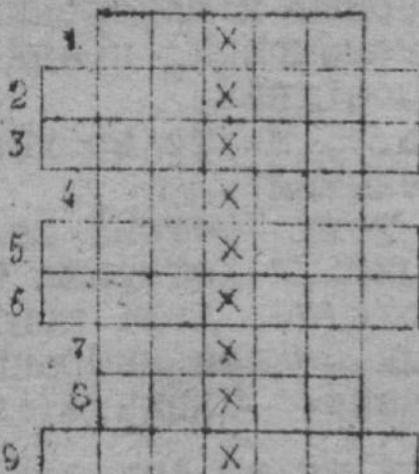
– Я її розкусив.

– А де ж ти взяв її?

– Лізла по стіні в нашому бараці...

Фігулярльна загадка.

Вписати поземо слова так, щоб доземо, на місці хрестиків одержати назгу відомої заморської країни.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: Бальцбург, Укр.Табір
"Леген", кімн.117 / блок/.

